

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

4

REUSS ANDRÁS

A végső remény. Néhány gondolat Luther vigasziratáról

TÓTH SÁRA

Isten ráadás? A szent és a világi Paul Tillich teológiájában – 2. rész

KINYIK ANITA

*Garantált hitvédelem
Alvin Plantinga analitikus,
keresztény filozófiája magyarul*

PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

*Részesedés Isten képzelőerejében
Barbara Brown Taylor
ígérvetítés-kötete*

BARBARA BROWN TAYLOR

*A Szentlélek evangéliuma
(ApCsel 2,1–11)*

Kedves Olvasó!

Reuss András *A végső remény – Néhány gondolat Luther vigasziratát olvasva* című írásában Luther kis vigasziratáról megállapítja, hogy szövege tömör utalás a keresztyén hit alapvető kijelentéseire. Korunk keresztyenei és igehirdetői hajlanak arra, hogy a jelen világ távlataiból és lehetőségeiből merítsenek vigasztalást. Ilyen módon a keresztyénység is a szekularizáció foglya – állapítja meg a szerző Andreas Nygren nyomán. Luther vigasza azonban nem zárja ki az emberi szenvedést, de méltósággal ajándékozza meg az embert.

A végsőig komolyan vett kétely a hit egyik formája. Tóth Sára *Isten ráadás? A szent és a világi Paul Tillich teológiájában* című dolgozatának második részében rámutat, hogy a mai keresők akkor találhatnak rá a keresztyén hagyomány gazdag spirituális örökségére, ha az egyház és a hívő egyén elengedi a heteronómia iránti sóvárgását és a görcsös határörkődést egyaránt, és kultúrharcos törekvések nélkül lesz jelen a világban és a társadalomban.

Alvin Plantinga *Tudás és keresztyén meggyőződés* című könyvét mutatja be recenziójában Kinyik Anita. A 2017-ben Templeton-díjjal kitüntetett kortárs vallásfilozófus kötetében arra keres választ, hogy el lehet-e racionálisan fogadni Isten létét akkor, ha nincsenek erre meggyőző érveink. A kötet utolsó fejezetében pedig a rossz jelenlétének mindannyiunkat feszítő problémáját tárgyalja a szerző.

„Igehirdetése úgy hatnak ránk, mintha nem is prédikációt hallgatnánk, hanem vele beszélgetnénk” – fogalmaz Pángyánszky Ágnes Barbara Brown Taylor *Másik úton hazafelé* című igehirdetés-kötetét bemutató írásában, majd így folytatja: „... az elhangzó történetek pedig annyira lebilincselők, hogy szinte levegőt sem veszünk, nehogy elmulassunk egy szót is gondolatmenetéből.”

Az igehirdetési előkészítők a *húsvét ünnepe utáni 3. vasárnaptól pünkösd ünnepéig* segítik az igehirdető készülését. Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Áprilisi számunk szerzői

Aradi András esperes – Bonyhád
Cserháti Szabó Izabella püspökhelyettes – Fót
Fabiny Tamás püspök, egyetemi tanár – Budapest
Kinyik Anita teológus, esztéta – Budapest
Menyesné Uram Zsuzsanna lelkész – Lovászpata
Pángyánszky Ágnes lelkész, egyetemi docens, intézetvezető – Budapest
Reuss András lelkész, nyugalmazott egyetemi tanár – Budapest
Szemerei János püspök – Győr
Sztýhlik Csaba lelkész – Sámsonháza

Szücs Eszter lelkész – Dombóvár
Tóth Sára egyetemi docens – Budapest
Veres József lelkész – Surd

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Jasper-Makay Emese – Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba
Csáky-Pallavicini Zsófia
Fabiny Tamás
Johann Gyula
Kodácsy-Simon Eszter
Kondor Péter

Korányi András
Kőszeghy Miklós
László Virgil
Pángyánszky Ágnes
Percze Sándor
Szabó B. András
Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felélő szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítótér: Jánosi Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felélő kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 17 500 Ft; fél évre: 8750 Ft. Egy szám ára: 1650 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felélő vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133 282 1124046

Az élő reménység forrásvidékén

1Pt 3,15

■ CSERHÁTINÉ SZABÓ IZABELLA

Képek sorjáznak, suhannak az emlékezetemben. Egy németországi kórházi kápolna műalkotása: derékba tört fatörzsből kihajtó termő ág. Egy látogatás emléke: idős szüleim ülnek a kanapén kézen fogva, és apám beszűkülő tudata ellen küzdve, mosolygó, könnyes arccal húsvéti zsoltárokat énekelnek. Vagy a kivágásra érett körtefánk, amelynek zsenge tavaszi hajtása nyár végére egy aranysárga, egészséges gyümölcsöt érlelt. Vagy logopédus barátnőm boldog mosolya, miközben a hároméves, addig nem beszélő páciensének első szavait adja tovább. Tudom, hogy a facsonk nem hajt ki mindig, a tudat végképp bezárulhat, az ének elnémul, a kezünk elernyed, és már nem képes tartani, és nem minden hallgatásból születnek szavak.

Péter első levelének elején olvashatunk arról, hogy az élő, eleven, életrevaló reménység a megváltás ajándéka. Jézus Krisztus halálából való feltámadása az alapja. A forrása ezért nem bennünk van. Ha dolgozni, élni kezd bennünk ez az eleven erő, amelyet reménységnek nevezünk, az olyan, mint a születés. Újjászületés. Ezért is gondolom, hogy az „élő reménység” nem azonos az optimizmussal. Az optimizmus a valószínűségekre alapozott beállítódás. Az élő reménység azért más, mert kapcsolatból, kötődésből, bizalomból születik. Ezért is lehetséges, hogy a remény sokszor függetlenül a körülményeinktől, irracionális módon, „csak úgy” előnti az embert. Olyankor is, amikor a győztes erőből semmi nem látható. Vagy az isteni ígéret beteljesülése késik, netán elmarad. Amikor nem akar szűnni a sötét. Amikor úgy tűnik, semmi nem korlátozza a gonosz hatalmát. Amikor semmi reális alapja nincs a folytatódásnak. Paul Claudel ezt írja: „Jézus nem azért jött, hogy megmagyarázza a szenvedést, sem azért, hogy megsemmisítse, hanem azért, hogy megtöltse jelenlétével.” Ez ugyan nem magyarázza meg a gonosz és a rossz titkát, de bevilágítja a sötétet húsvét fényével.

Péter első levele Isten népe életének, az egyház létformájának alapjáról tanít. Arról a szoros kapcsolatról, amely Krisztus életútja és az őt követők életformája között van. Az élő, életképes reménységnek Isten ígérete, teremtvő szava, cselekvő ereje a fedezete. Azt hiszem, a megpróbáló élethelyzetek – a sokféle kilátástalanság, az igazságot torzító szavak vagy az igazságot elhallgatni akaró magatartás, minden mélység, amelyben erősebbnek látszik a rombolás és a halál, mint az élet – kihívást jelentenek Jézus népe számára. Provokálják a számvetést azzal, hogy sikerül-e jellé lennünk környezetünkben arról, hogy mi alapozza meg életünket. Jellé arról, hogy Isten megváltó szeretete éltet, szabadítása ad távlatot. Jellé arról, hogy Jézus halál felett aratott győzelme miatt az egész teremtettségben és személyes életemben is ott rejtőzik Isten országa. Tudom, hogy a múltunk tényein, történésein

semmit sem változtathatunk. De nem ott veszi-e kezdetét a megváltó kegyelem és a szeretet drámája, ahol minden megváltoztathatatlan, lezártnak látszik? És mint ragyogó gyöngyszemeket fűzhetjük láncná az üdvtörténet reménytelennek látszó eseményeit és alakjait, mert rájuk talált a talpra állító kegyelem. Talán mindnyájunknak van saját „gyöngysora”. A már mögöttünk lévő böjt negyven napja – évről évre – lehetőséget ad nekünk olyan belső utazásra, amikor fölidézzük az Istennel találkozás alkalmait, hogy újra induljunk Vele, aki kihív minket az életre. Az énünk, az életünk – számtalan nehéz körülményével együtt – nem börtön többé. Krisztus óta az ajtó nyitva van.

Megkérdezettek vagyunk. A reménységünkre rákérdeznek. Ez folyamatos készenlétet kíván: bárkikor bárkinek, mindenkor mindenkinek. Az első gyülekezetek ideje a nagy kultúrák és birodalmak hanyatlásának korszaka is volt. „Összeomlások” közben jellemző kortünet a reménytelenség, a kilátástalanság, a minden távlat nélküli sodródás. Jó, hogy voltak, vannak olyanok, akik ilyenkor kérdeznek. Mert igaztja őket, mi az oka a reménykedő emberek reménységének. Mi az alapja annak, ha valaki értelmét látja az életének, távlatot lát maga előtt? Mitől nem riasztó, dermesztő, fölényes, megbélyegző a magatartása? Miért nem adja föl az igazság keresését és képviselését? Honnan van energiája jó ügyek mellé odaállni? A reménységgel való jelenlét, egy-egy beszélgetés híddá válhat manapság is, hogy a bizalmatlanság légköre oldódjék a Krisztust követők és a másként gondolkodók között.

A feltámadott Jézus azt kérte tanítványaitól, hogy maradjanak Jeruzsálemben, és várják meg a Szentlélek kiáradását. Hiszen a Lélek lobbantja lángra bennük a hitet, állítja helyre bizalmukat, ad nekik bátorságot és szabadságot megmutatni Jézushoz tartozásukat. A Szentlélek formálja őket reménnyel teli emberekké. 1976-ban lettem teológus. Abban az évben, amikor magyarul is megjelent Leo Jozef Suenens francia bíboros könyve *Új Pünkösd?* címmel. Előszavában a szerző utal egy interjúra, amelyben azt kérdezték tőle: Miért a remény embere Ön ebben a mai zűrzavaros időben? A válasza így hangzott: Mert hiszek a Szentlélekben. Az újságíró kérte, hogy fejtse ki részletesebben a válaszat. Így született meg 1974 pünkösdjén – éppen ötven éve – a könyve elején olvasható, ma is időszerű vallomása.

„Mert hiszem: Isten új arcot ölt minden reggel, és most teremti a világot, nem valahol az elfelejtett múlt ködében. [...] Mert a váratlan a Gondviselés szabálya. Ez a kiszámíthatatlan Isten ment meg minket és szabadít meg minden determinizmustól kijátszva a szociológusok borúlátó jóslatait. Ez a kiszámíthatatlan Isten szereti gyermekeit, az embereket.

Ez reményem forrása. A remény embere vagyok: nem emberi érvek, nem természetes optimizmus táplálja bennem a reményt, hanem egyszerűen hiszem, hogy a Szentlélek működik az Egyházban és a világban, akár tudunk róla, akár nem. [...] aki minden reggel új szabadságot, örömet és bizalmat hoz azoknak, akik befogadják.

A remény embere vagyok, mert tudom: az Egyház története hosszú, s tele van a Szentlélek csodáival. [...] Hiszek a Szentlélek megkegyelmezéseiben. [...] Miért merülne ki éppen most Isten képzelőereje és szeretete? Remélni kötelesség és nem fényűzés...”

A végső remény

Néhány gondolat Luther vigasziratáról*

■ REUSS ANDRÁS

Evangelikus Hittudományi Egyetem
nyugalmazott egyetemi tanár
E-mail: andras.reuss@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.4.1

► Luther kis vigasziratának latin szövegét az ő zsoltároskönyvében találták és onnan másolták ki. Szövege, amely a reformátor személyes használatára készült, tömör utalás a keresztény hit alapvető kijelentéseire. A Justus Jonas által készített német fordítás ezt minden bajban lévő emberre alkalmazza. Korunk keresztényei és igehirdetői hajlanak arra, hogy a jelen világ távlataiból és elvárásaiból merítsenek vigasztalást. Ilyen módon a kereszténység is a szekularizáció foglya, amint Anders Nygren már 1948-ban Lundban megfogalmazta. Luther vigasza nem zárja ki az emberi szenvedést, és nem vezet kvietizmushoz, de méltósággal ajándékozza meg az embert.

Kulcsszavak: vigasztalás / Luther Márton / szekularizáció / szenvedés / kvietizmus

A szöveg történetéről

A címével keltette fel érdeklődésemet Luther vigaszirata: *Ein kurzer Trostzettel*, vagyis rövid vigasz-cédula, így szerepel a kritikai kiadásban. Magában a szövegben pedig még tovább kicsinyítve olvasható: *Ein kurtzer Trostzettel* (WA 51: 454), *Ein kurtzer trostzedet* (WA 51: 455) *Ein kurtzes trostzedelein* (WA 51: 455), ami egész pontosan vigaszcetli lehetne magyarul. Több szövegváltozatot ismerünk. A reformátor műveinek weimari kiadásában olvasható egy kereken száz szóból álló latin változat, amelyet Luther elkallódott zsoltárkönyvéből másolt ki az 1540-es évek táján az 1575-ben elhunyt Kaspar Khumer, Ortrand település lelkésze. Talán ő volt az első, aki a szöveget a fenti címen említette. A Luthert szerzőként megnevező német fordítás pedig, amelyhez a fordító, Justus Jonas néhány zsoltárversen kívül Polükarposz vértanú és Johannes Brenz (1499–1570) würtembergi reformátor imádságát is csatolta, hatszáz szavas (WA 1914, 51: 455–457). A rövidebb, tehát a latin szöveget az *Asztali beszélgetések* összeállítói is megőrizték két változatban. Az egyik az előbb említett latin változat, a másik a német szövegbe ágyazva a latint is tartalmazza (WA.T 1916, 4: 544–545. 4852. sz.). A terjedelmi különbség mellett is feltűnő az összhang, sőt a teljes egyezés az egyes szövegek között.

* A 2024. február 3-án Révfülöpön megrendezett Luther-konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

Luther, a vigasztaló

A reformátor Luthertől, akit gyakran csak éles hangú vitázóként tart számon az utókor, egyáltalán nem állt távol, hogy lelkipásztorként vigasztalja különböző rendű és rangú kortársait. Néhány példa igazolja ezt. A bűn mardosó terhétől szenvedők vigasztalására a hét bűnbánati zsoltár magyarázatát írta meg (1517, LVM 5: 27–88). A frankfurti birodalmi gyűlésről hazatért és életveszélyesen megbetegedett Frigyes választófejedelemet 1519-ben a *Tizennégy vigasztaló kép* megírásával erősítette (LVM 5: 164–202). Inkább bátorító lelkipásztori írás a *Magnificat* (1521, LVM 5: 209–262), melyben János szász herceget erősítette abban, hogy ha úgy fordul a sora, bátran vállalja az uralkodást. A mohácsi csata után a megözvegyült Mária királyné vigasztalására a *Négy vigasztaló zsoltár* magyarázatát (1526) készítette és küldte el (LVM 5: 471–529). Az ismétlődő pestisjárványok kapcsán írt sorai – *Elmenekülhetünk-e a halál elől?* (1527) – Isten segítségére és vigasztalására emlékeztetik nemcsak a beteget, hanem azokat is, akiknek tisztségükből fakadó kötelességük másokról gondoskodni, sőt általánosítva minden embert, mert „[h]a egyik ember a másikért semmit sem tesz, hanem a felebarátját cserbenhagyja, és előle elmenekül, az Isten előtt gyilkos” (LVM 5: 541). Roppant feladat lenne áttekintést adni Luther azon prédikációiról¹ és leveleiről, melyekben a mindennapi élet vagy a belső, hitbeli élet nehézségeivel küzdő kortársait vigasztalja.² A vigasztalást a saját személyére nézve is igényelte, aminek egyik jele kedvenc zsoltárának, a 118. zsoltárnak a coburgi magányban megírt magyarázata (1530).³ Nem véletlen hát, hogy rövid vigasziratának feltehetően legkorábbi változatát is egyes szám első személyben, magára vonatkoztatva fogalmazta.

Luther vigasztalódása

Elsősorban a latin szövegre illik a „cédula” megjelölés. Rövidsége teszi alkalmassá, hogy a lelkiileg nehéz helyzetbe került ember emlékezetébe vesse azokat a legfontosabb dolgokat, amelyek megóvhatják a kétségbeeséstől:

„Bár méltatlan vagyok, méltó voltam,
 hogy Teremtőm megteremtsen,
 hogy Isten Fia megváltson,
 hogy Isten Fia és a Szentlélek oktasson,
 hogy az én igehirdetésemnek higgyenek,
 hogy érte oly sokat szenvedjek,
 hogy minden rosszban megőrizzen,
 hogy higgyem, amit elrendelt,
 hogy az ő örök haragjának fenyegetése ellenére
 őbenne semmiképpen se kételkedjem.” (WA 51: 454. Ford. R. A.)

¹ Bölcs Frigyes választófejedelem temetése alkalmából 1525. május 10-én mondott prédikációjában feleleveníti, amit Pál apostol „tanít, illetve azt, hogyan vigasztalta gyötrődő barátait, hogy vigasztalása számunkra is vigasszá váljon”. LVM 6: 278–286.

² Köszönöm Ittész Gábornak az utalást a reformátor németalföldi mártíroknak írt vigasztaló levelére [Wittenberg, 1523. július végén – augusztus elején] (Márton Jenő ford.) LVM 7: 363–366.

³ *A szép Confitemini, azaz a 118. zsoltár*, LVM 5: (555) 557–603.

Futó ránézésre is világos, hogy nem a személyes együttérzés kifejezésével vagy érzelmi húrok pengetésével vigasztal. Hitvallás ez, igazi, személyes hangvételű hitvallás. Tartalmát tekintve az Apostoli hitvallással vagy annak *Kis káté*beli magyarázatával rokon. Nem az ő helyzetének leírása, hanem válasz arra. Amiből kiindul, az az ő méltatlan volta Isten előtt, aki méltóvá teszi, amikor arra méltatja, hogy érdemtelen volta ellenére is törődjék vele, és megajándékozza. A fő mondatot követő nyolc mellékmondat foglalja össze, amit Isten tett meg vele, hogy az elvesztettből megtaláltatott, a halottból feltámadott legyen. Témái a teremtés, a megváltás, a megszentelés, az igehirdetés és az egyház, a szenvedés, a hit harca és a megőrzés a kísértések között. Lehetnének akár egy hittanérettségi, teológiai szigorlat vagy lelkészvizsga tételei. Mégsem teológiai vagy dogmatikai tételek sora, hanem azoknak az isteni tetteknek a felsorolása, amelyekkel Isten a tőle elpártolt embert a vele való közösségbe visszatereli, vagyis a hit megvallása, és ezért igehirdetés.

Ez a vallástétel egyrészt összhangban van azzal a bibliai és keresztény hagyománnyal, amelyben számos vallás osztozik. Eszerint nincs válasz és megoldás az ember földi életében tapasztalható kudarcokra, kérdésekre, de az ember életének boldogságot jelentő beteljesedésére sem, ha csak az immanens, földi, azaz kézzelfogható és tapasztalható világra tekintünk. Számolnunk kell és számolhatunk is azzal, ami ezen túl van, ami nem kézzelfogható, amit ezért túlvilágnak vagy transzcendensnek mondunk. Ez a vallások világa és szemlélete. Másrészt viszont, a bibliai kinyilatkoztatás alapján a többi vallástól eltérően Istenről úgy beszél, hogy ő az egyetlen és mindenható Isten, és ebben azonosul a zsidósággal, de mivel keresztény, hozzáteszi, hogy Isten Atya, aki Jézus Krisztus által a megváltást és az új élet lehetőségét adta. Ezek azok az üdvigazságok és üdvények, amelyek minden másnál fontosabbak, és minden más értéket meghaladnak. Hol is kereshetett volna jobb vigasztalást a reformátor, mint éppen ezek számbavételével? Mindannyian értjük, hogy ez az érték nem ebben az immanens, érzékelhető, fizikai és biológiai világban található meg, hanem azon túl, ahogyan mondani szoktuk: a fölött, az ember számára közvetlenül nem érzékelhetőben, Isten személyében és tetteiben, egyetlen szóval kifejezve: szeretetében. Bár sem gondolkodásban, sem életvitelben nem osztozott mindenki ebben a meggyőződésben, mégis nagy vonalakban évezredekig ez a meggyőződés, ez a keresztény hit alakította és határozta meg az európai társadalmat, ahol tehát társadalomformáló erőnek bizonyult.

Vigaszt igénylő helyzetek

Nem tudunk közelebbit arról, hogy miért tartotta Luther szükségesnek maga elé idézni mindazt, ami számára vigaszt jelent. De sokféleképpen tudjuk elképzelni. A rövid emlékeztető a német fordítás bevezetőjében arra hívja fel a figyelmet, abban erősít meg, amit a reformátor addig is tudhatott, de az a próbatételben mégis elhomályosult előtte. Hogy mi volt annak a veszedelmes időnek veszélye és gondja? A történelem színpadának kulisszái, kellei és problémái a külsőt tekintve változnak, de nem kell történésznek lennünk, hogy meglássuk a lényegét, mennyire hasonlóak az alaphelyzetek. Elég, ha a körülöttünk zajló világra tekintünk. Voltak olyan idők, amikor a mártírhalált csak letűnt régi korban tudtuk elképzelni, mint a 167-ben elhunyt Polükarposzt, de a keresztényüldözés napjainkban is valóság lett. Az ő imáját idézi Justus Jonas fordítása, aki a reformáció korából Johannes Brenz imádságát hozza, aki azért kiáltott Istenhez, mert megrendültnek és meggyengültnek látta a keresztény egyházat és a hívők kicsiny népét. Most olyan korba érkezünk, amikor meglepetéssel állapítjuk meg, hogy mintha az egyre csak jobbnak gondolt világ végtelen lehetőségekkel teli horizont-

ját sötét árnyak homályosítanak el. Nagy csalódás ez, mert azt gondoltuk, hogy két borzalmas világ-háború és sok más kisebb kiterjedésű, de egyáltalán nem kevésbé kegyetlen háború után ilyesmiben már nem lesz részünk. De mi volt az alapja e reménységünknek? Néhány pusztító járvány kórokozóját kiirtották az egész földön, de napjainkban ismét járványoktól félünk. Itt az, aki nem tud imádkozni, nemcsak az lehet, akinek még az Úrtól tanult imádság sem jut eszébe, bár egyre inkább számolnunk kell ezzel, hanem az is, aki úgy gondolja, hogy nemhogy emberek, de itt már Isten sem tud segíteni. A körülmények fenyegetőbbek annál, semhogy elegendő vigasz lenne az, amit egy kedélyes hátba-veregetés, egy epés megjegyzés, vagy „amit egy szelet süti, egy forró fürdő vagy egy kiadós őszi séta adhat” (KIRÁLY 2019).

Az isteni vigasz nem frontális lerohanás

Most képzeljük csak el, hogy valami nagy csalódás ér bennünket, nagy fájdalom vagy veszteség, és akkor felhív a lelkészünk vagy egy jó ismerősünk, és csak beolvassa Luther vigaszcetlijét, ami nemcsak rövid, de tömör foglalata is a hitnek. A meglepetéstől talán szólni sem tudnánk hirtelen. Úgy éreznénk, hogy a hívó fel sem fogja helyzetünket, csak érzéketlenül lerohan minket.

De ahogyan közülünk sokan felírják az elintézendőket vagy bevásárlandókat, úgy volt szokása a reformátornak is, hogy emlékeztetőket tegyen maga elé. Az életrajzok szerint az egyik ilyen emlékeztetője volt: *Baptisatus sum*, meg vagyok keresztezve. Itt pedig így: Méltatlan vagyok, de méltó voltam, hogy... – és következik a nyolc mellékmondat. Nála ez nem frontális lerohanás, mert amit a zsolotárkönyvébe írt és mások onnan másoltak ki, azt a reformátor önmaga vigasztalására írta. Itt nem volt szükség az együttérzés kifejezésére.

Személyhez igazított vigasz

Éppen ezért nagyszerű, hogy Luther cetlije négy változatban maradt ránk. Érzékelteti, hogy akik továbbadták, igyekeztek tekintettel lenni a megszólítottak helyzetére. A professzortársnak küldött változat tekintettel van a címzett helyzetére: „Amikor Doktor Jonas, az istenfélő hű férfiú, magas lázban ágynak esett, és súlyos próbatételben volt része, Doktor Martinus ezt a vigaszlevelet küldte neki, hogy miként válaszoljon az ördögnek méltatlanságunk kísértése ellen.” (WA.T 4: 546. o.)

Amikor pedig ez a Justus Jonas a latinhoz képest jóval hosszabb, német változatot készíttette, nemcsak lefordította azt, hanem a lutheri gondolatot alkalmazta az általa megjelölt címzettekre, „minden hűséges lelkipásztorra, prédikátorra és más keresztyenyre”, „akik ez utolsó, veszedelmes idő veszélyei és gondjai közepette komolyan és szívből akarnak imádkozni” (WA 51: 455. o.). Tehát elődeink sem betanult szövegeket mantráztak értelem nélkül, hanem igyekeztek figyelembe venni, hogy kikhez szólnak, és ennek megfelelően adták tovább a rájuk bízott üzenetet.

A pszichológusok hangsúlyozzák, hogy a konkrét helyhez kell igazodnia a vigasztalásnak és a vigasztalónak is. Nem nélkülözhető a vigasztaló jelenléte, közelsége és nyitottsága a nehéz helyzetben levő iránt, sem a türelem a másik meghallgatásához, ami részvét és részvétel is egyszerre (KIRÁLY 2019). Az annyira szükséges részvét latin szava a *compassio*, az együttszenvetés, amikor a vigasztaló úgy átérzi a másik baját, hogy együtt szenved a szenvedővel. Időt is igényel a megvigasztalódás. Egy-

kor a vigasztalásra érkező barátok is, amikor meglátták Jóbót, sírva, köntösüket megszaggatva, fejükre port szórva, szótlánul ültek mellette a földön hét nap és hét éjjel, „*mert látták, hogy milyen nagy a fájdalma*” (Jób 2,12–13). Ilyen tanácsok és saját tapasztalataink alapján is idegenkedünk a frontális megszólítástól, vagyis attól, hogy érzéketlenül felmondott egyenszöveg (frázis) legyen a vigasztalás, de attól is, hogy időtől és személytől függetlenül bibliai igével vagy egyénileg megformált bizonyosságtétellel teljesítsük egymást vigasztaló-erősítő küldetésünket. Öröndetes, hogy az elmúlt évtizedek során sok lelkész igényelte, hogy mentálhigiénés képzésben részesüljön. A mentálhigiénének és az evangélium hirdetésének a szolgálata részben párhuzamos, mert mindkettő segíti az embereket, hogy belső egyensúlyukat megtalálják és lelki egészségüket megőrizhessék. Jó, ha a mentálhigiénés szakember és a lelkipásztor között együttműködés van, de ezen túlmenően a lelkipásztor fő feladata azzal segíteni, hogy az emberek az evangélium üzenete révén Istennel találkozhassanak. Ez ugyanis annak a távlatnak a megnyitása, amely nemcsak a jövő reménységét élteti, hanem a jelent is formálja. Önvizsgálatot kellene tartanunk, hogy vigasztalásunk vajon nem marad-e csak együtt érző emberséges szó, empátia, amelyet üres optimizmus tölt ki, miközben esetleg elszalasztjuk az egyetlen alkalmat a gyógyító igazság kimondására.

A földre szorítókozó hit

Ezen a ponton Anders Nygren svéd professzor előadását idézem fel, aki a csak immanenst, csak e világot elismerő szekuláris világnézetet olyan széles körben elterjedtnak és mindenfelé hatékornak minősítette, hogy „még a teológia és a prédikáció sem tudtak menekülni karmaiból. Az ortodoxia, a pietizmus, a felvilágosodás teológiája, a romanticizmus és sok más újabb teológia a hódító szekularizmus különböző állomásai.” (NYGREN 1948, 358. o.) Mindennek a következményét Nygren a Lutheránus Világszövetség megalakulásakor, 1947-ben többek között abban ragadta meg, hogy a hitről még hívő keresztények is szinte csak úgy beszélnek, mint olyan földi, emberi minőségről, amelyre az embernek törekednie kell, és amely a többi ember közül kiemeli. Előadásában a Luther utáni lutheranizmust azzal jellemzi, hogy „valami különös idétlenség bélyegét viseli magán” (NYGREN 1948, 357. o.). Nygren azt állítja, hogy lényegében a kézzelfoghatóan jelen lévő megajándékozottra, az ajándékot váróra terelődött a figyelem a Megajándékozó helyett, a mulandó emberre az örök Isten helyett, aki ugyan jelen van ebben a világban, de nem része ennek a világnak.

Megmutatkozik ez a szemlélet abban, hogy alapjában véve behódolunk annak a ránk húzott emberi megkülönböztetésnek, amely hívőkre és hitetlenekre osztja az emberiséget. Hiszen amikor fájlaljuk a népszámlálási eredményeket, akkor az igazi hit szempontjából nem kifogásoljuk, hanem tulajdonképpen megfelelőnek tartjuk a feltett kérdéseket. És magunkévá tesszük a földi korlátok szabta gondolkodásmódot is, elégtétellel olvasva a hírt, hogy az evangélikusok átlagéletkora milyen magas, a vallásos emberek között kevesebb a beteg, az abortusz, a válás stb. Az ilyen adatok persze bátorítóak. Csak éppen a nézőpont helytelen, mert a többi földi halandó a mérték, nem pedig az, akiről állítjuk, hogy hiszünk benne, és követjük őt. A népszámlálási válaszok jeleznek ugyan valamit, amit komolyan kell venni. A statisztikai megközelítés csak egyesületként tudja mérni az egyházat, amelyben egyszerre igazakként és bűnösökként élünk. Hiszen nemcsak Júdást, hanem Pétert és a többi tanítványt is, vagyis mindannyiunkat fenyegeti a nyilvános vagy szívbeli bukás veszélye. A szív hite, a hit nemes harca statisztikailag nem megragadható, és nem a politika dolga, de kihat mindkettőre.

Az isteni vigasz elve(sz)tése

Az elmúlt néhány évszázadban az isteni szeretet, a transzcendens meghatározó jelentősége felől való meggyőződés, a keresztény hitet egyre inkább elnyomta annak kritikája. A hit, amelyet Luther a maga és mások vigasztalására felidézett, amely neki és számos nemzedéknek erőt adott, mára idegenül hangzik, érthetatlenné vált. Ez a folyamat nem kétszáz évvel ezelőtt kezdődött a felvilágosodás észvallásával. A modern korban ennek mértéke változott meg, mivel ebben az időszakban már nyíltan és tömegesen fordultak el a hittől, leginkább azok, akik önmagukat tekintik minden dolog mértékének, akiknek nincs más célkitűzésük az életben, mint hogy a boldogság lehetséges maximumára törekedjenek („kimaxolják”), és elvessek annak minden korlátját.

Az észre alapított vallástalanság kétségbe vonja és tagadja mindannak a valóságát, amiről nem lehet objektív, tehát bárki által ellenőrizhető módon tapasztalatot szerezni. Egyik irányzata egyrészt elismeri ugyan, hogy a vallás fontos társadalmi funkciót tölt be, amikor a rosszat büntető Isten fenyegető képével legalábbis valamilyen mértékben visszatartja az embereket a rossztól. Másik irányzata azonban nemcsak támadja a földi életen túlinak, a transzcendens létezésének a hitét, hanem ártalmasnak is tartja. Marx érve, hogy a rosszat büntető és a jót majd a túlvilágon jutalmazó Isten gondolata valójában a kizsákmányolás eszköze. Ópium, amely elkábítja az embereket, hogy törődjenek bele helyzetükbe, és ne foglalkozzanak gondoljaik e világi javításával. A mai változat azt hangoztatja, hogy a keresztény hit az emberi szabadság és autonómia korlátozásával jár, elvonja az amúgy is korlátozottan rendelkezésre álló életidőt, anyagiakat, energiákat, és eltereli a figyelmet arról, hogy a nagykorú ember a maga élete égető problémáinak megoldásával és boldogulásával foglalkozzék. Sokszor lehet olyan érzésünk, hogy ezért ma mintha még szélesebb tábor visszhangozná azt a vallásellenességet, amelyet a szocialista rendszerben a külső nyomást sem nélkülöző ateista propaganda és nevelés révén terjesztettek.

Isteni vigasz nélkül magunkra maradunk

A hitbeli vigaszt elvetők abból a feltételezésből indulnak ki, hogy az emberiség egymagában, Isten nélkül is képes minden problémájával megbirkózni és boldogulni. Így ha valami nehézség vagy baj van, nincs más hely vagy fórum, ahonnan segítséget várhatunk, csupán azzal biztathatjuk magunkat, hogy a bajok nem jelentősek, majd elmúlnak, azokra megoldást talál az emberiség, ha előbb nem, akkor kicsit később, mert a világ és az ember egyre csak fejlődik. A technikai és ökológiai kérdésekre megoldást hoz a tudomány fejlődése. Az emberi gyengeségekre és rövidzárlatokra pedig az ember egyre mélyebb ismerete kínálhat orvosságot. Azonban sem több bizonyíték, sem több tapasztalat nem igazolja ennek igazságát.

Ennek a túlvilágot, a transzcendenst nem ismerő, általában a vallást és sajátosan a keresztény hitet elutasító felfogásnak egyenes következménye az az elvárás, hogy minden erénynek és jónak a földi lét évtizedeiben kell elnyernie elismerését és jutalmát, és minden bűnnek és rossznak ebben az időben kell nyilvánvalóvá lennie és bűnhődnie is. A sikernek és a bűnhődésnek is kérelmelhetetlen és bizonytalan lejáratú ideje van, ami igencsak korlátozza az ember mozgásterét. *„Életünk ideje hetven esztendő, vagy ha több, nyolcvan esztendő...”* (Zsolt 90,10) Ha tehát a túlnanit, a mindenható Atyát nem is tagadva, de semmibe véve nézzük az emberi életet, akkor az annyit ér, amennyit a maga idejében az

ember meg tud belőle ragadni. Mértéke ennek csak e világi, immanens lehet, vagyis például az, hogy milyen országokban üdültem, vagy hogy mi a helyezésem az átlagjövedelemhez képest. Aki a földi kritériumok szerint akár önhibájából, akár önhibáján kívül gyengén teljesít – vagy részesedik –, azt lúzernek tekintik, mint Jóbót, aki gyermekeit és mindenét elveszítette, és gyötrelmében már egy cserépdarabbal vakarta magát, és akit felesége azzal biztatott: „Átkozd meg Istent, és halj meg!” (Jób 2,9) Így gondolkodva bárki maga is idáig juthat.

Sokra méltatva

Emlékeztetőjében Luther a méltóság fogalmával élt, amelyet manapság gyakran használunk. Sokat hallunk és beszélünk arról, hogy milyen táplálkozás, képzettség, egészség, munkakörülmények, fizetés, lakás, bánásmód és egyebek a feltétele annak, hogy mondhassuk, ez emberhez méltó élet. He-lyesen tesszük, ha azon fáradozunk, hogy ebben velünk együtt minden más embernek része legyen.⁴

A reformátor arra teszi a hangsúlyt, hogy az ember méltóságát igazán az adja meg, hogy Isten teremtménye, megváltottja, hozzá tartozik. Isten szeretete adja meg az ember méltóságát. Az ember méltóságához elengedhetetlen ennek tudata.

Sokan úgy értik ezt, hogy a kereszténység szembeállítja egymással az emberit és az istenit, a földit és a mennyeit. De ez az értelmezés nem állja meg a helyét. A Biblia értelmében Luthernél a kettő összetartozik, és mindkettőnek megvan a maga helye. Az ember méltósága azzal kezdődik, hogy Isten megteremtette. Nem pusztán az ösztönei és hormonjai által vezérelt lény, hanem olyan, akire rá lehet bízni egy másikat, és akinek egy másik a segítőtársa lehet, akik képesek együttműködésre, valamint alkalmasak a föld javát szolgálni, a kertet művelni és őrizni (1Móz 2,15), vagyis hivatásuk is van a földön, amelyről számot kell adniuk.

Méltósága az embernek az is, hogy Krisztus megváltotta, bűnbocsánattal, hittel és új élettel ajándékozta meg. Az elvesztett, elherdált méltóságot visszakaphatja, és ezért Krisztus életét adta. Méltósága az is, hogy ebben a meggyőződésben és bizodalmas hitben élhet, miközben saját magával és környezetével is meg kell küzdenie azért, hogy ne rekedjen meg földhöz ragadt voltában. A földi élet tapasztalata, hogy „minden támasz romba dől” (EÉ 286,5), mert úgy kell elmennünk, ahogyan érkezünk, mezítelenül, és szembekerülünk azzal a kérdéssel is, hogy miként éltünk, ezért aztán ha csak ebben az életben reménykedünk, valóban nyomorultak vagyunk (1Kor 15,19).

Nemcsak vészterhes időkre áll, hogy mindennél fontosabb tudnunk, kik vagyunk, és hová tartozunk. Bonhoeffernek ez a tapasztalat adott erőt a börtönben. Miközben mások úgy látták, hogy cellájából úgy lép elő „derűsen, nyugodtan, keményen, mint várából a földesúr”, őreivel úgy beszél „szabadon, tisztán, kedvesen, mintha parancsnokuk” lenne, sorsát pedig úgy viseli „mosollyal, nyugodtan, büszkén, mint aki váltig győzni szokott”, úgy érezte magát, mint „[k]alitkába zárt madár; sóvárgó, nyugtalan beteg, aki levegőért kapkod, fuldokol, [...] dühíti oktalan erőszak, kicsinyes bántás, hanykolódik nagy dolgokra várva, tehetetlenül aggódik”. A helytállás és a kétségek között a hovatarozás

⁴ Amint az evangélikus diakónia programjában olvassuk: „Képessé tesszük és bátorítjuk az embereket, hogy érvényesítsék jogait a társadalomban. Amennyiben ez nem lehetséges, kötelesek vagyunk síkraszállni ezekért a jogokért. A szükségleteket átfogóan vesszük figyelembe, és ily módon fordulunk az emberek felé személyre, származásra, szociális helyzetre, vallásra és teljesítő-képességre való tekintet nélkül.” Az Evangélikus Diakónia bemutatása a világhálón, <https://www.evangelikus.hu/tevekenysegeink/diakonia>.

tudata adott neki erőt, és csendesítette le. „Ki vagyok én? Váltig faggat, gúnyol a magány, a gyötirelem. Bárki vagyok, Te tudod, ismersz: Tiéd vagyok én, Istenem!” (BONHOEFFER 1999, 165–166. o.) A vigasztalásunk tehát nemcsak szavakat jelent, hanem Istentől kapott méltóságunkat, öntudatunkat, önértelmezésünket, ami nem más, mint Isten megújító szeretetében tudni magunkat.

Emberi méltóság és szenvedés

Az Istentől kapott méltóságunkban a szenvedésnek is van helye. Mi csak okoskodunk, ha ennek értelmére a magunk eszével, a magunk behatárolt gondolkodási keretei között próbálunk választ adni. Hitünk szerint Isten valamire bizonyosan meg akarja tanítani a szenvedőt. Az is lehet, hogy valakinek a szenvedésével a körülötte élőket figyelmezteti vagy tanítja. Luther mindenesetre nem a szenvedésmentesség ígértét tartja vigasznak, hanem azt, hogy az ember képes a szenvedést elhordozni. S a keresztyén ember méltósága, hogy erőt kap az elháríthatatlan szenvedés elviselésére. Ha valaki a felsőbbség parancsa ellenére is Isten ígéjéhez ragaszkodik, és a felsőbbség „ezért vagyonedat elveszi, és megbüntet az engedetlenségért, boldog vagy, és köszönd meg az Istennek, hogy méltó vagy Isten ígéjéért szenvedni” (LUTHER 2019, LVM 4: 111. o.).

A szokásos „nyereség vagy veszteség, kár vagy haszon” gondolkodástól nagyon eltérő módon közelíti meg a szenvedést Luther, amikor Máriáról, a szent Szűzről tanít, aki „magán tapasztalja meg, hogy milyen nagy dolgokat cselekedett vele Isten – bár ő semmibe vett, jelentéktelen, szegény és lenézett volt –, akkor a Szentlélek tanítja arra a mély ismeretre és bölcsességre, hogy Isten olyan Úr, aki felmagasztalja a kicsinyt és megalázza a nagyot; röviden: összetöri, ami van, és rendbe teszi, ami összetört” (LUTHER 2011, LVM 5: 211. o.). A *Magnificat* magyarázatában hosszabban is kifejti ezt: „Azért adta Isten mindnyájunkra a halált és rakta legkedvesebb gyermekeire, a keresztyényekre a Krisztus keresztjét – melyet szenvedéssel és fájdalommal kell hordozniuk –, hogy alátekinthessen a mélybe. Sőt ezért néha még bűnbe esni is engedi őket, hogy sokukon segíthessen, munkálkodjon, s így igaz Teremtőnek bizonyuljon. Így ismerteti meg magát, hogy szeressék és dicsérik. Az örökösen fölfelé tekintető világ ennek mindig ellenáll, és akadályozza Isten látását, munkáját, segítségét, ismeretét, szeretetét, dicséretét, és nem tiszteli őt. Ezzel megfosztja magát az örömtől, boldogságtól és az üdvösségtől.” (LUTHER 2011, LVM 5: 213. o.) A szenvedés, akármit is – fájdalmat, betegséget, üldöztetést, kudarcot, hiábavalóságot, úttévesztést, bűnt – jelentsen ez az egyes ember életében, valóságos helyzetünkkel szembesít, hogy megnyílunk az egyetlen lehetőség előtt. Sokszor halljuk erre a reakciót, hogy ilyen isten nem kell nekem. A hitet elutasító, Istent tagadó ember, de még a válásos, a hívő is nagyon sokszor úgy akar itt élni, mintha ő állna legfölül, mintha nem jövővény, de legalább főbérője vagy még inkább kényura lenne a világnak. Isten előtti valóságos helyzetünket jobban kifejezi visszatekintve a költő: „...egy nagy ismeretlen Úrnak vendége voltam” (KOSZTOLÁNYI Dezső: *Hajnali részegség*). A jövőre nézve pedig költőien így szól Jézus: „...az én Atyám házában sok hajlék van” (Jn 14,2). Nem hiába emlékeztette magát a reformátor is a zsoltárkönyvből másolt változat szerint a zsoltárversekkel (Zsolt 77,12; 55,23; 31,25), amelyek a gondviselő Úr hűségével és cselekvésével biztatnak.

Az Istenbe vetett bizalom nem álmodozó tétlenség

Erő és vigasztalás számunkra, hogy abban a szent gondtalanságban és biztonságtudatban élhetünk, hogy „*akik Istent szeretik, azoknak minden javukra szolgál*” (Róm 8,28). Erősíti ezt az evangéliumnak az az értelmezése is, hogy nem a mi erőfeszítésünk eredménye, hogy Istenéi lehetünk, hanem az ő cselekedete velünk és rajtunk. Nem lehet ezt elég nyomatékosan hirdetni és magunk elé idézni. Mégis súlyos félreértés, ha úgy értjük, hogy a hívő ember ezen a földön az eljövendőről álmodozva ölbe tett kézzel, tétlenül élhet. Nem minden alapot nélkülöz az a szemrehányás, hogy az evangélikusok annyira a hitet, egyedül a hitet hangsúlyozzák, hogy már tétlen belenyugváásra, latin szóval kvietizmusra hajlanak. Ez az, amikor a belső nyugalmat és Istenre való hagyatkozást összetévesztik a tétlenséggel. Lehet, hogy ez evangélikus hajlam, de egyáltalán nem jézusi és nem is lutheri.

Írásai között hiába keresték a mondást, hogy ha tudom, hogy holnap vége a világnak, még ma elültetek egy almafát, mégis jól jellemzi Luther gondolkodását és hitét. Nem különítette el a jelen földi világát és az eljövendőt, hiszen a kettő összetartozik. Nemcsak az eljövendő, hanem a jelenvaló is Istené. Ezért nemcsak vigasztalódunk azzal, aki elhozza országát, hanem már most is az ő szolgálatában állunk. Akik felidézik, hogy a reformátor egy prédikációban megemlíti, wittenbergi sört iszogató Melanchthonnal és Amsdorffal, olvassák el az előző mondatot is: „A búcsúval és minden pápistával szembeszegültem, de erőszak nélkül, egyedül Isten ígését teljesítettem, azt hirdettem és írtam, egyebet nem tettem. Ez működött, amikor aludtam, amikor wittenbergi sört iszogattam.” (LUTHER 2015, LVM 6: 222. o.) A 127. zsoltár 2. versét magyarázva pedig – „*akit az Úr szeret, annak álmában is ad eleget*” – így írt: „A hívő nemcsak éjjel alszik, hanem egész élete folyamán: hagyja megtörténni, amit Isten cselekszik, élvezi az adományokat, hagyja, hogy eszköz lehessen, és Istent dicsőíti. Alszik, és mindent nyugalomban és kényelemben tesz meg. És leginkább semmit sem tesz, és amennyiben semmit sem tesz, annyiban mindent megtesz.”⁵ Nem mondja Luther, hogy minden rajtunk múlik, amivel némely egyházi irányzat igyekezett mozgósítani, hogy a hívők szent életükkel valósítsák meg Isten országát itt a földön. A 19. században ez volt a misszió, hogy még annak a nemzedéknek az életében el kell juttatni az evangéliumot minden néphez. A 20. század nagy ökumenikus mozgalmai pedig az egyház látható egységét vagy az igazságos, részeltető, fenntartható világot kívánták megvalósítani még a mi életünkben. Mert Luthernél a keresztény élet nem világmegváltó program, hanem csak egyszerű Krisztus-követés. Lehetetlen, hogy az Istenben megvigasztalódott ember tétlenkedjék ebben a világban, és embertársai iránti cselekvés nélkül éljen.⁶ Az ember Istentől kapott vigaszához és méltóságához hozzátartozik, hogy Isten akaratát és teremtményeit szolgálja.⁷ Ilyen lelkiállattal még a földi ranglétrán is törekedhet följebb, másokkal a jóban versenyezve.

⁵ WA 40/III: 253,5–9; idézi MÖLLER 2005, 293. o.

⁶ Vö. Luther: *A keresztyén ember szabadságáról* (1520), LVM 2: 365.

⁷ Vö. Luther: *A házaseletről* (1522), LVM 4: 72; WA 10/II: 296.

A végső remény

Még egy szót az előadás címéről is, az alcímben szereplő „végső” szócskáról. Nem szeretném, ha bárki úgy értené, hogy a lutheri irat igénytelennek tűnő címe mellett – Rövid vigaszirat, egy kis vigasz-cédula –, amelynek témája a mindennapi élet gondjában szükséges segítség, a végső remény említése az utolsó szalmaszála utalna. A végső itt nem a földi élet eseménysorozatának a vége, nem a befejezés. Ellenkezőleg, az igazít, a legfontosabbat, a felülmúlhatatlant jelenti itt, azt a reményt, amely mindent meghalad: amellyel nemcsak élni, hanem meghalni is lehet. S nemcsak meghalni, hanem élni is.

The Ultimate Hope

Some Reflections about Luther's Brief Piece of Comfort

- **The Latin text of Luther's *Brief Piece of Comfort* was found in his Psalter and copied from there. Its text is a concise reference to the fundamental statements of the Christian faith for the Reformer's personal use. The German translation by Justus Jonas applies it to all people in trouble. Christians and preachers of our day tend to draw comfort from the perspectives and expectations of the present world. In this way, Christianity is also caught up in secularisation, as Anders Nygren put it in Lund in 1948. Luther's consolation does not exclude human suffering, nor does it lead to quietism, but it gives dignity to human beings.**

Keywords: consolation / Martin Luther / secularisation / suffering / quietism

Hivatkozott művek

- BONHOEFFER, Dietrich 1999. *Börtönlevelek. Fogságban írt levelek és feljegyzések*. Szerk. Eberhard Bethge. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest.
- KIRÁLY Eszter 2019. Szívvel-füllel jelen lenni, „kulcsrakész” bölcsességek nélkül – A vigasztalás lélektana. *Pszi-choforyou*, 2019. november 12. <https://pszichoforyou.hu/a-vigasztalas-lelektana/>. (Megtekintés: 2024. január 5.)
- LUTHER Márton 2011. Magnificat (1521). Ford. Percze Sándor – Takács János. In: *Bibliafordítás, vigasztalás, imádság*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 5.) 209–262. o.
- LUTHER Márton 2015. Nyolc böjti prédikáció Wittenberg népének (1522). Ford. Szebik Zsófia. In: *Prédikációk*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 6.) 215–242.
- LUTHER Márton 2017. A keresztyén ember szabadsága (1520). In: *Felelősség az egyházért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 2.) 339–377. o.
- LUTHER Márton 2019a. A világi felsőbbtség (1523). Ford. Mayer Endre. In: *Felelősség a társadalomért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 4.) 87–124. o.
- LUTHER Márton 2019b. A házaseletről (1522). Ford. Gromon András. In: *Felelősség a társadalomért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 4.) 49–79. o.
- MÖLLER, Christian: A lutheri spiritualitás. Ford. Balog Eszter – Szücsné Pröhle Livia. *Lelkipásztor*, 80. évf. 2005/8–9. 288–294. o.
- NYGREN, Anders: A lutheránus egyház feladata az új időkben. Ford. Németh Károly. *Lelkipásztor*, 23. évf. 1948/9–10. 352–362. o.

Isten ráadás?

A szent és a világi Paul Tillich teológiájában – 2. rész

■ TÓTH SÁRA

Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Anglisztika Intézet, Angol Nyelvű Irodalmak és Kultúrák Tanszéke
egyetemi docens
E-mail: miklosne.toth.sara@kre.hu

DOI: 10.61894/LP.2024.99.4.2

- A mai társadalom és kultúra valláshoz való viszonyát a „posztszekuláris” jelzővel írhatjuk le, ami azt jelenti, hogy egyre növekszik az igény olyan beszédmódra, amely a vallásit és a világit nem tartja egymást kölcsönösen kizáró kategóriának sem a publikus, sem a privát szférában. Az egyházi diskurzusokban ugyanakkor továbbra is dualista szemlélet uralkodik: a szent és a világi élesen szétválik, s ez a protestáns spiritualitásban gyakran együtt jár a világ szigorú megítélésével. A szerző Paul Tillich teológiájának segítségével egy olyan protestáns szakramentális szemlélet alapjait vázolja fel, amely a részesedés és a meghaladás dialektikájára építve egyrészt hangsúlyozza Isten megmutatkozását minden teremtetett dologban, másrészt a protestáns princípiumot, azaz Isten végtelen transzcendenciáját (másságát) is. Tillich szerint a szent és a világi „megbékítetlensége”, kettőssége a bűn következménye. A „transzhisztorikus visszaemlékezés és az utópikus elővételezés” ugyanakkor fel- és megidézi szent és világi, vallás és kultúra szakramentális egységét, Tillich szakkifejezésével a teonómiát. Tillich dimenzióelméletére és a hozzá kapcsolódó szimbólumelméletére támaszkodva dolgozza ki a teonómia fogalmát, a világi és a vallási kultúra kölcsönös áthatásának vízióját. Ez a „teonóm keresztelkedés” valósíthatja meg az egyházi közösség és a hívó élet „átjárhatóságát”, szelíd jelenlétét a mai világban.

Kulcsszavak: teológia / Paul Tillich / spiritualitás / protestantizmus / szakramentalitás

Dolgozatom első részében azt vettem fel, hogy a szent és a világi szféra elkülönülését tápláló dualista gondolkodáson a valóság Istenben gyökerező egységének szakramentális szemlélete segíthet túllépni, amely azt hangsúlyozza, hogy *Isten megmutatkozik minden teremtetett dologban – a természetben, az anyagi és az érzéki valóságban éppúgy, mint az emberben és az ember alkotta kultúrában.* Azt tűztem ki célul, hogy Paul Tillich teológiája alapján olyan protestáns szakramentális szemléletet vázoljak fel, amely segítheti a protestáns egyházak és hívők hiteles jelenlétét és misszióját a posztszekuláris világban.

Kultúra és vallás elkülönülése – Profanizálódás és démonizálódás

Tillich szerint, mint az első részben láttuk, a szent és a világi elkülönülése a bűnös állapot következménye. Speciális vallási tevékenységre azért van szükség, mert az ember nem képes folyamatosan Isten jelenlétében tartózkodni. Ezt azzal kell pontosítanunk, hogy Tillich különbséget tesz a vallás tágabb és szűkebb értelme között, ami megfelel a vallás eredendő, lényegi természete és az elidegenedett vi-

lágban betöltött szerepe közötti különbségnek. Tágabb értelemben a vallás „a végső általi megragadottság állapota”. Máshogy fogalmazva, az emberi lélek irányultsága a végső, feltétlen értelem felé. Úgy tűnik, ebben a tágabb értelemben a vallás és a hit fogalma egybeesik: több helyen szinte szóról szóra azonos a definíció (TILlich 1948, 59. o.; 1959, 7–9. o., 40–41. o.; 1957, 1. o.). Az ember vallásos vagy hívő, ha feltétlen komolysággal fordul a feltétlen, illetve végső (Unconditional) felé, ha a Szent-re vágyakozik, önmeghaladásra (self-transcendence) törekszik.

A vallás e tág értelmezése felől közelítve az ember világgalkotó tevékenysége, azaz a kultúra – valóságos. Eredendően minden alkotótevékenység a végső értelemre irányul, „az eredeti teremtes kimeríthetetlen mélységéből” merít életet. Lényegi természete szerint a vallás és a kultúra áthatja egymást. A kultúrának, azaz a világgalkotásnak két alapvető aspektusa van: az első az értelemadás vagy jelentésteremtés, a második a környezet átalakítása, „a jelentésvilág teoretikus és praktikus megteremtése”, bibliai fogalmakkal a névadás és a megművelés, vagyis a nyelv és a technika (TILlich 2000, 414–415., 418., 440. o.). A vallás pedig ennek a jelentésteremtő tevékenységnek az önmeghaladó aspektusa. A vallás ad irányt, értelmet, távlatot a kultúrának, a kultúra pedig azoknak a formáknak az összessége, amelyekben a vallás alapvető törekvése kifejeződik. Tillich híres definíciója szerint „a vallás a kultúra szubsztanciája, és a kultúra a vallás formája” (2000, 545. o.; 1948, xvii. o.; 1959, 42. o.).

Azonban az elidegenedett világban nem vagyunk képesek megragadni a dolgok végső értelmét, a szent nem tud akadálytalanul megmutatkozni, „átfényleni” az ember számára a teremtetett dolgozon. Tillich két egymással átellenes folyamatot ír le, amely ezt akadályozza: a profanizálódást és a demonizálódást. Az első nem más, mint az önmeghaladással való szembenállás, a dolgok szentségének, vagyis önmagukon túlmutató értelmének, mélységének tagadása. Az ebből következő reduktív szemlélet átjárja a valóság valamennyi tartományát, legalábbis ahogy az az emberi tudat tükrében megjelenik. Míg a profanizálással a világi úgymond elhomályosítja, eltörli a szentet, a demonizálás kiélezi világi és szent elkülönülését: utóbbi ugyanis nem más, mint a szent kisajátítása vallási intézmények vagy kvázivallások által (TILlich 2000, 435–438. o.) A szent és a világi elidegenedése Tillich szerint a vallás és a kultúra elkülönülésében érhető tetten tehát.¹

A bűnbe esett (kétértelmű) állapotban a kultúra folytonosan ki van téve a profanizálódásnak, annak, hogy önmagába zárul, s így végső irányultság nélkül sekélyessé válik, kiüresedik. Ezért kell megjelennie az intézményes vallásnak mint speciális különálló funkciónak a maga szimbólumaival, rítusaival és saját intézményeivel: ez Tillich számára a vallás második, szűkebb jelentése (ebben az értelemben látja a vallást a bűn következményének). Létrejön a vallásos kultúra külön tartománya, amely létrehozza saját formáit, majd ezek kitüntetett szerepet követelnek a szent megjelenítésében. A vallás mint külön tartomány pedig folyamatosan ki van téve a demonizálódás kísértésének, vagyis annak, hogy kisajátítsa a szent képviselőjét. Ebben az értelemben mondja Tillich, hogy a vallás az ember bukásának fő bizonyítéka, egyfajta szükséges rossz. Egy feloldhatatlan ellentmondást foglal ugyanis magában: egyrészt az ember minden erkölcsi és kulturális törekvésében ott van, amennyiben jelen van bennük az önmeghaladás, másrészt a bűnbe esett állapot miatt mégis szükséges, hogy legyen az önmeghaladásnak egy különálló funkciója, és ezáltal megjelenik a feszültség és a szakadás

¹ A világi és a szent viszonyát azért fordíthatjuk le a kultúra és a vallás viszonyára, mert a „kultúra” és a „világ” fogalmai közel állnak Tillich gondolatrendszerében. Az imént a kultúrát értelemképzésként határoztam meg Tillich alapján, de ez összefügg azzal, hogy az embernek öntudatisága folytán nem csupán „környezete” van, hanem „világa”, vagyis ebben az értelemben az ember világa az emberi észlelés, képzeleti rendezés, értelemadás eredménye. Ezt a felvetést az is alátámasztja, hogy önmagában a természetet „világinak” nevezni értelmetlen, a természetszemléletet azonban korántsem. Lásd TILlich 2000, 401. o.

kultúra és vallás, világi és szent között. A vallás immár nem a kultúra (vagyis az értelemképzés) életforrása, alapja, ahogy Tillich mondja, szubsztanciája, hanem egy mellette létező, különálló valóság, sőt két versengő terület. A vallás így a huszonkettes csapdájában találja magát: azzal, hogy körülhatárolja, kisajátítja a szentet, a világot profánná teszi, ha viszont feloldja a határokat és egyenlővé teszi a szentet és a világot, akkor úgyszintén a profanizálódás malmára hajtja a vizet, ugyanis amint a radikális protestantizmus esetében láthatjuk: ha minden szent, semmi sem szent.

Amikor a profanizálódás kerül túlsúlyba, vagyis a világi elnyeli a vallást, autonóm (öntörvényű) kultúra jön létre; amikor a démonizálás a meghatározó, vagyis a vallási nyeli el a világot, illetve kisajátítja magának a szentet, akkor heteronóm (mástörvényű vagy tekintélyelvű) kultúra alakul ki, vallás és kultúra kölcsönös áthatásának megvalósulását pedig teonómiának (istentörvényűségnek) nevezi Tillich. Természetesen nem létezik vegytiszta állapot, az azonban elmondható, hogy a modern előtti korra a heteronómia volt jellemző, a modernitást pedig az autonómia dominálja. Az autonóm kultúrában azon van a hangsúly, hogy az ember mint racionális lény a kultúra és a vallás forrása és mércéje, és alkotótevékenységét végső referencia nélkül végzi. A heteronóm kultúra az emberi gondolkodást és cselekvést vagy az egyház, vagy valamilyen politikai álvallás tekintélyének veti alá (TILlich 1948, 55–65. o.). A két törekvés mindig harcban áll egymással, és időnként kialakulnak olyan korszakok – ilyen volt például a kora középkor –, amelyben heteronóm és autonóm törekvések egyensúlyba kerülnek, amikor bár kétértelműen és töredékesen, de érvényesül az istentörvényűség vagy teonómia (2000, 83–84., 129–130. o.). Mit jelent ez?

Eszkatológiai szakramentalitás – teonómia

A megvalósult teonómia állapotában Isten és a világ elidegenedése megszűnik: a valóság minden darabján akadálytalanul átfénylik a szent, megvalósul az átfogó szakramentalitás. Valójában amikor teonómiáról beszélünk, akkor visszatekintünk az eredendő, lényegi egységre, amelyet a teremtetési szakramentalitás címszó alatt tárgyaltam („transzhisztorikus visszaemlékezés”), és előretekintünk az eszkatológiai beteljesedésre („utópikus elővételezés”) (TILlich 2000, 441. o.). Tillich rendszerében különböző kontextusokban újra és újra egy háromfázisú dialektikus folyamattal találkozunk, amely valójában a bibliai hagyomány központi narratívájának – alászállás és felemelkedés, teremtés, bukás, megváltás – filozófiai és teológiai kibontása. Az eredendő, lényegi egységet felváltja a létezési elkülönültség, az ember „álmodó ártatlanságát” felváltja a bűn általi elidegenedés, vallás és kultúra eredeti egysége helyébe autonómia és heteronómia küzdelme lép, de végül a Krisztusban elnyert új élet – Tillich terminusával Új Lét – a Szentlélek által legyőzi Isten és világ, Isten és ember, vallás és kultúra elidegenedését.

Tillich számára egyértelműen a Krisztus-esemény a kereszténység, illetve a protestantizmus „szakramentális alapja”. Az inkarnációban Isten és ember teremtésből következő „örök egysége” megjelent a történelemben.² Krisztus kereszthalála által ebbe az Istennel való egységbe emeli bele a létezés negativitásait, és feltámadása által legyőzi a létezési elidegenedést (uő 2000, 336–337., 347. o.). Ez az egység, az Új Lét valósul meg a jelenben, elővételezve és töredékesen, a Szentlélek jelenléte által.

² E tanulmány keretei nem teszik lehetővé Tillich krisztológiájának bírálatát, amelynek könyvtárnyi irodalma van. A bírálók túlnyomó többsége szerint Tillich nem igazodik a Khalkédóni hitvalláshoz. Az ellenkező állásponthoz lásd REIMER 2004.

Mit jelent ez a szent és a világi, a vallás és a kultúra viszonyát tekintve? A templom nélküli szent város csodálatos bibliai képe, amelyet Tillich a végső beteljesedés látomásának nevez, a különálló vallás megszűnését jelzi. „Az Isten lelkének jelenléte nem elkülönült egységet teremt, melyet külön kellene felfogni és kifejezni; inkább megragadja az egész valóságot, minden funkciót és szituációt” (uő 2000, 483. o.; 1948, 57. o.). A teonóm kultúra pedig a Lelki Jelenlét hatása alatt vallásos lesz a szó ereendő, tágabb értelmében. Ez azt jelenti, hogy megnyilvánulásaiiban „közvetíti a szentség megtapasztalását, annak megtapasztalását tehát, hogy a kultúra valamennyi teremtésében kifejeződik valami a lét és az értelem végső valóságából” (uő 2000, 547. o.), és ez a végső értelem nem idegen a kultúrától, hanem annak spirituális alapja. „Minden munkanap az Úr napja, minden vacsora az Úr vacsorája, minden munka isteni megbízás teljesítése, minden öröm az Úrban való öröm.” (Uő 1959, 41. o.) Ez a látomás jelenik meg, tehetjük hozzá, az Ószövetség utolsó lapján is: „Azon a napon a lovak csengettyűin is ez áll majd: Az Úr szent tulajdona! Az Úr házában még a fizek is olyan szentek lesznek, mint az oltárnál használt kelyhek. Jeruzsálemben és Júdában minden fizek a Seregek Urának szent tulajdona lesz, és aki csak eljön, hogy áldozatot mutasson be, bármelyiket előveheti, és főzhet benne.” (Zak 14,20)

Fontos ugyanakkor, hogy nem csupán a bőség, a szépség és az öröm tapasztalatai közvetítik a szentséget. A modern művészetben kifejeződő radikális értelemvesztés ábrázolásai pontosan a hiánytapasztalat révén mutatnak a végső értelemre. TILlich egyik híres példáját felidézve, ilyen módon a háború borzalmas pusztítását felelevenítő *Guernica* című festmény is szent, illetve megszentelt lehet (1959, 68–69. o.; 2000, 547. o.), de említhetnénk az istenhiány egyéb 20. századi prófétáit, például Samuel Beckett vagy Kertész Imre szélsőségesen „nagy-pénteki” művészetét. A kételyt vagy a kétségbeesést elszántsága, vagyis *mélyisége* szenteli meg. „Aki komolyan tagadja Istent, az igenli őt”, írja (uő 1948, x–xi. o.).

Mindebből adódik az a következtetés, hogy míg a teonómia a heteronómiát teljes mértékben kizárja, az autonómiának helyet ad: amint KODÁCSY-SIMON Eszter írja, Tillich a heteronómiával szigorúban bánik, mint az autonómiával (2009, 29. o.).³ Az emberi észnek megvannak a maga szerkezeti törvényei, ennél fogva rendelkezik az „öntörvényűség jogával” (TILlich 2000, 83. o.). Az autonómia csak akkor elítélendő Tillich szerint, ha „elvesztette mélyiségét, üres lett és erőtelen”. Sőt továbbmegy, mondván, tisztán autonóm kultúra nem is létezik: „...minden autonóm kultúra mélyén ott a végső érintettség, az utalás a feltétlenre és a szentre” (1948, 58. o.). Bár a késői *Rendszeres teológiában* ez a párhuzam nem kap hangsúlyt, egy korai művében az autonómia és a teonómia viszonyát nem szembenállásként, hanem termékeny dialektikaként írja le, és párhuzamba állítja a kultúra és a vallás dialektikájával. Míg az autonómia „a feltételesre irányul, és a Feltétlenre csak azért, hogy a feltételest támogassa; a teonómia a feltételes formákat használja azért, hogy a Feltétlent megragadja bennük”.⁴ Korai korszakában Tillich tehát jobban hangsúlyozza az autonómiafogalom belső megosztottságát, és csak a „profánná váló”, illetve „tisztá” autonómiát tartja negatívnak (lásd BÉRES 2002, 78. o.), ami egyértelműen analóg a világi (szekuláris) és a profán megkülönböztetésével.

³ A kizárólagosságra törekvő autonómia, írja továbbá Roy D. Morrisonra hivatkozva KODÁCSY-SIMON, csupán önromboló, a heteronómia viszont rajta kívül álló más szerkezeteket is lerombol. A természettudományról Tillich például egyértelműen kijelenti, hogy „vagy szabad, vagy nincs” (2009, 29–30. o.).

⁴ TILlich 1981. Idézi KODÁCSY-SIMON Eszter (2009, 219. o.).

A teonómia szerkezete: szakramentális vagy szimbolikus kereszteződés

Hogyan valósulhat meg egy olyan dialektikus viszony, amelyben a résztvevők nem állnak szemben egymással, és nem is szorítják ki egymást? Ha a valóság sokféleségét a hierarchikusan egymást követő létszintek metaforájával ragadjuk meg, akkor isteni és emberi, lelki és testi, vallás és kultúra konfliktusba kerül. Először a vallás végleges tekintélyt követel a kultúra felett, majd a kultúra visszavág, de ennek következményeként kiüresedik, elveszti a kapcsolatot a transzcendenssel. Egy ilyen hierarchikus rendszerben a szintek különállnak egymástól, és viszonyukat alá- és fölrendeltség, kizárólagosság és külső beavatkozás jellemzi (TILlich 2000, 382–384. o.). A teonómia ugyanakkor kétséges alternatívának tűnne, ha azt jelentené, hogy a teonóm állapotban a teremtett és a nem teremtett, a véges és a végső egy szintre kerül, azonosul vagy feloldódik egymásban. Tillich azonban nem erre gondol.

Az egymást kizorító valóságok dualizmusának elkerülését Tillich dimenzióelméletével és – meglátásom szerint – erre épülő szimbólumelméletével alapozza meg. A különböző létvalóságokat nem a hierarchikus piramis, hanem az egyre táguló, gazdagodó dimenziók metaforájával írja le: a szeretetlenségből bontakozik ki a szerves, majd abból a pszichikai és az ember esetében a spirituális/lelki – az isteni pedig mint mélységdimenzió megalapozza és átfogja az egészet. Az ember tekintetében leegyszerűsítve a szerves és a lelki (organikus és spirituális), vagyis a test és a lélek dimenzióiról beszélhetünk.⁵ Ellentétben a szintek hierarchikus rendszerével, a dimenziók kapcsolatát nem a külső beavatkozás, hanem a kölcsönös áthatás jellemzi. „A dimenziók között nincsen konfliktus. Úgy keresztezik, hogy nem sértik meg egymást.” (TILlich 2000, 384. o.) Ez nem jelenti azt, hogy ne lennének értékfokozatok, hiszen a dimenziók egymásra épülnek, és a gazdagabb vagy tágabb dimenzió hozzáad valamit az előzményéhez. Saját példammal élve: az agy elnevezésű szerv nélkül nem létezhet emberi elme, de az elme már a tágabb, sajátosan emberi dimenzióba tartozik. (TILlich számára a sajátosan emberi a kisbetűvel írt spirituális – magyarul lelki – dimenzió: beletartozik az ész, az erősz, a képzelőerő, a megismerés és az erkölcsiség. 2000, 388–394. o.)

A kereszteződő, egymást átható dimenziók modellje gyökeresen különbözik a szintek hierarchikus rendszerétől, szerkezetét a meghaladás és a részesedés az előző részben tárgyalt teológiai dinamikája adja, és hozzájárul Tillich szakramentális szemléletének és szimbólumelméletének megalapozásához. Valójában Tillich a szimbólum és a szentség fogalmait közel azonos értelemben használja.⁶ A szimbólum nyelvi, a szentség (szakramentum vagy sákramentum) pedig anyagi/testi jel, de mindkettő abban különbözik a konvencionális értelemben vett jeltől (mint amilyen egy közlekedési tábla), hogy részesedik annak valóságában, amit szimbolizál, vagyis kereszteződnek benne a dimenziók. A szimbólum, illetve a szakramentum nem pusztán alacsonyabb rendű jele a magasabb rendű spirituális valóságnak (ebben az esetben allegória volna): az anyagi és a lelki, a fizikai és a spirituális, az emberi és az isteni egymásra vetül, kölcsönösen áthatja egymást, anélkül, hogy szubsztanciális azonosságról beszélnének. Ez azt jelenti – TILlich egyik visszatérő példájával élve –, hogy ha például „Isten munkálkodását»gyógyításnak« nevezzük, akkor ez nemcsak Istenről mond valamit, hanem az összes gyógyítómunka istentörvényű [teonóm] jellegéről” (uő 2000, 199. o.; 1948, 61–62. o.).

⁵ Ezt az egyszerűsítést maga TILlich végzi el (2000, 383. és 384. o.).

⁶ A hasonlóság már ott kezdődik, hogy a szó, a beszéd elsőrenden fizikai jelenség, írja: hang és lélegzet, és a szakramentális jelentésképzés – amely a költői, művészi nyelvműködéshez hasonló – a szó fizikai valósága és spirituális értelme közötti belső kapcsolatra épül. Lásd TILlich 1948, 98–99. o.; 2000, 112. o.

A szimbólumok „a végtelent a véges felé fordítják, a végest pedig a végtelen felé” (uő 2000, 198. o.).⁷ Ezt nevezem szakramentális vagy szimbolikus kereszteződésnek.⁸

A gyógyítás szimbóluma különösen sokatmondó lehet a testi és lelki egészség iránt intenzíven érdeklődő 21. századi ember számára. Csak egy szekularizált kultúrában válik ketté a vallásos üdvösség és az orvosi gyógyítás – illetve a biológiai gyógyulás – valósága. A kizárólagosságokban, nem pedig kereszteződő dimenziókban gondolkodó dualizmus ezen a területen könnyen tetten érhető. Ha egy gyógyítást „orvosi csodának” minősítenek, akkor azt gondoljuk, a beteget nem az orvosok gyógyították meg, hanem maga Isten, másrészt amikor fájdalomcsillapító hatására elmúlik a fejfájásunk, azt a gyógyszernek, nem Istennek tulajdonítjuk. Hasonló jelenség a gyógyulás pszichikai és spirituális aspektusainak, a terapeuta és a lelkipásztor munkájának éles elkülönítése. A teonóm kontextusban ezzel szemben a gyógyítás mint szimbólum részesedik a spirituális valóságból: szakramentálisan megmutatkozik benne az isteni üdvözítő hatalom, s ugyanígy, az üdvözülés egyben gyógyulás is, amelyben test és lélek egyaránt részesül. Üdvösség és gyógyulás egymásra vetül.

Azért is hoztam ezt a példát, mert ez olyan terület, ahol a 21. században posztszekuláris tendenciák mutatkoznak, vagyis megnyilvánul a fent említett kereszteződés. Teonóm elemek minden korban és kultúrában megjelenhetnek, és TILlich már a 20. század negyvenes éveiben „egy új teonómia jeleként” (1948, 62. o.) üdvözölte az együttműködési kísérleteket lelkészek, orvosok és pszichiáterek között. Megjegyzése profetikusként bizonyult, hiszen a kortárs pszichológia – a freudi valláskritikát maga mögött hagyva – multidimenzionális szemléletet érvényesít, és növekvő mértékben számol a spiritualitással mint az emberi lélek fontos, az egészséget pozitívan befolyásoló tényezőjével. Ez tekinthető a teonóm irányultság egyik megmutakozásának a mai kultúrában.

A szekuláris felszabadítása

Ha a teonómia állapotában minden szent, akkor ebből két kérdés következik. Egyrészt nem nyeli-e el, nem olvasztja-e magába a világi a szentet, egyszerűen fogalmazva, nem igaz-e az, hogy amennyiben minden szent, akkor semmi sem szent? Ez kizárólagos, kizorító viszonyt feltételez, és erre korábban a kereszteződő dimenziók elméletével válaszoltam. A kérdés azonban a másik oldalról is feltehető: amennyiben minden szent, illetve a teonóm állapotban megszentelődik, nem veszítjük-e el a világit vagy a világot magát? Jellemző módon konzervatív gondolkodók az előbbi lehetőség miatt bírálják Tillichet, és az Isten halála teológia egyik előfutárának tartják, míg a világ nagykorúságát hangsúlyozó radikális protestáns teológusok, mint Gabriel Vahanian úgynevezett szakramentalizmusát kifogásolják. Még BONHOEFFER is úgy gondolta, hogy Tillich a szekularizált világot úgy akarja vallásosnak feltüntetni, hogy figyelmen kívül hagyja annak önértelmezését (1999, 151. o.).

Tillich egy külön terminus, a „profán”, „profanizáció” bevezetésével törekszik a „világ”, „világi” alapvetően semleges jelentésének megőrzésére. Világ azért van, mert Isten önmagától különböző va-

⁷ A Lelki Jelenlét szakramentális közvetítéséről lásd TILlich 2000, 459. o. Fontos másrészt, hogy Tillich kifejezetten tagadta az *ex opere operato* elvét (uő 1948, 218. o.).

⁸ Bár egyszer TILlichnél is megtaláltam ezt a kifejezést (lásd 2000, 384. o.), a kereszteződés fogalmát Paul Ricoeur fejt ki részletesebben. Ricoeur „keresztezett metaforája” hasonló dimenzióelméletet feltételez, mint amely Tillich szimbólumfogalmát megalapozza. Ricoeur *Nászmetafora* című inspiráló tanulmányában az ószövetségi prófétai irodalom erotikus nyelvéből kiindulva az agapé és az erős kereszteződését tárgyalja. RICOEUR–LACOCQUE 2003, 574–575. o.

lóságot teremtett – bár a teremtett világ Istenben gyökerezik, nem beszélhetünk szubsztanciális azonosságról, láttuk, hogy a panteizmust Tillich kifejezetten elutasítja. A világ egyszerűen a véges valóság szemben a végtelennel, a mindennapi élet folyása, „az előzetes meghatározottságok tartománya” (uő 2000, 182. o.). A „világ” fogalomnak továbbá van egy többlete a „valóság” fogalmához képest, mégpedig az, hogy a teremtettség pusztán tényén túl jelentheti az ember által önmagától különbözőnek észlelt valóságot, sőt még egy lépéssel továbbmehetünk: a világ az ember által konstruált valóság, vagyis a kultúra.

A profán ezzel szemben a szentséggel (az önmeghaladással) való szembeszegülést jelenti, és e kontraszt miatt, írja Tillich, van szükség erre a szóra, annak ellenére, hogy a mai nyelvhasználatban szinte egyenértékű lett a „vulgáris”, „közönséges” kifejezésekkel. Ugyanakkor ez a megkülönböztetés a *Rendszeres teológiában*, főleg a harmadik kötetben valóban elmosódik, a profanizálódás és a szekularizáció folyamatát mintha azonosként tüntetné fel (uő 2000, 442. o., 54. o.; BROWN 1965). Gabriel VAHANIAN Tillich hibájaként rója fel, hogy a profán és a szekuláris (világi) kifejezések között ingadozik, és nem dönti el, melyik a semleges terminus a kettő közül (2004, 42. o.). Vahanian szerint Tillich nem képviseli következetesen a szekularizációt, vagyis a világ nagykorúsodásának pozitív szemléletét, amelyet Troeltsch a protestantizmus sajátosságának tart.

Először is azt kell leszögeznünk, hogy maga TILlich is a reformációhoz köti és pozitívan értékeli a világ nagykorúsodását, amelyet „a szekuláris felszabadulásának” nevez (*emancipation of the secular*) (2000, 544. o.). A szekuláris (világi) modern fogalom, és nem a szenttel mint olyannal áll szemben, hanem annak intézményes képviselővel, az intézményes vallással, pontosabban fogalmazva a heteronómiával, az egyház kultúra feletti uralmával. Korábban láttuk, hogy Tillich a heteronómiát mindenestől visszásnak, a relatív autonómiát azonban értéknek tartja. Sőt azt állítja, hogy az önmeghaladásnak való ellenállás nélkül nem lehetséges a „véges potencialitásainak ténylegesülése”. Az ellenállás kétértelműsége (hol profanizáció, hol szekularizáció) végső soron a teremtés és a bűnbeesés egybeesésének nehéz paradoxonára vezethető vissza teológiájában. Az önmeghaladásnak való ellenállás egyrészt „meggátolja, hogy a végtelen magába vonja a végest”, és így ténylegesülhessen a szenttől különböző világi, ami a teremtés felől nézve pozitív, ugyanakkor ezáltal létrejön az elkülönülés, amely a bűnbeesés felől nézve negatív (profanizáció). A Vahanian által felrótt ingadozás a két kifejezés között valójában ennek a kétértelműségnek tudható be. Az ingadozás a szent és a szekuláris paradox dialektikáját fejezi ki: vagyis hogy „a szekuláris egyrészt a szent szükségszerű korrektívuma”, másrészt a szekuláris mindig is a szent felé törekszik, hogy újraegyesüljön vele. Ezt már láttuk a heteronómia és az autonómia történelmi küzdelmében: először a szent intézményesül, és a vallás kisajátítja, majd a világi emancipálódik, de elveszíti végső, kimeríthetetlen referenciáját. Az emancipáció azonban szükséges ahhoz a felismeréshez, hogy „a szekuláris az egyház közvetítése nélkül is nyitott a Lélek hatása előtt” (uo. 544–545. o.), ekkor jöhet létre mind az intézményes vallási kereteket, mind a szekularizmust meghaladó teonómia. Az emancipációnak ez a szelleme őrizhetné meg ma is a nyugati kultúrát a heteronóm törekvésekkel, például a politikai hatalommal összefonódó keresztény kurzussal szemben.

Az elkülönítő protestáns princípium

Tillich teonómiaelmélete egy olyan alapvető dialektika kontextusába illeszkedik, amely végigvonul Tillich egész munkásságán, és amelyet dolgozatom elején a szakramentális szemlélet és a protestáns princípium dialektikájaként írtam le. Az ún. „protestáns princípium” nem más, mint a minden vallásban jelen lévő prófétai elem, vagyis a tiltakozás az ellen, hogy a szentet azonosítsuk bármely közvetítőjével vagy hordozójával. Míg a szakramentális szemlélet azt hangsúlyozza, hogy Isten a véges valóság bármely darabjában megmutatkozhat, a prófétai szemlélet ítéletet mond a világ felett, a transzcendenciát, Isten és a világ távolságát helyezve előtérbe. A protestáns prófétai princípium elkülönít, szeparál: szembeállítja az embert (a teremtet valóságot) és az Istent. A prófétai szenvedély, írja TILlich, „mindig is arra törekedett, hogy kiragadja az istenit a valósággal való összevegyítésből” (2000, 193. o.; 1948, 108. o.). A világot megítélő prófétizmus dominanciája magyarázhatja a dolgozatom elején érintett különös ellentmondást, nevezetesen hogy a világit emancipáló protestantizmus miért viszonyul gyakran bizalmatlanul a kultúrához és a művészethez, miért hajlik arra, hogy az „emberit” az istentelennel és a bűnössel azonosítsa.

Mindebből adódik a kérdés: amennyiben a véges és a végtelen valóság „megbékítetlen kettőssége”, a szent és a világi „harca” (uo. 182. o.) a bűn következménye, akkor a protestáns princípium, amely mintha ezt a „megbékítetlenséget” képviselné, vajon maga is átmeneti, létezési sajátosság, amely a vallással együtt – amelyet újra és újra kritikával lát el – az eszkatonban meg fog szűnni?

A kérdést úgy is megfogalmazhatjuk, hogy az immanencia és a transzcendencia paradoxona, Isten közelségének és végtelen távolságának egyidejű tapasztalata vajon a végső beteljesedés állapotában is megmarad-e, amikor Isten lesz minden mindenkiben. Nincs módom részletesen kitérni Tillich sokat bírált hamartológiájára, azt azonban már maga a „létezési” szó is felveti, hogy Tillich számára a bűn mintha „ontológiai szükségszerűség” volna.⁹ Ha a végesség és a bűnösség azonos, akkor az eszkatonban, ahol bűn már nem lesz, és a szent és a világi egyesül, vajon magának az embernek a végessége, vagyis az Istentől való távolság is megszűnik – a prófétai tapasztalatot elnyeli a misztikus tapasztalat? Tillich azonban határozottan különbséget tesz „lényegi végesség” és „létezési elidegenedés” között. Az előbbi megmarad, az utóbbi nem, ugyanis „a végesség szerkezete önmagában véve jó”, csak „az elidegenedés feltételei között válik a „rombolás szerkezetévé” (uo. 290–291. o.; uő 1948, 165. o.). A véges és a végtelen eredeti viszonya nem írható le sem „megbékítetlen kettősséggént” (ez az elidegenedett állapot jellemzője), sem pedig teljes azonossággént. Tillich akkor sem mossa el Isten és a teremtet valóság különbözőségét, amikor a beteljesedést „eszkatológiai panenteizmusnak” nevezi, hiszen a panteizmussal ellentétben a panenteizmus megőrzi a megkülönböztetést Isten és a teremtet valóság között. Tillich alapján válaszkísérletem a következő: Isten „végtelen távolságának” tapasztalása csak a létezési elidegenedettség állapotában fájdalmas (romboló), a beteljesedés állapotában a „végtelen távolság” és a „végtelen közelség” egy és ugyanazon tapasztalat lesz, az ellentétek harmonikus egybeesése.

⁹ Ezt a felvetést bírálja Reinhold Niebuhr (lásd McKELWAY 1964, 30–31. o.). Fontos, hogy TILlich maga is kérdésként fogalmazza meg a saját maga által teremtet dilemmát, és nem állítja egyértelműen, hogy a bűn ontológiai szükségszerűség volna (2000, 271–272. o.).

Záró megjegyzések: szelíd jelenlét

Akármit is gondolunk a végső beteljesedésről, az a jelenlegi tér-idő korlátai között misztérium marad. Nem érték egyet Merold Westphal amerikai teológussal, hogy Tillich pesszimista volna,¹⁰ amikor azt hangsúlyozza, hogy a teonómia az örökkévalóságon innen csakis töredékes és elővételezett lehet. Bukott jelenünkben a szent és a világi, illetve a vallás és a kultúra viszonyát mindig is a heteronómia és az autonómia, a démonizálódás és a profanizálódás feszültsége fogja jellemezni. A hívő azonban a beteljesedés felől, valóságként vetíti előre isteni és emberi, szent és világi harmonikus kereszteződését, és ennek az előrevetített, teonóm víziónak az alapján tájékozódik és munkálkodik a világban és a kultúrában.

Én most a szent és a világi teonóm kereszteződésének csupán teológiai alapjait vizsgáltam, a társadalomhoz, a kultúrához, a politikához, a munkához, a művészethez és a szabadidőhöz való teonóm viszony konkrétumai további vizsgálódás tárgyát kell hogy képezzék. Néhány példa erejéig már érintettem ezt a kérdést, amikor a modern művészet radikális értelemvesztésének spirituális jelentőségét vagy a gyógyítás testi és lelki valóságának kereszteződését, pszichológia és spiritualitás párbeszédét említettem. Egy kérdést azonban még konkrétan kell vizsgálnunk: a heteronómia keretein kívül mi a szerepe sajátos – és tegyük hozzá: hön szeretett – vallási, egyházi hagyományunknak? Nem a leginspirálóbb megközelítés úgy gondolni mély és gazdag zsidó-keresztény örökségünkre, mint „szükséges rosszra”.

Nem tudjuk, hogy az örökkévalóságban, amikor Isten – a részleges és tökéletlen emberi szimbólumokat meghaladó Isten – lesz minden mindenkiben, hogyan lesz jelen fundamentális szimbólumrendszerünk, a nyelv, és mindaz, ami az emberi világot ma alkotja. Ugyanígy nem tudjuk, hogyan lesznek jelen a Tillich által „szűkebb értelemben vett vallásnak” nevezett szimbólumrendszerek és kultúrák. Mindenesetre az örökkévalóságon innen arra kell törekednünk, hogy vallásunk ne tűnjön el (teljes profanizálódás), de ne is próbáljuk abszolutizálni, majd ráerőszakolni a tágabb kultúrára.

A 20. század hatvanas éveiben amerikai egyetemi hallgatók arról faggatták Tillichet, szükség van-e egyáltalán a szekuláris világban a szűkebb értelemben vett vallásra, azaz a konkrét történelmi vallásokra, nem elég-e a tágabb értelemben vett vallás iránti nyitottság, a transzcendens távlatra való általános ráhangolódás (BROWN 1965). Már akkor is jelen volt tehát az az igény, amely a 21. században még inkább felerősödött, és amelyet az intézményes vallásossággal szembeállított „spiritualitás” fogalmának mai népszerűsége egyértelműen jelez. Tillich határozott választ adott: az örökkévalóságon innen az embernek konkrét vallási tapasztalatra van szüksége, amelyet a specifikus szimbólumrendszer és a közösség adhat meg. Enélkül a transzcendenshez való viszony alkalmi érzésekre redukálódik, és elveszti erejét.

¹⁰ Merold WESTPHAL amerikai teológus szerint Tillich teonómiaelképzeléséből hiányzik az eszkatológiai reménység (1972, 223–239. o.). Westphal Tillich teonómiaelméletét Hegelre vezeti vissza, aki a szent és a világi, az isteni és az emberi ütközésének leküzdését filozófiája egyik fontos célkitűzésének tartotta. Westphal szerint míg Hegel optimista idealizmusának megfelelően a szent és a világi szintézisét saját korának demokratikus protestáns kultúrájától várja, addig Tillich valójában semmilyen eszkatológiai reménységet nem kínál fel. Westphal szerint Tillich ontológiai istentana (Isten mint önmaga-lét) kizárja Isten szuverenitásának és a történelemben való aktív beavatkozásának lehetőségét, az ígéret és a beteljesedés prófétai vízióját. Westphalnak vannak elgondolkodtató érvei, ugyanakkor Tillich teológiájának komplexitását figyelmen kívül hagyva egyoldalúan egyszerűsít: Tillich gondolatrendszerének azokat az elemeit emeli ki, amelyek állításait alátámasztják. Nem hivatkozik a *Rendszeres teológia* 13. fejezetére, amelyben Tillich részletesen kifejti eszkatológiai nézeteit. Robert E. MEDTZ (2016), aki Tillich német nyelvű írásait elemzi, meggyőzően érvel amellett, hogy milyen fontos szerepet játszott Tillich gondolkodásában az ószövetségi prófétizmus és annak idő- és történelemszemlélete.

Tillich ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy az élet értelmének szenvedélyes keresése a modern korban gyakran az intézményes vallási kereteken kívül történik, és hogy az ilyen emberek gyakran pont azért fordulnak el az egyháztól, mert végtelenül komolyan veszik ezt a keresést. Profetikusnak bizonyult az a megjegyzése, hogy az ilyen ember „vallásos, de elutasítja a vallásokat” (TILlich 1999, 1–2. o.). Egyetemi hallgatóknak válaszolva ezt mondja:

„...lehetővé kell tenni, hogy az emberek az egyházon kívül találjanak rá újra a vallásos tapasztalatra, mivel az egyházon belül nem találják, részben saját maguk, részben az egyház kudarcai miatt. De ne felejtjük el, hogy az egyházak kincsesbányák, ők őrzik a vallási szubsztanciát. Gyakran bezárulnak ezek a bányák [...] ilyenkor érthető, ha a hívők azt mondják: nem érdekel, megyek máshová keresni az Istent. De olykor újra megnyílnak a kapuk, és ekkor igen fontos, hogy mindig legyen egy olyan közösség, amely ébren tartja az egyház nagy szertartásait és élteti szimbolikus erejét.” (BROWN 1965)¹¹

A kapuk megnyílása egyfelől – ahogy Tillich megfogalmazása sejteti – valóban a Szentlélek munkája, másfelől a nyitáson az egyháznak is munkálkodnia kell. A nyitottság nem jelenti a határok, vagyis a vallási identitás feloldódását, ugyanakkor *a szent és a világi kereszteződésének, vagyis a szelíd teonóm jelenlétnak az irányába csakis az átjárható határok mozdíthatnak*. Ahhoz, hogy a hívő bátran „ki-be járhasson” (lásd Jn 10,9), elsősorban az szükséges, hogy ő maga ne érezze – jobbára tudat alatt – kellemetlen tehernek, kívülről behozott és oda nem illő dolognak a vallását (istenkapcsolatát) az úgynevezett „világi” életben. Másrészt, ahogy a szekuláris felszabadítása kapcsán már érintettük, tudatosítania kell, hogy sohasem jár idegenben, hiszen „a Lélek nincs hozzákötve az egyházakhoz”, olyannyira nincs TILlich szerint, hogy akár „vallásellenes közvetítőket is használhat” a „szekuláris kultúra és maga a vallás átformálására” (2000, 544–545. o.).

Fontos tehát, hogy a hívő ne előírások soraként, szorongva gyakorolja saját vallását, hanem megrendüléssel és hálával, tudatosítva gazdagságát és szépségét, valamint ápolja a (már említett) kontemplatív lelkületet, amely elősegíti Isten folyamatos, meghitt jelenlétének megélését. Másrészt fontos az is, hogy az egyházi diskurzus ne tagadja le a modernitás egyik alaptapasztalatát: hit és kétely, sőt hit és hitetlenség paradox együttállását az emberi lélekben és életben. Tillich azt írja, hogy a vég-sőkig komolyan vett kétely a hit egyik formája, sok mai szerző pedig hangsúlyozza a hit–hitetlenség demarkációs vonalának átjárhatóságát, s ugyanígy arra is felhívják a figyelmet, hogy ne élezzük ki az ellentétet a keresők és a megállapodottak között. Sokan vannak olyanok, akik egy adott történelmi egyházhoz hűségesek, az intézmény alapvető elvárásai mentén gyakorolják hitüket, ám egyszersmind spirituális keresők, nyitottak, a kételyt dialektikusan befogadók és egyházukkal szemben kritikusak. Nem lenne szabad őket elhallgattatni. Az egyházi háttérrel nem rendelkező spirituális keresők pedig a történelmi vallások, így a kereszténység irányába is elindulhatnak, amint felmerül a vágy, hogy elmélyítsék spiritualitásukat. Ezt a reményteljes hangot üti meg a kanadai filozófus, Charles TAYLOR nagyszabású *Secular Age* című művében (2007), Tillich pedig fél évszázaddal korábban – bár a Lélek szabadságát hangsúlyozza – ragaszkodik ahhoz is, hogy jelenlétének rejtett hatása „az egyház felől jön és afelé fordít” (TAYLOR, 509., 516., 518. o.; TILlich 2000, 545. o.)

¹¹ A vallás két fogalmának megkülönböztetése azért is jelentős, mert fontos elméleti alappal szolgál az intézményes vallásosság és a spiritualitás ma oly fontos megkülönböztetéséhez. A „hit” tillichi fogalma és a „spiritualitás” kifejezés mai értelme közötti szerves összefüggés tárgyalását lásd BERGMAN 2004, 161–163. o.

Annyi bizonyos, hogy a kapuk akkor nyílhatnak csak meg, az átjárhatóság akkor valósulhat meg, a mai keresők akkor találhatnak rá a keresztény hagyomány gazdag spirituális örökségére, ha az egyház és a hívő egyén elengedi a heteronómia iránti sóvárgását és a görcsös határörkődést egyaránt, és kultúrharcos törekvések nélkül lesz jelen a világban és a társadalomban. A Tillich által vizionált töredékes és előrevetített teonómia *szelíd jelenlétben* mutatkozhat meg.

Is God an Addition?

The Holy and the Secular in Paul Tillich's Theology – Part Two

- **The contemporary relationship between society, culture, and religion is best characterized as postsecular, marking an era in which the categories of religious and secular can no longer be described in terms of mutual exclusion. However, church discourse in Hungary remains mostly entrenched in dualistic approaches which sharply separate the holy and the secular. These tendencies, particularly evident in Protestant spirituality, often go hand in hand with a rigorously critical stance towards the secular world. This paper aims to explore Paul Tillich's theology as a potential foundation for a Protestant sacramental vision, which is based upon the dialectics of participation and transcendence and emphasizes God's manifestation in all created things on the one hand, but also God's infinite transcendence on the other. According to Tillich, the 'unreconciled duality' of the holy and the secular, religion and culture is the consequence of sin, and he envisions their eschatological unity in terms of a mutual interpenetration of the religious and the cultural/secular which he calls theonomy. The author proposes that this theonomical intersection makes it possible for the church to have a non-aggressive presence in the world.**

Keywords: theology / Paul Tillich / spirituality / Protestantism / sacramentality

Felhasznált irodalom

- BARTH, Karl 1933. *Epistle to the Romans*. Ford. Edwyn C. Hoskyns. Oxford University Press, Oxford.
- BERGMAN, Lucy 2004. Defining Spirituality. Multiple Uses and Murky Meanings of an Incredibly Popular Term. Guest Editorial. *The Journal of Pastoral Care & Counseling*, LVIII. évf. 3. sz. 157–167. o. <https://doi.org/10.1177/154230500405800301>
- BÉRES Tamás 2002. *Metafizika és hermeneutika között. A mítosz értelmezése Paul Tillichnél*. PhD-disszertáció. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest.
- BOERSMA, Hans 2011. *Heavenly Participation. The Weaving of a Sacramental Tapestry*. Eerdmans, Grand Rapids.
- BLONDEAU, Alexander T. 2015. Prayer Does Not Work. Paul Tillich and Centering Prayer. *Word & World*, XXXV. évf. 1. sz.
- BONHOEFFER, Dietrich 1999. *Börtönlevelek*. Szerk. Eberhard Bethge. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest.
- BROWN, Mackenzie D. 1965. *Ultimate Concern. Tillich in Dialogue*. Harper & Row, New York. Web: <https://media.sabda.org/alkitab-2/Religion-Online.org%20Books/Brown%2C%20D.%20Mackenzie%20-%20Ultimate%20-%20Concern%20-%20Tillich%20in%20Dialogue.pdf>. (Letöltés: 2023. december 15.)

- COOKE, Bernard 1994. *Sacraments and Sacramentality*. Twenty-Third Publications, New London.
- COOPER, John W. 2006. *Panentheism. The Other God of the Philosophers*. Baker Academic, Grand Rapids.
- ELIADE, Mircea 2019. *A szent és a profán*. Ford. Berényi Gábor – M. Nagy Miklós. Helikon Kiadó, Budapest.
- FINLAYSON, R. A. 1982. Holiness, Holy, Saints. In: J. D. Douglas et al. (szerk.): *New Bible Dictionary*. InterVarsity Press, Leicester. 486–487. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter 2009. *Paul Tillich teológiájának jelentősége a természettudomány és a vallás kapcsolatában*. PhD-disszertáció. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest.
- KODÁCSY-SIMON Eszter 2010. Technikai társadalmunk spirituális helyzete. Szempontok a környezetvédelemhez Paul Tillich írásai alapján. *Egyházforum*, XXV. évf. 1. sz. 8–13. o.
- KODÁCSY Tamás 2016. Paul Tillich tengerpartja, a végtelen és a vízimajmok. *Teológiai Szemle*, LIX. évf. 3. sz. 143–149. o.
- McKELWAY, Alexander 1964. *The Systematic Theology of Paul Tillich. A Review and Analysis*. Lutterworth Press, London.
- MEDITZ, Robert E. 2016. *The Dialectic of the Holy. Paul Tillich's Idea of Judaism within the History of Religion*. De Gruyter, Berlin–Boston. <https://doi.org/10.1515/9783110432572>
- OTTO, Rudolf 1997. *A szent. Az isteni eszméjében rejlő irracionális és viszonya a racionálishoz*. Ford. Bendl Júlia. Osiris, Budapest.
- REIMER, James 2004. Tillich's Christology in the Light of Chalcedon. In: uő: *Paul Tillich. Theologian of Nature, Culture and Politics*. Lit Verlag, Münster. 189–219. o.
- RICOEUR, Paul – LACOCQUE, André 2003. *Bibliai gondolkodás*. Ford. Enyedi Jenő. Európa Kiadó, Budapest.
- ROSS, Robert R. N. T. 1975. The Non-Existence of God. Tillich, Aquinas, and the Pseudo-Dionysius. *The Harvard Theological Review*, LXVIII. évf. 2. sz. 141–166. o. <https://doi.org/10.1017/S0017816000017107>
- TAYLOR, Charles 2007. *A Secular Age*. The Belknap Press of Harvard University, Cambridge–London.
- TILlich, Paul 1948. *The Protestant Era*. Ford. James Luther Adams. The University of Chicago Press, Chicago.
- TILlich, Paul 1953. *The Shaking of the Foundations*. Charles Scribner's Sons, New York.
- TILlich, Paul 1955. *Biblical Religion and the Search for Ultimate Reality*. University of Chicago Press, Chicago.
- TILlich, Paul 1957. *Dynamics of Faith*. Harper and Brothers, New York.
- TILlich, Paul 1959. *Theology of Culture*. Oxford University Press, Oxford–London–Glasgow.
- TILlich, Paul 1973. *The Boundaries of Our Being. A Collection of His Sermons with His Autobiographical Sketch*. Collins, London–Glasgow.
- TILlich, Paul 1981. *The System of the Sciences According to Objects and Methods*. Ford. Paul Wiebe. Associated University Presses, London–Toronto.
- TILlich, Paul 1999. *The Essential Tillich. An Anthology of the Writings of Paul Tillich*. Szerk. F. Forrester Church. University of Chicago Press, Chicago.
- TILlich, Paul 2000. *Rendszeres teológia*. Ford. Szabó István. Osiris, Budapest.
- TÓTH Sára 2020. „A csoda helyszíne itt van közöttünk”. A hétköznapi, a rendkívüli és a szent a protestáns spiritualitásban. *Sárospataki Füzetek*, XXIV. évf. 4. sz. 65–84. o.
- TÓTH Sára 2022. A protestantizmus erősségei és gyengeségei. A protestáns princípium és a szakramentális szemlélet dialektikája Paul Tillich teológiájában. *Sárospataki Füzetek*, XXVI. évf. 2. sz. 27–47. o.
- WESTPHAL, Merold 1972. Hegel, Tillich, and the Secular. *The Journal of Religion*, LII. évf. 3. sz. 223–239. o. <https://doi.org/10.1086/486299>
- WIRZBA, Norman 2021. *This Sacred Life. Humanity's Place in a Wounded World*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781009026185>
- ZIMMERMANN, Jens 2012. *Incarnational Humanism. A Philosophy of Culture for the Church in the World*. IVP, Westmont.

Garantált hitvédelem

Alvin Plantinga analitikus, keresztény filozófiája magyarul

■ KINYIK ANITA

PLANTINGA, Alvin: *Tudás és keresztény meggyőződés*. Fordította: Paár Tamás. Casparus Kiadó, Budapest, 2023.

- ▶ **Hiánypótló kötet Alvin Plantinga nemzetközi hírű, kiemelkedő hatású amerikai filozófus első magyar nyelven megjelent, *Tudás és keresztény meggyőződés* című könyve. A református családból származó, filozófiai értekezéseiben is hitvalló szerző megkerülhetetlen a filozófus-szakma számára, de támpontokat és megerősítést adhat azon teológiai érdeklődésű vagy a hit mibenlétéről gondolkodó, Isten és a világ dolgaira kortárs válaszokat kereső laikus olvasók számára is, akik az idehaza is erőteljesen érzékelhető szekuláris fősodorral szemben kívánják fenntartani keresztény meggyőződésüket.**

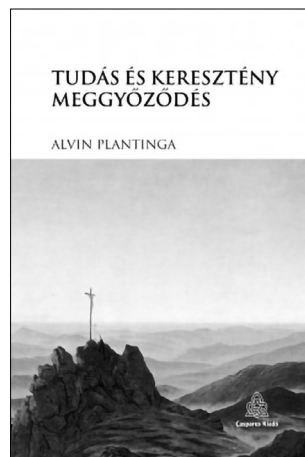
Alvin Plantinga tekintélyes filozófiai életművének utolsó kötetét tartja kezében az olvasó, a filozófus a 2010-es évek második felében vonult vissza a tudományos élettől. A könyv eredetileg *Knowledge and Christian Belief* címmel jelent meg 2015-ben, summázva a szerző *Warranted Christian Belief* című, 2000-ben megjelent nagyszabású és nagy hatású munkáját.

Az elsősorban a klasszikus filozófiai kérdések iránt érdeklődő Alvin Plantinga filozófiai szemléletét egyrészt az ágostoni-keresztény felfogás hatja át – Szent Ágoston és a holland református Abraham Kuyper nyomán tagadja a világnézeti semlegességet a tudományokban, és a kötetben is markánsan megjeleníti keresztény meggyőződését. Másrészt az angolszász analitikus filozófiai irány, vagyis az érvközpontú, argumentatív ismeretelméleti módszertan mellett köteleződött el.

A *Tudás és keresztény meggyőződés* a – küldetését a „Mire hív a szíved?” szlogenbe tömörítő, az olvasók számára útmutató, lélekemelő könyvek kiadása mellett elkötelezett – Casparus Kiadó gondozásában jelent meg. A kötet bemutatóján¹ (mely visszaneézhető a YouTube-on) a fordító, Paár Tamás és a szakmai lektor, Békefi Bálint avatták be a fordítás születésének kulisszatitkaiba a közönséget. A szakmai eszmecserének és Plantinga további „magyarításának”, gondolatai közérthetővé tételének kérdéseit körüljáró alkalmon elhangzott, hogy az analitikus filozófiai irányzatnak a hangvétele laikus füllel jellemzően precíznek, rigorózusnak és száraznak tűnhet. Plantinga könyve ehhez

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=KsyCkFNyCo4>.

képest olvasmányos, izgalmas szellemi kalandnak mondható nem csak a filozófus-teológus olvasók számára. Jól illusztrálva Plantinga azon meggyőződését, miszerint a hívőknek feladata a keresztény igazság felmutatása a tudományos diskurzusban is, a szöveget helyenként áthatja a filozófiai szak-

könyvek nyelvi regiszterétől némiképp elütő (üdítő) személyesség és oldott közvetlenség – feszes soraiba belevegyülnek a szerző eredeti képzettársításai, hasonlatai, a való életből hozott példái, esetenként humoros kiszólásai is, mintegy megelevenítve a szöveget.

Az Amerikai Filozófiai Társaság központi szekciójának egykori elnöke körültekintő érzékenységgel viszonyul a (keresztény) vallássosság posztmodern megítélésének kérdéséhez, ugyanakkor egyfajta radikalizmus, mondhatjuk, a hit radikalizmusa is áthatja gondolatmenetét. Nem bánik kesztyűs kézzel többek között az ateizmus négy lovasának – a vallásos meggyőződést vélekedése szerint földre döntőni kívánó, stílusában is kifogásolható – „hasznavehetetlen” érveivel és kirohanásaival. „A rossz időjárás és a fogszuvasodás kivül mindenért a vallást hibáztatják” (48) – írja Richard Dawkins és társainak filozófiai alapállásáról.

Közvetlen tudás – közbenjárással

Fontos hangsúlyozni, mi sem áll távolabb a szerzőtől, mint a keresztény meggyőződés mentetegetése vagy védelme, ugyanis szerinte az a legcsekélyebb mértékben sem szorul védelemre. Egy olyan korban sem, melynek alapvetése, hogy „a mai tudományok ismeretében már lehetetlen, hogy egy értelmes és tájékozott személy elfogadja a keresztény tanokat”. Plantinga meggyőződése, hogy sem a keresztény közösség, sem az átlagos keresztény nincs kiszolgáltatva a szakértőknek (és – tehetjük talán hozzá – mindenféle szekuláris nyomásnak, elvárásnak), ugyanis a hívők az evangéliumi igazságokat közvetlenül is ismerhetik. Még hozzá garantált módon.

Plantinga a *garancia* kifejezést – melyről a részletes és alapos fordítói előszóban bővebben is olvashatunk – annak a tulajdonságnak a megnevezésére használja, amely megkülönbözteti a tudást a pusztá meggyőződéstől. Meglétéhez több feltételnek kell érvényesülnie, elsőként a megfelelő működésnek, vagyis annak, hogy a megismerő meggyőződést kialakító képességei rendeltetészerűen, zavar nélkül működjenek. A második az alkalmas környezet, melyben az ember kognitív képességei a megalkotási terv szerint, megfelelően tudnak működni, a harmadik feltétel pedig, hogy ezek a képességek az igaz meggyőződés (vagyis nem valamilyen más erénnyel rendelkező, például a túlélésre vagy az önbecsülésre irányuló meggyőződések) létrehozását célozzák meg. A garantáltsághoz szükség van egy negyedik feltétel teljesülésére is: a meggyőződéseinknek megbízhatóan, vagyis statisztikai eredményességgel kell működniük, hogy több igaz meggyőződés legyen az eredményük, mint hamis. (Plantinga ezt úgy nevezi, hogy nemcsak megcélozzák az igazságot, hanem *sikeresen* célozzák meg.)

A filozófus szerint azt, hogy a teista meggyőződés racionális vagy garantált-e, nem lehet pusztán ismeretelméleti megfontolások alapján eldönteni: a vita végső soron nem csupán ismeretelméleti, hanem metafizikai vagy teológiai is. Plantinga nem tekinti feladatának, hogy Isten létezését bi-

zonyítsa. Aquinói Tamás és Kálvin János nyomán egy olyan modellt kínál (a továbbiakban A/K-modell), mely megmutatja, hogy Isten létezésébe vetett hitünk, keresztény meggyőződésünk racionális lehet akkor is, ha nem rendelkezünk mellette szóló erős bizonyítékokkal. Plantinga elmélete szerint a Szentlélek munkája (vagyis természetfeletti ajándék) hatására jelenik meg az elfogadás és belátás, alakul ki a szilárd meggyőződés az emberben. Jonathan Edwards² nyomán a filozófus a megtérőket és a hitre jutókat „intuitív és közvetlen bizonyítékkal” rendelkezőknek nevezi.

Ésszerűség, gondolkodás és (Isten)ismeret

Plantinga számos, a keresztény meggyőződés garanciáját megkérdőjelező elméletet sorra vesz és – figyelemre méltó eleganciával – megcáfol gondolatmenetében. Általánosságban vizsgálja a keresztény (vagy teista) meggyőződés racionalitásának *de facto* és *de jure* ellenvetéseit. A keresztény meggyőződéssel szembeni *de jure* kritika az az állítás, hogy az ilyen meggyőződés irracionális, ésszerűtlen, igazolatlan, vagy valamilyen más okból illetheti – Plantinga szóhasználatával – bárátságatlan ismeretelméleti bírálat. Ez a kritika különbözik a *de facto* kihívástól, amely szerint a kérdéses meggyőződés hamis.

Ebben a recenzióban a teljesség igénye nélkül csak néhányat tudunk kiemelni a szerző által vizsgált kritikák és azok cáfolatai közül. A vallásfilozófus többek között a hagyományos fundacionizmus érveit veszi szemügyre. John Locke szerint kötelességünk, hogy csak az legyen a meggyőződésünk, ami mellett jó bizonyítékunk van. Plantinga azt állítja, hogy a vallásos meggyőződések tekintetében nem rendelkezünk akaratlagos kontrollal: „Teista vagyok; meggyőződésem, hogy létezik egy személyes Isten; de soha nem döntöttem el, hogy ez legyen a meggyőződésem. Egyszerűen mindig is igaznak tűnt számomra. És a helyzet nem úgy áll, hogy pusztán egy akarat elhatározással megszabadulhatnék ettől a meggyőződéstől.” (84) A következő alfejezetben azt vizsgálja, hogy egy gondolkodó, keresztény elköteleződésű ember mikor és mennyiben teljesíti episztemikus kötelességét, és – locki értelemben vett bizonyíték nélkül – milyen megfontolásból tekinthető mégis igazoltnak a meggyőződése.

Egy az ateista gondolkodók tekintetében is tájékozott „felvilágosult” keresztény személyt hoz fel példának, akire nem hat például az a nietzschei kritika, hogy „a kereszténység gyenge, nyavalygó, nyafogó, bátoratlan és kétszínű embereket nevel”, ugyanis a legtöbb keresztényre, akit ő ismer, vagy akiről tud, nem illik ez a leírás. Emberünk a teista érveket is ismeri, némelyiket érdekesítőnek találja, mégsem ez – vagyis hosszú, alapos és lelkiismeretes gondolkodás, episztemikus mélyfúrás – alapján fogadja el a kereszténységet, hanem – és elsősorban – a gazdag belső lelki megélései nyomán. Plantinga szerint ugyan az illető tévedhet, kötelességmulasztással azonban nem vádolható, megélései magukért beszélnek: „Úgy tűnik számára, hogy néha felfog vagy megpillant valamit az Úr elsőprőrő szépségéből és szeretetreméltóságából. Gyakran tudatában van – legalábbis határozottan így tűnik számára – a Szentlélek szívében végzett munkájának, amely vigasztalja, bátorítja és tanítja őt, és arra vezeti, hogy elfogadja »az evangélium nagy dolgait« (ahogy Edwards nevezi őket), segítve ne-

² Jonathan Edwards (1703–1758) az amerikai felvilágosodás egyik kiemelkedő alakja, a tizenhárom amerikai gyarmat kongregacionalista egyházának prédikátora; hittudós, filozófus. Széles körben elismerik Amerika legfontosabb és legeredetibb filozófiái teológusaként.

ki meglátni, hogy a megváltásnak az Úr által elérhetővé tett csodálatos útja nemcsak másoknak szól, hanem neki magának is.” (85)

Kritikák, megdöntők és a megdönthetetlen

Plantinga A/K-modelljének központi eleme a *sensus divinitatis*, vagyis Kálvin alapvető állítása az istenség érzékelésének velünk született képességéről. Ez a képesség Plantinga szerint az észleléshez, az emlékezethez és az *a priori* tudáshoz hasonlóan működik, nem dönthetünk a meggyőződés kialakítása mellett, hanem azok egyszerűen – ahogy, hozza föl példának, az éjszakai égbolt, a hegyi kilátás vagy az apró virágok észlelésekor – létrejönnek bennünk.

Karl Marx kognitív diszfunkcióhoz, vagyis a mentális és/vagy érzelmi egészség hiányához köti a vallásos meggyőződést, Sigmund Freud azt vallja, hogy a vágyteljesítő gondolkodás pszichológiai mechanizmusa hozza létre az Isten léteire vonatkozó meggyőződést, vagyis a teista meggyőződés illúzió. Az A/K-modell Freudot és Marxot is „a fejük tetejére állítja” amellet érvelve, hogy valójában a *hitetlen* az, aki episztemikus működési zavart mutat; az Isten létét illető meggyőződés hiánya a *sensus divinitatis* valamiféle diszfunkciójának eredménye. Később Plantinga amellet is érvel Pál nyomán, hogy a hitetlenséget is tekinthetjük úgy, mint ami a vágyteljesítésből fakad: „...lehet annak az eredménye, hogy egy Isten nélküli világban kívánunk élni, egy olyan világban, amelyben nincs senki, akinek imádatlalt és engedelmességgel tartoznánk.” (127)

Könyvének utolsó fejezetében Plantinga megvizsgálja a három legnagyobb *megdöntőt*, vagyis az olyan közmegegyezéssel elfogadott kijelentéseket és elméleteket, amelyek a keresztény meggyőződést irracionálissá tehetik, és ezzel megfoszthatják garanciájától. A lehetséges megdöntők a történeti bibliakritika, amelyet Plantinga inkább *projektnek*, semmint *módszernek* tart, továbbá a világban uralkodó vallási pluralizmus, amely a keresztényeket mintegy magukat kiváltságosnak tekintő, önkényes csoportként láttathatja. Végül a világban tapasztalható rosszat és annak következményeit, a szenvedés és borzalom sok és sokféle jelenlétét, illetve a keresztény meggyőződéssel való összeegyeztethetőségét vizsgálja.

Ez utóbbi kérdéskörnél fontos kiemelni, hogy Plantinga nem a *teodicea* hagyományos problémáját tárgyalja; kérdése arra vonatkozik, hogy a világban jelen lévő döbbenetes mértékű rossz és szenvedés (és az ezekből következő antiteista érvek) ismeretében, illetve ezek dacára egy intellektuálisan és spirituálisan érett személy számára lehet-e mégis racionális és garantált a keresztény meggyőződés.

Vágyakozás, érzékelés, megerősítés, megtérés...

A könyv negyedik fejezetében Plantinga kibővíti modelljét a személyes Isten létezésén túl a kereszténység központi tanításainak, „az evangélium nagy dolgainak” ismeretére is, mely magában foglalja a klasszikus kereszténység fő állításait a bűnről, a kiengesztelésről (Krisztus életéről, haláláról és feltámadásáról) és az üdvösségről. Az eredendő bünt Plantinga úgy írja le, mint amely egyszerre kognitív és érzelmi, egyszerre érinti az emberi értelmet és az akaratot, másrészt a függetlenség és önállóság iránti, kevélységtől fűtött vágyként. Mi, emberi lények Isten képmására teremtetünk, sajnos

azonban – írja Plantinga – bűnbe estünk, olyan romlott állapotba, amelyből megmentésre és megváltásra szorulunk. Isten kegyelemből elérhetővé tette az ember számára a megváltás útját és az erről való tájékozódást, ezt a filozófus egy háromszintű megismerési folyamatként ismerteti: a Biblia, a Szentlélek és a hit által.

Plantingánál a szív és az ész – hogy képzavarral éljünk – kéz a kézben jár. A kötetben a filozófus (látszólag) többször szembeállítja egymással a szív és az ész működését, tágabban véve egyik fontos kutatási területét, a vallást és a tudományt, melyek között tézise szerint a felszínen ellentét, ám a mélyben összhang van (lásd bővebben: 16. o. és lábjegyzetei). Az ötödik fejezet szól a hit mibenlétéről, melyben Plantinga olvasójának szegezi a kérdést, nem teljességgel felelőtlen és irracionális-e a keresztény meggyőződés, nem logikai bakugrás eredménye-e a hit. Majd többek között elveti a „sötétbe ugrás” drámai hasonlatát, egészen pragmatikus példával megvilágítva, hogy a hit távolról sem hasonlít hozzá, hiszen – ideális esetben – szilárd és biztos tudást jelent (164).

Elmélete szerint a megtérés és az újjászületés a meggyőződések mellett az érzelmeket is megváltoztatja, gyógyulást, az Isten iránti szeretet felé fordulást hoz. „A hitnek van egy kifejezetten kognitív eleme; a hit, ahogy Kálvin mondja, *ismeret* (tudás arról, hogy Jézus Krisztus személye és munkája által elérhető a megváltás és az üdvösség), és ez az elménk számára tárult fel. Tehát hinni azt jelenti: tudunk valamit – ami ebből következően a *meggyőződésünk*. Ám a hit az érzelmeket is magában foglalja: „meg van erősítve szívünkben” – fogalmaz a szerző Kálvin nyomán. Ebben a fejezetben Luther kapcsolódó teológiai gondolatait is idézi, aki megkülönbözteti az Istenre *vonatkozó* hitet: „...ha igaznak tartom azt, amit Istenről mondanak”, és a *valamiben/valakiben* való hitet: „...amikor az ember személyes kapcsolatba kerül Istennel, és szilárdan hiszi, hogy olyannak fogja megismerni őt magát, amilyennek tanulta” (173).

A könyv (lángoló) szíve a hatodik fejezetben mutatkozik meg igazán. Bár az érvelés szempontjából a kötetből némiképp kilóg, kiemelkedő esztétikai értékkel bíró, inspirált, emberhalász attitűddel írt fejezetnek tekinthetjük, amely feltárja a vallásfilozófia szenvedélyes oldalát és az Isten által teremtett világ szeretetalapú természetét.

Plantinga rávilágít, hogy a görög eredetű fogalommal, az erősszal, vagyis az egyesülés utáni sóvárgással, vágyakozással – bibliai szóhasználatban a szeretetet első fokával – kapcsolatban a kereszténység azért van zavarban sokszor, mert még mindig „túl sok figyelmet szentel a görög filozófiának és túl keveset a Bibliának” (181). Plantinga eredeti rangjára kívánja emelni az egyszerre testi és spirituális vonatkozású fogalmat, rámutatva, nem kell tartanunk tőle. Isten nem szenvedélymentes, állítja a filozófus, ennek alátámasztására bibliai példákat sorol, kiemelve többek között a Zsoltárok könyvét. „Az egyház Krisztus menyasszonya, nem pedig a kishúga” – fogalmaz. Később még messzebbre megy: „Az emberi erotikus szeretet valami mélyebbnek a jele, valami olyan mélynek, hogy az nem is teremtett – a világegyetem egy eredendő, állandó és szükségszerű tulajdonsága.” (183)

Sartre kijelentését pontosítva, aki az embert hiábavaló szenvedélyként írja le, Plantinga a *be teljesületlen* jelzőt használja az emberre. Ez az állapot szerinte addig áll fenn, amíg be nem telünk Isten szeretetével. Ebben a világban egy mélyebb valóság jeleivel vagy előképeivel találkozhatunk csupán, mely valóságról most csak sejtéseink és megérzéseink vannak – ezeknek pedig a hit kegyelmi ajándékának fényében abszolút létjogosultsága és érvényessége van, ahogy erre Plantinga könyvében logikai érvekkel és érzékletes képekkel rávilágít, szívében és meggyőződésében meg erősítve olvasóját.

Részesedés Isten képzelőerejében*

Barbara Brown Taylor igehirdetés-kötete

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

BROWN TAYLOR, Barbara: *Másik úton hazafelé. Felszabadító igehirdetések az éven át.* Ford. Székács Judit. Luther Kiadó, Budapest, 2024.

Barbara Brown Taylor észak-amerikai anglikán lelkész igehirdetéseit először olvashatjuk magyar nyelven. Székács Judit értő és finom fordítói munkája nyomán elevenednek meg azok a történetek, amelyekben szinte észre sem vesszük, és már ott ülünk a nappaliban Barbara Brown Taylорral együtt. Igihirdetése úgy hatnak ránk, mintha nem is prédikációt hallgatnánk, hanem vele beszélgetnénk, az

elhangzó történetek pedig annyira lebilincselők, hogy szinte levegőt sem veszünk, nehogy elmulasszunk egy szót is gondolatmenetéből.

Ezek az igehirdetések olyan korban szólnak most meg bennünket, amelyben, valljuk be, a prédikációk hallgatása – sőt olvasása – nem tartozik a legnépszerűbb vagy leggyakoribb elfoglaltságok közé. Főleg nem megszokott teljes terjedelmű prédikációk gyűjteményes megjelentetése egy olyan igehirdetőtől, aki még köztünk él és tanít, előadásokat tart, ígét hirdet, könyveket ír. Nem véletlenül kapjuk fel a fejünket, ha azt halljuk, Barbara Brown Taylor olyan igehirdető, akinek nem csupán a könyvei, de az igehirdetés-gyűjteményei is ott vannak a leghíresebb könyveladási népszerűségi listákon.

Ki is tehát Barbara Brown Taylor, akinek az igehirdetés-gyűjteményét először tarthatja kezében magyarul az olvasó? Barbara Brown Taylor 1951-ben született az Indiana állambeli Lafayette-ben, egyetemi tanulmányait az Emory Egyetemen és a Yale Divinity School-

ban végezte, 1976-ban diplomázott. 1984-ben szentelték anglikán lelkésszé, 1992-ben pedig a Grace-Calvary Epizkopális¹ Egyházközség lelkésze lett. Gyülekezeti lelkészi szolgálata befejeztével főállásban a Georgia állambeli Piedmont College professzoraként a világvallásokról, valamint a Columbia Theological Seminaryn keresztény spiritualitás témakörében is oktatott.

1996-ban a texasi Baylor Egyetem az angol nyelvű világ tizenkét leghatékonyabb prédikátora közé választotta. Taylor 2014-ben bekerült az észak-amerikai *Time* magazinak a világ száz legbefolyásosabb emberét felsoroló éves listájába. Tizenöt könyve jelent meg, amelyek tartalmaznak igehirdetéseket, személyes élettörténeteket, hitről, vallásról és spiritualitásról szóló írásokat.² A kétezres évek elején döntött úgy, hogy a gyülekezeti lelkészi szolgálat után egyetemi oktatói állást vállal. Ettől kezdve új hitformálódási szakasz vette kezdetét életében. Megírta *Leaving Church – A Memoir of Faith* cí-

* Eredeti megjelenés: Pángyánszky Ágnes: Előszó. In: BROWN TAYLOR, Barbara: *Másik úton hazafelé. Felszabadító igehirdetések az éven át.* Ford. Székács Judit. Luther Kiadó, Budapest, 2024. 9–16. o.

¹ Az Epizkopális Egyház az észak-amerikai anglikán egyház megnevezése.

² Lásd Barbara Brown Taylor honlapját: <http://www.barbarabrowntaylor.com>. (Megtekintés: 2024. január 13.)

mű könyvét, amelyben azt világítja meg, ahogyan rátalált az Istenbe vetett hit univerzális formájára. Már ebben az új spirituális szakaszban születtek következő könyvei, amelyek lelki útkereséséről, a világvallások felé forduló nyitottságának megszületéséről, a hit útjának további kereséséről szólnak. Férjével egy farmon élnek Észak-Georgiában, ahol állatokat tenyésztene, és Barbara Brown Taylor hitvallása szerint az élet minden apró pillanatában és feladatában találkozni tud Istennel, aki valóban keresi őt, ő pedig nyitottá szeretne válni arra, hogy meghallja Isten hangját és üzenetét az emberi élet mindennapi apró-cseprő dolgaiban.

Igehirdetési stílusa és igehirdetői identitása a 20. század második felében kibontakozó Új Homiletika (New Homiletics) mozgalom útkereséséből fakad, és annak eredményeihez köthető. Az 1960-as években az észak-amerikai igehirdetés teológusai irányvonalakat kerestek a prédikáció megújítására, új élettel történő megtöltésére (PÁNGYÁNSZKY 2017, 85. kk.). Az Új Homiletika mozgalom máig meghatározó irányzattá nőtte ki magát. Fókusza a szöveg olvasóközpontú értelmezése, a képzelet (imagination) világa és az irodalmi formák felé való nyitottság. Az igehirdetések akkoriban érzékelt elerőtlenedő üzenete helyett követői találkozás-központú prédikációkra törekedtek, amelyek lehetővé teszik a szöveg és a hallgató találkozásának eseményét, a befogadás (receptió) hermeneutikai vizsgálatát. Új homiletikai kutatások születtek a hallgatóság megismerésére, az igehirdetésnek a modern, illetve a posztmodern kultúrában történő hallgatásának vizsgálatára.

A mozgalom egyik legnagyobb vívmánya a képzelet erejének felfedezése volt. Ez a képzelőerő lett az a kommunikációs csatorna, amely a hirdetett ige és az igehallgató között megpróbálja megragadni a Szentlélek munkáját, hogy újra központi szerepet kapjon az igehirdetésben az a plusz erő, amely az isteni munkálkodás „hordozója”. Az ige hirdetése nem csupán gondolatmenet, kortörténeti érdekesség vagy moralizálás, hanem az emberi szóban rejlő legkülönlegesebb lehetőség, az Istennel történő találkozás eseményére való meghívás. A legegyszerűbb szó, a legegyszerűbb gondolatmenet, a legegyszerűbb történet is igehirdetés lehet, ha az Isten szándéka felől értelmezzük: az életünket a transzcendens hatósugarába történő bevonódás eseményének megteremtéseként. A képzelőerőn alapuló igehirdetésben így kaphatunk meghívást, hogy vándorútra induljunk bibliai tájakon, és közösséget vállaljunk bibliai személyekkel – mindezt úgy, hogy ennek az azonosulásnak nem kell vezényszóra történnie. Ahogyan egy irodalmi mű „beenged” a megszólaltatott valóságba, úgy e prédikációk is lehetőséget kínálnak a bibliai és az életből vett történetek megélésére és a belőlük fakadó felismerések megtapasztalására.

Ez a szokatlan perspektívaváltás Barbara Brown Taylor megfogalmazásában így hangzik: „A rejtett igazságok felfedezéséhez lehet, hogy a szemünkkel kancsalul kell néznünk, vagy fejen kell állnunk ahhoz, hogy minden ismert összefüggést megkérdőjelezzünk, és helyettük újakat képzeljünk el. Amikor az ég és a föld felcserélődik, és abszolút hihetővé válik, hogy a fű esetleg lefelé nő, nem pedig felfelé, akkor állsz készen arra, hogy az újat a saját feltételei szerint közelítsd meg, nem a magadéi szerint. Ez egy olyan látásmód – egy olyan életforma –, amely megköveteli, hogy lazíts a szorításon, és megengedd magadnak, hogy meglepődj, összekavarodj, és elámulj azon, hogy Isten eddig nem is álmodott módon is kinyilatkoztathatja magát nekünk. Ahhoz, hogy megtalálhassuk a különlegest a megszokottban, részt vehetünk Isten saját képzelőerejében. Így, Isten szemén keresztül megláthatjuk magunkat, felebarátainkat és az egész világot, tele lehetőségekkel, ígérettel, a változásra való készséggel.” (TAYLOR 1993, 53. o.)

Az Új Homiletika mozgalom képviselői felismerték, hogy a perspektívaváltás megvalósulásához a történetmesélésnek, a képeknek és a nyelvi kifejezőeszközöknek a felszabadult alkalmazása, valamint

a kognitív típusú prédikációk mellett az érzelmeknek és a tapasztalásoknak a megszólaltatása szükséges (PÁNGYÁNSZKY 2021, 49. o.). Ahogyan Barbara Brown Taylor prédikációiban is felfedezhetjük, a megszólaló történetek nem illusztrációk a prédikációk tartalmához, hanem a gondolatmenet szerkesztési részeit, amelyek emberi történetekből, érzésekből és tapasztalatokból tevődnek össze. Az Új Homiletika egyik előfutára, Henry G. Davis így vall erről egy, az igehirdetésről írt versében:

„Ne mutasson semmi mást, csak saját kibontakozó részeit;
Ágakat, melyek belső életerejükből ágaznak el,
Mondatokat, melyek, mint a levelek, a saját águkhoz tartoznak,
Igazán a fa fajtájához,
Nem idegen fákról szakítva,
Illusztrációkat, amelyek mint virágok nyílnak ki ezekből az ágakból,
Nem színes papírsárkányokat,
Előkapva valaki más gondolatainak szeléből...”³

Barbara Brown Taylor azoknak a narratív igehirdetőknél a csoportjába tartozik, akik bátran felismerik a mindennapok történeteiben az életünkben munkálkodó Istent. Egy interjúban azt vallotta, ő valójában nem nagy templomterek igehirdetője. Sokkal otthonosabb számára a nappalishoz mint igehirdetési közeg, ahol az Istenről szóló beszéd az emberek közötti beszélgetés eleven alkotórésze és eseményévé válhat.⁴ A szent ilyen erejű közelsége teheti lehetővé, hogy egyre gyakrabban felismerhessük életünkben a jelen lévő Istent. Teológiai reflektivitásnak is nevezhetjük ezt, amelynek célja, hogy az életünk és az Isten erőtere újra egy egységgé forrjon össze. Túl sokáig és túl sokszor gondoltuk, hogy a szószékeknek az igehallgatótól mért távolsága azt a távolságot is plasztikusan kifejezi, amely az Isten világa és a mi, szerintünk az Isten országától fényévnyi távolságban lévő világunk között van.

Ahogy az olvasó elindul Barbara Brown Taylорral, hogy végigjárja vele az egyházi év adventtel kezdődő történetét, úgy fog rácsodálkozni arra, hogyan kerül egyik élettörténetből vagy élethelyzetből a másikba, hogyan érintik meg lelke mély rétegeit a prédikációk bibliai és mai szereplői. Akármelyikről legyen is szó, vannak szituációk, amelyek az igehirdető képzelőerejének köszönhetően meglepően részletgazdagok, vagy ahogyan egyszer valaki kritikusan fogalmazott: annyira részletesek, hogy még Isten is túl emberivé vált bennük. Nos, Barbara Brown Taylor a rá nagyon is jellemző, finom és visszafogott humorával valószínűleg mosolyogna ezen a kritikán, hiszen igehirdetése teológiai mélysége Istennek erről a végtelenül merész szeretetéről tanúskodik. Arról a szeretetről, amely nem félt túl emberivé válni és felemelni, értékessé és fontossá tenni az emberi életet, a mi életünk történeteit és tapasztalásait.

Akik számára újszerűnek és szokatlannak hatnak az isteni üdvtervbe beleszórt emberi történetek, azok érdekes felfedezéseket tehetnek, ha tudatosan keresik a bibliai és teológiai összefüggéseket. Barbara Brown Taylor egyszerre végez alapos exegetikai értelmezési munkát igehirdetése előkészítésekor és alkalmaz százszor átrostált nyelvi kifejezéseket és fordulatokat. Saját maga említi, hogy azért

³ Ford. Pángyánszky Ágnes. Idézi uő 2017, 84. o.

⁴ *Great Preachers. Barbara Brown Taylor.* <https://www.youtube.com/watch?v=JGzml0Hr5Fo>. (Megtekintés: 2024. január 24.)

szereti a különleges szóösszetételeket, mert szokatlanságuk miatt felkapjuk rá a fejünket. Igehirdetései így egyszerre igehűségről és finoman merész irodalmi igényességről tanúskodnak.

Barbara Brown Taylor igehirdetéseinek magyar fordítását Székács Juditnak, a könyv kiadásának lehetőségét a Luther Kiadónak köszönhetjük, akik vállalták, hogy a magyar nyelvű olvasóközönséggel megismertetik az eddig főleg homiletikai kötetekből és tanulmányokból megismert amerikai igehirdetést Barbara Brown Taylor munkásságán keresztül. Talán azok a már teológiát végzett evangélikus lelkészek és hittanárok is örömmel veszik majd kézbe, akikkel korábban együtt olvastuk és fedeztük fel az igehirdetések lebilincselő új világát.

Valljuk be, zaklatott világunkban mindannyiunknak jólesik a meghívás egy keresztény spirituális utazásra, akár hitre találtak, akár hitet keresők, akár éppen Isten útját elutasítók vagyunk. Maga Taylor meséli el, hogy sokszor keresték meg azzal, hogy szervezzék a Bibliáról alkalmakat, csak éppen soha senki nem jött el ezekre, mígnem egyszer rájött, hogy a *Biblia* szóval Istent helyettesítették az emberek (TAYLOR 1993, 49–50. o.). Az Istennel való találkozásra vágytak, és amikor csendes, meditatív alkalmakon csukott szemmel hallgatták és élték meg a bibliai történeteket, osztották meg egymással érzéseiket és tapasztalataikat Isten igéjének megszólító erejéről, akkor nem volt gond többé, megteltek a gyülekezeti termek.

Barbara Brown Taylor női igehirdetőként gazdagítja a prédikáció tudományát és az igehirdetés szolgálatát. A nőiség kérdése, a női hang természetesen árad belőle, visszafogottsága tiszteletet ébreszt. Bár ő biztosan nem így ítélné meg, női igehirdetőként való megszólalása mégis bátorító erővel hathat a mai egyházra, férfi és női igehirdetőkre egyaránt. Barbara Brown Taylort nem a sikerei, nem az előadásoktól csordultig telt naptára, nem a kapott díjai teszik naggyá. Sokkal inkább az, amikor elkezdjük lapozgatni ezt a könyvet, és belefeledkezünk igehirdetései olvasásába.

Hivatkozott művek

PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2017. A homiletika története az Amerikai Egyesült Államokban a 20. században. *Lelkipásztor*, 92. évf. 3. sz. 82–85. o.; 4. sz. 132–136. o.

Barbara Brown Taylor. *Great Preachers*. DVD. Films Media Group, New York, 1998.

PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2020. Határátlépések szent és profán között. Barbara Brown Taylor homiletikájának spirituális útkeresése. In: Orosz Gábor Viktor (szerk.): *Teológia és határok. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Luther Kiadó, Budapest. 187–199. o.

BROWN TAYLOR, Barbara 1993. *The Preaching Life*. Cowley Publications, Boston.

A Szentlélek evangéliuma

*ApCsel 2,1–11**

■ BARBARA BROWN TAYLOR

Tudtátok, hogy a *konspirál* ige azt jelenti: együtt lélegezni? Vegyetek egy mély lélegzetet. Most pedig fújjátok ki. Tessék, máris konspirációba kezdtek! A *spiritusz* szót is halljuk benne: akik konspirálnak, azok eltelnek ugyanazzal a lélekkel, ugyanaz a szél élénkíti fel őket. Legalábbis nekem ez tetszik ebben a szóban. Közöttünk is ez történik, amikor összegyülekezünk, hogy imádjuk Istent: a Szentlélek ide-oda cikázik közöttünk, és összefűz minket az énekeink által, az imádságunk által, a lélegzetvételünk által. Ez megtörténhet két emberrel vagy kétezer emberrel is. Lehet, hogy ez megijeszt vagy megvigasztal, összezavar, vagy éppen világossá teszi a dolgokat, de szerintem a Szentlélek sosem erőszakos. Mindig szabadon dönthetünk arról, hogy felelünk-e neki, és hogy hogyan.

Most vegyetek még egy lélegzetet! Földrajzórán tanultuk, hogy gyönyörű kék-zöld bolygónkat az atmoszférának nevezett védőfátyol borítja be, amely elválasztja a levegőt, amelyet belélegzünk, az űr hideg vákuumától. Nem létezik kozmikus bolygótakarító cég, amely pár száz évenként kiszippantaná a régi levegőt, és frissel pumpálná fel a légkört. Ugyanaz az ősrégi levegő forog körbe évmilliárdok óta, vagyis ahányszor levegőt veszünk, a Föld teremtésének idejéből fennmaradt csillagport lélegzünk be. Brontosaurusok és Pterodactylusok lélegzetét szívjuk be. Olyan levegőt, amelyet megszűrtek a kenyai esőerdők, és sárgára festett a kén Mexikóváros fölött. Ugyanazt a levegőt lélegezzük be, mint Platón, Mozart és Michelangelo, nem beszélve Hitlerről vagy Lizzie Bordenről. Ahányszor levegőt veszünk, egy kisbaba első lélegzetét vagy egy haldokló utolsó lélegzetét issza be a tüdünk. Beszippantjuk, hogy éljünk, és amikor kiengedjük, belőlünk is továbbvisz valamit a következő emberbe vagy fába vagy gyíkba, hogy ő is éljen.

Amikor Jézus kilehelte utolsó lélegzetét – mi úgy hisszük, szándékosan, irántunk való szeretetből –, ez a lélegzet ott lebegett előtte egy pillanatig, majd szétáradt az egész világon. Olyan átható lélegzet volt – tele szenvedéllyel, tele étellel –, hogy nem oszlott szét, mint bármilyen más lehelet. Nőtt és erősödött, míg hatalmas szél kerekedett belőle, amelyet Isten elküldött, hogy csapjon át egy felső szobán pünkösdi napján Jeruzsálemben. Isten azt akarta, hogy Jézus barátai megörököljék az ő leheletét, és így is lett.

Ott voltak mind, körülbelül százhuszan Lukács szerint, az orrukát lógatva töprengtek azon, mihez is fognak kezdeni Jézus nélkül. Egyszer csak meghallották, hogy egy szent orkán közeledik feléjük. Mielőtt védekezni tudtak volna, ez a hatalmas szél végigsöpört a házon, szikrák pattantak a nyomában, amelyek lángnyelvekké lobbantak a fejük felett – és mindegyikük csordultig megtelt Isten lélegzetével. Aztán valamilyen szorítást éreztek, amitől a levegő elkezdett kifelé áradni belőlük – olyan nyelvek formájában, amelyekről nem is tudták, hogy beszélük őket.

Akkora zajt csaptak, mint egy szoba tele dudásokkal, akik mind egyszerre játszanak; és akkora tömeget is vonzottak. Jeruzsálem tele volt a világ minden tájáról jött emberekkel, akik pünkösdi ünnepére érkeztek, és most bekandikáltak az ablakokon és benyomultak az ajtón, csodálkozva, hogy

* Az igehirdetés megjelent: BROWN TAYLOR, Barbara: *Másik úton hazafelé. Felszabadító igehirdetések az éven át.* Ford. Székács Judit. Luther Kiadó, Budapest, 2024. 180–187. o.

anyanyelvű beszédet hallanak az otthonuktól ilyen távol. Pártusok lestek be az ajtón más pártusokat keresve, és líbiaiak keresgéltek a többi líbiait, de csak egy csomó galileait találtak, Észak-Izraelből származó vidéki figurákat, akik a munkásoverál 1. századi megfelelőjét viselték – és mind Isten hatalmas tetteiről mondták a magukét olyan folyékonyan, mintha a közel-keleti nyelvek doktorai lennének.

Mielőtt a napnak vége lett, az első gyülekezet százhuszról háromezer főszre növekedett. A félenkek megbátorodtak, az ijedősök merészek lettek, és az elveszettek biztos irányt találtak. A tanítványok, akik azt hitték, Jézus nélkül még a sarujuk szíját sem tudják megkötni, olyan képességeket fedeztek fel magukban, amelyekről nem is tudtak. Amikor szóra nyitották szájukat, úgy hangzott, mintha Jézus beszélné. Amikor kezüket a betegekre tették, olyan volt, mintha Jézus érintené meg őket. Egyszerűen olyan dolgokat csináltak, amilyeneket Jézuson kívül még soha senki, és nem volt rá más magyarázat, mint az, hogy mertek lélegezni a pünkösdi levegőből. Isten saját leheletét lélegezték be, és az átfőrtük őket. Beléjük szállt a Szentlélek ugyanúgy, mint Máriába, Jézus anyjába, és ugyanabból a célból. Itt volt az ideje, hogy Isten újra megszülessen – de ezúttal nem egy testben, hanem a hívők közösségében, akik az élet leheletét kapják Uruktól, hogy aztán továbbadják, saját testük segítségével osszák szét az ajándékot.

Az Apostolok cselekedeteinek könyve az ő kalandjaikat beszéli el, ezért szeretek úgy gondolni rá, mint a Szentlélek evangéliumára. Az Újszövetség első négy könyvében arról az örömhírről olvasunk, amelyet Isten Jézus Krisztus által tett. A Cselekedetek könyvében arról az örömhírről, amelyet Isten a Szentlélek által tett – azáltal, hogy mesterséges lélegeztetésben részesített egy marék jó szándékú pancsert, és olyan erővé formálta őket, amely megváltoztatta a történelem menetét.

Számomra az a fő kérdés, hogy hiszünk-e még egy olyan Istenben, aki így cselekszik. Hiszünk abban az Istenben, akinek a lehelete behatol a zárt ajtókon át, és lángra lobbantja a fejünket? Hiszünk abban az Istenben, akinek hatalmában áll újjáformálni minket egyenként és népként is? Vagy kimondatlanul is egyetértünk abban, hogy a mi Istenünk már igencsak öreg és fáradt, ugyan a kéréseinket még hozzá intézzük imádságban, de már nem igazán számítunk arra, hogy megváltoztatja az életünket?

A Szentháromság három személye közül talán a Szentlelket a legnehezebb definiálni. A másik kétőt legalább nagyjából le tudjuk írni: az Atyaisten mennynek és földnek Teremtője, az ő keze munkája, hogy felkel a nap és esik az eső. A Fiúisten, aki hozzánk hasonlóan emberré lett: megváltónk, mesterünk, segítők és barátunk. De hogyan írnád le a Szentlélek Istent egy öt éves gyereknek? Ezzel még Jézusnak is meggyúlt a baja. „A szél fúj, amerre akar – mondja János evangéliumában –; hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön és hová megy...” (3,8)

Nagyon szép teológiai tanításokat lehet találni a Szentlélekről, de, remélem, egyikőtök sem éri be ezekkel. Remélem, egyikőtök sem nyugszik, amíg nem érezte, ahogy a saját életén is átsöpör a Szentlélek, ahogy átrendez és megnyit dolgokat, talán még a fejeteiket is lángra lobbantja. Tudtommal semmit sem tehetünk, hogy ezt előidézzük, hacsak azt nem, hogy minden adandó alkalommal azt imádkozzuk: „Jövel, Szentlélek Isten!” Ha nem szeretnétek, hogy bármi is megváltozzon az életetekben, akkor Isten őrizz, hogy a szátokra vegyétek ezt az imát; de ha ti is olyan emberek vagytok, akik szeretnek kiállni a verandára, amikor jön a vihar, hogy éreztétek az erőt, ami a fákat hajlítgatja, akkor valószínűleg megtapasztalnátok a Szentlelket hívó imádság hatását.

De a Szentlélek érintését kérni csak az egyik fele az egyenletnek. A másik fele az, hogy fel is ismerjük, amikor jön. Úgy veszem észre, sok ember van a világon, aki azt állítja, sosem találkozott az Atya, Fiú, Szentlélek Istennel – de amikor beszélni kezdenek az életükről, nekem nyilvánvalónak tűnik, hogy igenis találkoztak vele. Egyszerűen csak nem tudják, hogyan nevezzék ezt a tapasztalatot. Nincs rá szavuk, ezért betudják a véletlenek összjátékának, a „hatodik érzéknek” vagy a hormonok-

nak. És lehet, hogy számukra tényleg csak ennyit jelent. Mindannyiunknak szíve joga a saját élményeinket definiálni (vagy nem definiálni). De ha esetleg veletek is történt olyasmi, amit nem igazán tudtok megnevezni, hadd mondjak néhány példát arra, hogy szerintem hogyan működik a Szentlélek.

Az egyik híres módszere, hogy új kezdetet kínál az embernek. Tegyük fel, hogy egy éve rossz passzban vagy. Úgy érzed, mintha mást sem tennél, mint hogy téglákat pakolsz egyik rakásról a másikra – a munkahelyeden, otthon, még álmodban is: csak pakolod a téglákat, és már az sem érdekel, nappal van-e, vagy éjszaka. Míg egyik éjjel, amikor álmatlanul fekszel az ágyadban, meghallod, hogy odakint egy madár énekel. Csak egyetlenegy. „Miért énekel ez a madár az éjszaka közepén?” – tűnődsz, és egyszer csak rájössz, hogy már nincs is éjszaka. Már hasad a hajnal. A madár újra csiripelni kezd, és benned megolvad valami. Hónapok óta először veszel egy mély lélegzetet, és úgy érzed, kitágul a mellkasod. Új erőre kapsz. Nevezheted ezt, aminek akarod. Én a Szentlélek munkájának nevezem.

A Lélek másik jellegzetes ténykedése, hogy segít az embereknek visszatalálni egymáshoz. Lehet, hogy veled is történt ilyen. Eltávolodtál valakitől, aki fontos neked – mert mondtál vagy tettél valamit, vagy a másik mondott vagy tett valamit, mindegy. A lényeg, hogy elegend van ebből a helyzetből, és elkezded terveket szőni, hogyan lehetne túljutni rajta. Leveleket fogalmazol, elpróbálsz, mit mondanál a telefonban, de sehogyan nem hangzik jól. Még mindig ragaszkodsz a sérelmedhez vagy a haragodhoz, és folyton átüt a szavaidon. Aztán egy nap bármiféle különösebb ok nélkül megszólal benned egy hang: „Most.” Felkapod a telefont, a másik beleszól: „Halló?,” és a többi történelem. Megnyílik a szíved, és megtalálod a megfelelő szavakat. Megbeszéltek egy találkozót. Nevezheted ezt, aminek akarod. Én a Szentlélek munkájának nevezem.

Ezek a személyes találkozások annyira erőteljesek, hogy könnyű lenne itt megállni, de az az igazság, hogy a Szentlélek emberek százaiban is tud egyszerre dolgozni. Újra meg újra látom ezt, amikor sok ember jön össze egy nagy teremben, hogy döntéseket hozzanak vagy eszmét cseréljenek. Egyesével érkeznek, ki-ki a saját szempontjait szem előtt tartva. Van, aki félve lép be, védekezésre készen. Aztán valaki elmond egy imádságot, beszélgetni kezdenek, és látszólag különösebb ok nélkül megmozdul valami. A beszélgetőtársak odafigyelnek egymásra, és komolyan veszik egymást. Együtt felébred a kreativitásuk, és olyan ötleteik támadnak, amelyekre külön-külön egyikük sem gondolt volna. Mintha friss szellő fújna a teremben, amely kiszellőzteti a fejeiket. Nevezheted ezt, aminek akarod. Én a Szentlélek munkájának nevezem.

Ha már egyszer ráérezted, egyre könnyebb lesz észrevenni a bizonyítékot. Amikor kettő meg kettő nem négy, hanem öt; amikor azt veszed észre, hogy olyan szónoki képességekkel szólalsz meg, amelyekkel egyébként nem rendelkezel, vagy megbocsátást kínálsz, pedig nem is állt szándékodban; amikor olyan kockázatot vállalsz, amihez nem gondoltad volna elég bátornak magadat, vagy kinyújtod a kezedet valaki felé, akinek hátát akartál fordítani – biztos lehetsz benne, hogy a Szentlélek evangéliumát hallottad. És nemcsak hallottad, hanem részese lettél, belélegzed és kilélegzed, magadba fogadod Istent, és visszaadod őt a világnak, és vele együtt egy kis részt magadból.

Vegyetek egy lélegzetet! És csak lélegezzetek tovább. Ez Isten ajándéka nekünk pillanatról pillanatra. Hívhatjuk levegőnek vagy hívhatjuk Szentléleknek. Számít ránk abban, hogy felmelegítjük, hogy életünket szolgálatába állítjuk. Cserébe azt ígéri, új széllel tölt el minket, lángra lobbantja a fejünket, segít nyelveken szólni olyan dolgokról, amelyeket fel sem foghatunk.

Hiszünk még abban az Istenben, aki így cselekszik? És ami még fontosabb: megtapasztaljuk még az Istent, aki így cselekszik? Nem tudom, nektek mi erre a választotok, de ha még nem találtátok meg, remélem, felfedezitek majd. Csatlakozzatok a Szentlélek evangéliumának konspirációjához, és lássátok meg, mi történik!

Fordította: Székács Judit

Emlékezés Krähling Dániel evangélikus lelkész szolgálatára

1946–2024

■ ARADI ANDRÁS

Nemrég még a friss Ordass-díjas laudációját olvashattuk, hallhattuk Fabiny püspök úrtól, és most nekrológot írok. Egyszerre fájdalmas és mégis mélyen megtisztelő, felemelő, hiszen fiatal lelkészként megismerve idővel mentorom, egyfajta második apám lett Dani bácsi. De nemcsak én éreztem így, sokan éltük meg mellette azt a vezetést, határozott, mégis meleg, emberi szeretetet, ugyanakkor igényességet is, mely nem egyszerűen hozzá, de Jézushoz kísérté lépteinket.

Krähling Dániel 1946. január 3-án született id. Krähling Dániel gyönki evangélikus lelkész és Huszár Mária tanító gyermekeként. Nagy családban nőtt fel, és természetes volt számára az, hogy sokan veszik körül. A család 1962-ben került Bonyhádra, ahol a helyi gimnáziumban fejezte be középiskolai tanulmányait. Ekkor vált világossá számára, hogy a lelkési hivatást választja. Döntésére egy egyházmegyei családos találkozó is hatással volt. 1964-től 1969-ig Budapesten végezte teológiai tanulmányait; a zene szeretetén keresztül itt ismerte meg feleségét, Boros Piroskát. Mindketten a Lutheránia kórusának tagjai voltak.

Nagy váltás volt számára az 1969–70-es év. Ebben az évben Káldy Zoltán Pécsre küldte segédlelkési szolgálatra, ugyanebben az évben házasodott meg. 1970-től – édesapja betegsége miatt – Bonyhádra került vissza, és itt folytatta lelkési szolgálatát. Nem könnyű az édesapa után, a gyülekezetben felnőve fiatal lelkészként vezetni egy közösséget, de talán pontosan innen érthető az is, hogy később minden fiatal lelkész mellé odaállt, és támogatta, segítette családjával, ahol csak lehetett. Feleségével négy gyermeket neveltek fel szeretetben és odafigyelésben, sokszor áldozatot vállalva, de ötvennégy év után is egymást támogatva.

Szolgálatában példakép volt számára édesapja, esperes elődei. Igényesség, teológus hozzáállás minden prédikációhoz, együttérzés és empátia minden nehéz emberi élethelyzethez – ezek jellemezték szolgálatát. Nemcsak lelkészként, közeleti emberként is aktívan jelen volt Bonyhád életében. Mind a német nyelv és kultúra megőrzésében, mind a rendszerváltás utáni helyi közügyek formálásában szerepet játszott, amit Perczel-díjjal ismert el a város.

A Bonyhád–Hidasi Evangélikus Egyházközséghez idővel egyre több egykori anyagyülekezet kapcsolódott filiaként (Bátaapáti, Alsónána, később Kismányok), melyeket hűségesen pásztortolt. Számára fontos volt a fiatalok ügye, ezért is fordított annyi energiát a kismányoki ifjúsági ház kialakítására, az ottani táborok szervezésére. Nemcsak gyülekezeti, egyházmegyei szinten is igyekezett összefogni a jövő korosztályát. Biztos vagyok benne, hogy ez is mustármagszerepet játszott a későbbi Szélrózsa elindulásában.

Esperesként (1994–2006) mindig odafigyelt a megyébe érkező lelkészkollégákra és a kis gyülekezetekre. Folytatta annak a szeretetteljes légkörnek a megőrzését lelkészek és gyülekezetek között, melyet elődei is munkáltak. A zsinat munkájában is az egyház szolgálatához szabott keretek értelmes kialakításán dolgozott.

Kihagyhatatlan volt számára a zene megélésének lehetősége. A szekszárdi Madrigál kórusban találta meg azt a közösséget, mellyel többek között Bach kantátáit a bonyhádi templomban is megszólaltatták majdnem két évtizeden keresztül Jobbágy Valér vezetésével és a Műegyetem zenekarának kíséretével. Rendszeresen publikált *Kisharang* című gyülekezeti újságunkban; versválogatásaival, írásaival megajándékozott bennünket.

Negyvenegy éven keresztül végzett lelkeszi szolgálata után is vállalta a német nyelvű istentiszteletek vagy a helyettesítés szolgálatát gyülekezetében. December 26-án még ő prédikált karácsony örömhíréről.

Életének nagy ajándéka a bonyhádi gimnázium egyházi fenntartásba vétele volt. Nemcsak küzdött érte, de élete végéig figyelemmel kísérte, mi történik benne, hogyan tudja betölteni azt a szerepét, amely egyházi iskolaként az evangélium megélésének örömét adhatta oly sok diáknak. Szavaival, gondolataival rendszeresen adott irányt az ott tanulóknak, ott dolgozóknak.

Humorát sokan megismerték. Az Ordass-díj átadása előtt így szólt a körülötte állókhoz: „Biztosan elolvasták a legutolsó kórházi zárójelentésemet.”

Felkészülten várta a találkozást azzal az Úrral, akiről mindig is bizonyosságot tett. Arról a világosságról, aki ebbe a világba érkezett nemcsak a teremtés hajnalán, de az emberré lett Istenben, Jézus Krisztusban. Az Úr volt az ő pásztor, megváltója, életének alapja.

Elbocsátott szolga

*Igehirdetés Krähling Dániel temetésén (Lk 2,29–31)**

■ ARADI ANDRÁS

„Most bocsátod el, Uram, szolgádat beszéded szerint békességgel, mert meglátta szemem üdvösségedet, amelyet elkészítettél minden nép szeme láttára, hogy megjelenjék világossággul a pogányoknak és dicsőségül népednek, Izráelnek.” (Lk 2,29–31)

Egy idős ember imádsága szólal meg vigasztalásként. Aki már – mondhatni – sok mindent megélt, aki végigélte, -imádkozta életét, betöltekezik azzal, hogy kezében fogja a kisgyermeket, aki a világ Megváltója. Ez az az élmény, ez az a pillanat, amikor azt mondja: Most már békén megyek, mert meglátta szemem az üdvösséget, a lényegét, akiért érdemes élni, aki a teljességet jelent számomra.

Ugyanez a gondolat van bennem, amikor Dani bácsira gondolok. Tudta, hogy közel van a vég. Felkészülten várta, hogy találkozzon azzal, akiről egész életében tanúságot tett. Jézus Krisztus világossággul érkezett meg ebbe a világba, hogy minden ember közelebb kerülhessen Istenhez, az Úrhoz, aki teremtő, megváltó és megszentelő Isten, és élete legyen, örök élete.

* Elhangzott 2024. január 26-án a bonyhádi evangélikus temetőben.

Hálát adunk Istennek a kegyelemért, hogy elhívta, megszólította őt arra, hogy szolgálja legyen az evangéliumnak.

Lelkészcsaládba született Gyönkön, ami egyáltalán nem jelenti egyértelműen azt, hogy valaki közelebb jut Istenhez. Tudta ő is: ezt mindenkinek személyesen kell megküzdenie a maga életében. Talán ő maga sem gondolt arra, hogy nemcsak lelkészként fog szolgálni, hanem ráadásul abban a közösségben, amelyben felnőtt. Nem könnyű feladat volt számára helytállni édesapja után a bonyhádi gyülekezetben, de megszerették, német anyanyelve miatt közel tudott jutni az itt élők szívéhez, lelkéhez. Egy idő után nemcsak Bonyhádon és környékén, de az egész egyházmegyében is gondot viselt a gyülekezetekre. Esperesként sokan feltekintettek rá, hiszen szeretettel, megértéssel állt hozzá ezekhez a közösségekhez.

Hálát adunk Istennek a családjáért. Boros Piroskával 1969-ben kötöttek házasságot, négy gyermeket neveltek fel, és abban a szeretetben, egymásra figyelésben éltek meg a mindennapokat, amely házasságuk ötvennégy esztendején keresztül végigkísérte életüket. Nagy öröm volt a legutolsó közös karácsonyi alkalom is, amikor együtt lehettek. Közös kincsük volt a zene, különösen is Johann Sebastian Bach művei. A kóruséneklés meghatározó volt életükben. Nem véletlen, hogy bekapcsolódott a szekszárdi Madrigál kórus munkájába, és Bach kantátáinak előadására teret és lehetőséget biztosított éveken keresztül. Ebben is az ige megszólalásának lehetőségét látta. Szólni, énekelni a világban megjelenő világosságról, Krisztusról.

Hálát adunk Istennek azért, hogy szívügye volt a különböző kapcsolatok építése, ápolása. Fiatalokkal megélni a közösséget akár Kismányokon, akár másutt. Németországiakkal – különösen is az erdingi testvérekkel – megélni találkozásokat. Bonyhád városában a rendszerváltást követően újjáépíteni a demokratikus alapokra épülő vezetést. Elindítani újra egyházi úton a nagy múltú gimnáziumot, hogy világító oszloppá legyen Tolna megye iskolái között. Részt venni egyházunk zsinatának munkájában, újraépítve az immár szabadon működő egyházi közösségek szervezeti alapjait. Irodalmi válogatásaival kiegészítve minden évben újat mondani, írni a gyülekezet *Kis-harang* újságjába ünnepek alkalmával. És pásztorolni azokat a közösségeket, amelyek rábízattak. Csak néhány felvillantott pillanat, amikor ugyanaz a tűz indította, motiválta a mélyben: Krisztust szólni, képviselni, továbbadni minél több embernek. Mindezt igényességgel, mély teológiai tudással és bizalommal teljes szeretettel.

Látni, megérteni és megélni, hogy egész életünk abban a Krisztusban válik teljessé, akit egykor Simeon a kezében tartott. Aki mindezt hiszi és vallja, az tud így imádkozni, ahogyan énekeljük is Luther énekében: „*Most bocsátod el, Uram, szolgálodat beszéded szerint békességgel*”, vagy ahogyan felhangzott abban a 106-os kantátában. Mert az az út, amely előttünk van, Uram, Krisztusom, hozzád vezet. Hiszen te magad mondtad: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet. Aki hisz énbenem, ha meghal is, él.*”

Most, amikor a földi életpálya véget ért, elbúcsúzunk szerettinktől. De abban a hitben és remény-ségben búcsúzunk tőle, hogy egykor majd mindannyian együtt áldjuk és együtt magasztaljuk az Úr nevét. Ámen.

Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate)

► Jn 16,16–23a

Örömré jutás

A vasárnap jellege

A húsvét és a pünkösd közé ékelődő héthetes örömidő pünkösd ünnepének az előkészítő ideje. A Jézus Krisztus feltámadásában kapott új lehetőség (újjaszületés), valamint ebben az új életben ajándékként kapott isteni irgalom és kegyelem (misericordia) igazi bensőséges lelki örvendezésre indítja Isten gyermekeit. Olyan öröm ez, amelyre elsősorban nem a mosolygó arc, hanem a lelki stabilitás a jellemző, mely stabilitás alapja a Krisztusban való meggyökerezés, eredménye, „gyümölcsei” pedig a szeretet, a gyűlölettől teljes világban való kitartás, az embertársak felé való fordulás és az erről az örömről való bizonyoságtétel.

Nevét a 66. zsoltárból való introitus kezdőszavától kapta: „Örvendezz Istennek!” Jubilate, vagyis az örvendezés vasárnapja. Szívesen kérdeznénk vissza: Örvendezni? Ugyan minek örvendjek vagy örvendjünk? Annyi minden nyomaszthatja a szívünket, életünket a mai világban, hogy valóban elmondhatjuk az apostollal: „*kívül harcok, belül félelmek*” szorításában élünk (2Kor 7,5). Azonban a vasárnap zsoltára nem általánosságban hív az örvendezésre, hanem az Úrban való örvendezésre hív. Ennek az örvendezésnek pedig az Istenhez illeszkedő, őt látni akaró, vele közösségben lévő lelkiület a feltétele.

Amit a textusról tudni kell

A János szerinti evangélium egyedi helyet foglal el az Újszövetség könyvei között. Elsősorban azért, mert – eltérően a másik három evangéliumtól – ezt szemtanú jegyezte le. Különbözik még abban is, hogy János inkább a „szellemiséget” helyezte előtérbe a „történetiséggel” és az „eseményszerűséggel” szemben. Egy másik különbség az, hogy több benne a beszéd, mint az elbeszélés. Allegóriákkal telített az evangélium, ezáltal János – eltérően a másik három evangélistától – már a kezdet kezdetén kidomborítja Jézus Messiás voltát.

Jn 13,1–17,26: a búcsúbeszéd. Ez az öt fejezet egészen más irányba mutat, mint az előbbiek, nem Jézus küldetésének jeleit mutatja be, hanem a keresztyén ember tényleges, Jézusban megvalósuló életét. A hangsúly nem a jövőn, hanem a jelenen van. Jézus hangját úgy halljuk, mintha már fölemeltetett és megdicsőült volna; miközben tanítványainak beszél a jelen életéről, a megszállottságról, a szeretetről, az ítéletről, a gondviselő Szentlélekről, aki egyszerre oltalmaz és megvilágosít. Jézus elhagyja őket, hogy az Atyához menjen, és onnan hamarosan visszatérjen hozzájuk. A hangsúly az egységen van: az Atya és a Fiú egységén; a Lélek bennük rejtő jelenlétén és adományain; a Fiú és a tanítvá-

nyok egységén; a tanítványok egymáshoz fűződő egységén. Mindennek a szeretet a hajtóereje, ez a szó mostantól kezdi uralni János evangéliumát. Ha tényleg meg akarjuk tudni, hogy kicsoda és micsoda Jézus, hogy közben azt is meg tudjuk, kicsoda és micsoda az Isten, a válasz erre a szeretet.

Amit a textusról tudni kell

Alapigénk Jézus elmenetelének és visszajövetelének a témáját veti fel, de mindezt a tanítványok jelenlegi helyzetéből indulva. Két nagy részt tartalmaz az igerészlet. Az első Jézus haláláról, a második az idők végén való végérvényes visszajöveteléről beszél, amely a tanítványok számára a feltámadott Jézus megjelenésében már ebben a világban és korban megelőlegeződik. A tanítványok kérdéseire Jézus nem válaszol teljes nyíltsággal, de a 20. és 21. versekben megpróbálja feloldani a bennük lévő feszültséget, szorongást, amely a meg nem értett kijelentésekből és később a megválaszolatlan kérdéseikből fakad. Mindennek a vége az öröm lesz, amikor biztosítékot kapnak (22.), hogy Jézussal ismét találkozni fognak, és ez teszi teljessé majd az örömet.

Igehirdetési vázlat

Szomorúságból örömbé

Biztos, hogy mindenki vissza tud emlékezni olyan esetre, amikor nekifogott valaminek, ami semmi jót nem ígért, de végül minden jóra fordult. Próbáljunk felidézni ilyen emléket vagy emlékeket életünkéből! Például: tartottunk vagy rettegtünk egy beszélgetéstől, mert az előzmények szerint semmi remény nem volt a békés megegyezésre; avagy kedvetlenül indultunk egy ügynek az intézésére, mert az mindig rengeteg időt vesz igénybe; vagy csak ímmel-ámmal

mentünk el egy rendezvényre, mert illő volt ott megjelennünk, stb. De, végül, csodával határos módon, minden másképpen alakult. Bárho-gyan, bárkivel, illetve bármilyen alkalom volt is, amitől tartottunk, egy adott pillanatban történt valami, amitől minden megváltozott. Az a pont, a változás pontja nem tőlünk eredt, hanem értünk történt. Nem mi generáltuk, nem mi váltottuk ki, sőt inkább a bennünk lévő frusztráció, indulat szerint mi inkább a negatív irányba haladtunk volna tovább, mégis minden más irányt vett. És ez volt maga a csoda. Erről a csodáról beszél Jézus is a mai igeszakaszunkban. A tanítványok értetlensége, zavarodottsága, mely bennük feszül, végül átfordul: „Szomorúságok örömmé fordul.” De vajon mitől, miért fordul meg? Hol és melyik az a pillanat (kulmináció), amely örömmé fordítja majd a szomorúságukat (a tanítványokét)?

Öröm – parancsra?

Mielőtt továbblépnénk, tisztázzunk egy kérdést! Tudunk-e parancsra örülni? Emlékszem, hogy az iskolában a drámakörön úgymond „parancsra”, mesterkélten, az előadott színházi darabtól függően örültünk, sírtunk, vigadoztunk, vagy tragikusan adtuk elő magunkat. De amint lement az előadás, mindezt levetkeztük. A katonaságban szintén parancsra, örömmel és nagy mosollyal énekeltünk a menetoszlopban, de mindnyájan hálát adtunk Istennek, amikor vége lett. Sokszor kerülünk olyan helyzetbe vagy helyzetekbe, amikor örömet sugárunk, örömről beszélünk, de sajnos sokszor csak mímeljük ezt. Lehet-e, tudunk-e örömet kimutatni, amikor szomorúak vagyunk? Természetesen ideig-óráig meg tudjuk csinálni, de a hangsúly azon van: ideig-óráig. Nem lehet olyan valamit, mint az öröm, sokáig erőltetetten előadni.

A mai vasárnap óegyházi elnevezése: Jubilate vasárnap. A 66. zsoltár felszólítása alapján: „Örvendezz, Istennek te egész föld! Örvendezz, Isten népe!” Ez egy parancs, amelyet magunk-

ra kell erőltetnünk? Hiszen emberi életünk tele van nehézséggel, fájdalommal, tragikus veszteségekkel, mint ahogy tele van örömmel, boldogsággal, jó dolgokkal is. Sajnos az örömteli dolgok sokszor csak pillanatokig tartanak, míg a nehézségek mintha tovább és többször fordulnának elő az emberi életben. Tehát akkor hogy is van ez? Parancs vagy nem? Természetesen ez csak elméleti kérdés, hiszen a zsoldáros és remélhetőleg mi is mindnyájan a bennünk levő hit által értelmezzük és éljük meg a bevezető (introitus) zsoltár kérését.

A Jézussal való találkozás öröme

Visszatérve az alapgondolatra, az igéből az derül ki, hogy az örömet a tanítványok a Jézussal újra átélt találkozásban fogják elnyerni. Azonban ott, ahol nincsen hit, vagy teljes hitetlenség van, ez nem következhet be.

Jézus nem titkolja a tanítványok előtt, hogy először szomorkodni fognak, át kell élniük, hogy ő eltávolodik tőlük: „*elmegyek az Atyához*”, „*nem láttok engem*”. Át kell élniük Mesterük elvesztését, halálát! – „...*de ismét egy kis idő, és megláttok engem*...” Ebben van az a bizonyos átfordító erő! „Megláttok engem”, ismét átélitek a közösséget velem, ismét érzitek szavaim, tetteim gyógyító erejét. És így is történt Krisztus feltámadása után. Az ő feltámadásából fakadó öröm betöltötte őket, betöltötte életüket, és ezt az örömet vitték el az akkor ismert világba. Ezzel az örömmel és az örömből fakadó bizonyossággal, illetve hittel tettek tanúbizonyságot az elmúlt kétezer esztendőben tanítványok, apostolok, prédikátorok, papok, lelkészek és sokszor egyszerű emberek, akikről az egyháztörténelem nem emlékezik meg. Bizonyoságot tettek és teszünk szüntelenül – és reméljük, hogy megálíthatatlanul – mi is ebben az állandóan változó világunkban. Mert Jézus szavai nemcsak a tanítványoknak hangzottak el, hanem téren, időn és korokon keresztül nekünk is szól, hiszen tudjuk,

hogy ő vallja: „*Az ég és a föld elmúlik, de az én beszédeim nem múlnak el.*” (Mt 24,35) Nekünk is vannak reménytelenségeink, szomorúságaink, de ha már Jézus szavai téren és időn keresztül szólnak, sőt nekünk is ígéretet jelentenek, akkor jogosan kérdezhetjük, hogy miként tudnak a mi életünkben is örömré fordulni. Jézus szavai bennünket is kérdeznek: Vajon éreztük-e már ezt az erőt? Hogy ő valóban át tudja fordítani a mi életünkben a rosszat, a bűnt. Hogy van ereje teljesen más, pozitív irányba állítani minket. Hogy mennyire örömteljes, gyógyító, felemelő, üdítő az ő jelenléte! „...*megláttok engem* [...] – mondja Jézus –, *szomorúságokat örömré fordul.*” Megtapasztaltuk-e már ezt életünkben? Ha nem, akkor vágyódunk-e erre a találkozásra? Akarjuk-e ezt az örömet? Mert olyan öröm ez, amelyet senki sem vehet el tőletek – mondja Jézus. Ebből kiderül az is, hogy nem mindenféle örömré vonatkoznak szavai, hanem csakis az el nem veszíthetőre. Mert az igében olyan örömről van szó, amelynek maga Jézus a forrása! Sem tolvaj nem lophatja el, sem az idő nem veheti el, sem a körülményeink vagy élethelyzetünk változásai nem tudják azt elkoptatni.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

1Móz 1, 1–4(5–25)26–31; 2,1–4a.

Énekek

EÉ 66, 364, 327

Imádság

Mindenható Isten, ahogyan a természetet felébresztetted, bennünket is újíts meg! Eleveníts fel fátsultságunkból, szomorúságainkból, adj nekünk soha el nem múló örömet, hogy ezáltal hitre bátorodjunk, és feltámadjunk a veled való életre, a mi Urunk Jézus Krisztusért. Ámen.

Illusztráció

VERS

Bódás János: *Elveszíthetetlen öröm*

Nem igaz, hogy az élet rút, kegyetlen,
sok öröm van, elveszíthetetlen.
Van öröm, amely mindörökre tart,
nem árt neki szó, se tűz, se kard,
se fagy, se szélvész, átok vagy nyomor,
mitől a világ oly sokszor komor.
Van öröm, amely soha nem apad,
s ez az öröm: add másoknak magad!
Míg élsz, magadat mindig adhatod.
Adj szót, vigaszt, ha van falatot,
derűt, tudást, vagy békítő kezet,
mindez Tiéd! Vesd másba s nézheted,
hogy nő vetéted, hozva dús kalászt,
s meggazdagítva lelked asztalát.

Csoda történik: minél többet adsz,
Te magad annál gazdagabb maradsz.

Felhasznált irodalom

- APOSTOL Imre 1992. *János evangéliuma*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- FLANAGAN, Neal M. OSM 1992. *Evangélium Szent János szerint és a jánosi levelek*. Ford. Zsélyi Ferenc. Bencés Kiadó, Pannonhalma – Korda Kiadó, Kecskemét. (Szegedi Bibliakommentár, Újszövetség 4.) Web: <http://mek.niif.hu/00100/00188/html/4janos.htm#1janos>.
- GAEBELEIN, Arno C. 2013. *Újszövetségi kommentár*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.
- KÁLVIN János: *János apostol evangéliumának magyarázata*. https://www.refkossuthter.hu/sites/default/files/fajlok/kalvin_janos-ev_1.pdf.
- TÓTH Kálmán – TARR Kálmán – SZATHMÁRY Sándor – CZEGLÉDY István 1995. *Jubileumi kommentár*. 3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest.

■ VERES JÓZSEF

Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate)

► Jn 16,5–15

A Jézus-hiány szomorúságától a Vigasztaló igazságra vezetéséig*A vasárnap jellege*

A húsvét utáni vasárnapok mindegyike a feltámadás evangéliumának elmélyítését és az abból fakadó öröm kiteljesítését szolgálja. A megváltott új ember az új szövetség gyülekezetében és egyházában új szívvel és új lélekkel új éneket énekel (PAP 2016, 244. o.). Cantate vasárnapját tradicionálisan az egyházzene vasárnapjának is nevezik, de fontos látnunk, hogy ez az elnevezés nem a vasárnap perikópáiból következik, hanem csupán a bevezető zsoltár keretverséből (Zsolt 98,1) származik (BIE-

RITZ 1986, 131–132. o.). Ily módon úgy fogalmazhatunk, hogy „a textusok és a liturgia rámutat a szent muzsika titkára, mozgatórugójára: a megváltás bizonyosságára és az üdvösség örömére” (HAFENSCHER 2010, 364. o.). A vasárnap evangéliuma (Jn 16,5–15) – amely az idén igehirdetési alapige is – a tanítványgyülekezet öröme megmaradásának az alapját határozza meg, míg az epistola (Jak 1,16–21) a felülről alászálló ajándékokról szólva Isten megvalósuló csodáira, az azokban való részesedés következményére és felelősségre hívja fel a gyülekezet figyelmét (JÁNOSSY 2008, 36. o.).

Amit a textusról tudni kell

A textus Jézus búcsúbeszédeinek (Jn 14–17) harmadik része, amely a Vigasztalóról szóló negyedik és ötödik beszédet foglalja magában, és egyfajta csúcspontot képez (KLAIBER 2018, 138–139. o.). A negyedik versben szereplő ἐξ ἀρχῆς és az ötödik verset bevezető νῦν δὲ kifejezések ellentéte fejezi ki Jézus és tanítványai elválásának valóságát (SCHNELLE 1998, 247. o.), így a negyedik vers első felében szereplő kifejezés lezárja az előző szakaszt, míg a vers második fele egy új gondolatkör kezdeteként bevezeti a következő részt (BOLYKI 2001, 402. o.), így az igehirdetési alapigéhez is hozzávehető.

A perikópa első fele (4b–7) Jézus távozását úgy tematizálja, mint ami szükséges, mert csak így jöhet el a Pártfogó. A következő két szerkezeti egység az ő munkájának két központi aspektusát írja le: az egyik a világra vonatkozik (8–11): rámutat annak bűnösségére, és kihirdeti Isten ítéletét. A másik szempont a tanítványok közösségét érinti (12–15): ő fogja őket elvezetni Isten Jézus Krisztusban megvalósuló cselekedete átfogó megértéséhez (KLAIBER 2018, 139. o.).

Jézus elsőként a tanítványok elhagyatottságának tapasztalatával foglalkozik, amely a húsvét utáni egyház önértelmezését jellemzi, és amelyet ellenségeskedés, vallási diszkrimináció és társadalmi elszigetelődés jellemez (WENGST 2001, 156. o.). A búcsúbeszédek belső logikája tehát csak akkor ragadható meg, ha a búcsú helyzetéből kiindulva Jézus lelkipásztori vigasztalásaiként értelmezzük, ami átvezeti tanítványait a félelem tapasztalatán, hogy a hitben szabadabbá válva maguk is átvészeljék azt (HEYMEL 2020, 127. o.). Az első szakasz második felében figyelemre méltó a συμφέρει ὑμῖν kifejezés, amely több, egy ponton egymást metsző (konvergens) vonal együttes hatását fejezi ki. Ilyen értelemben Jézus szenvedésének és a tanítványok szomorúságának tragikus „vonalai” metszik majd a feltámadás és a

Lélek által való vigasztalás győztes „erővonalait”, így ez az összetétel a tanítványok javára szolgál (BOLYKI 2001, 403–404. o.).

Jézus a második szakasz első felében a Pártfogó világra vonatkozó munkájáról beszél, amit az ἐλέγχω ige futurumban álló alakjával ír le az evangélium. Ez a kifejezés a bírósági tárgyalás képét idézi, és a vele összefüggésben álló szavak egyben a tárgyalás menetét is rögzítik (SCHNEIDER 1976, 275. o.). Ennek a tárgyalásnak három eleme van: a bűn, az igazság és az ítélet. A Pártfogó a hitetlenséget a hívő közösség által tárja fel, aki megtapasztalva a világ ellene irányuló cselekedeteit, mögöttük a Jézussal szembeni hitetlenséget ismeri fel, amelyet ily módon *par excellence* bűnnek (ἀμαρτία) titulál (WENGST 2001, 157–158. o.). Isten Fia keresztre feszítésével a világ látszólag győzedelmeskedett, de őt az Atya feltámasztotta, így amikor mennybe ment, akkor bizonyosodott be, hogy ő az igaz (δικαιοσύνη) a világ igazságtalanságával szemben is (WILCKENS 1998, 251. o.). Ilyen értelemben a kinyilatkoztató Jézussal való találkozás ítélet (κρίσις) a világ számára, mivel ez az üdvösség és kárhozat összefüggésében a végső kérdés megválaszolása elé állítja (SCHNELLE 1998, 247. o.).

A Lélek tanítványokra vonatkozó munkáját a szöveg a ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀληθειαν πᾶσαν kifejezéssel írja le. A kifejezés kétféleképpen is fordítható. Egyrészt úgy, hogy „a teljes igazságban vezet”, azaz megőrzi a gyülekezetet abban az életterben, amelyet Isten Jézusban való jelenlétének igazsága és valósága nyit. Másrészt úgy, hogy „elvezet a teljes igazságra”, azaz Isten Jézusban való jelenlétének igazságát és valóságát mindig újra meg kell nyitni, és az csak ebben a folyamatos megnyílásban válik teljessé, ezért nem lehet birtokolni a teljes igazságot. A Lélek ereje feltárja Isten valóságát, aki Jézusban jelen van, és biztosít bennünket az ő hűségéről. A valóság és a hűség összekapcsolása az ἀλήθεια kifejezés eredeti héber hátterére utal (WENGST 2001, 160. o.).

A perikópa megértése

A szakasz teológiai szempontból érdekes eleme, hogy Jézus arról beszél, hogy senki sem fog kérdezősködni az útja felől (16,5). Ez jelentős hangsúlyeltolódást jelent Jn 14,5–6-hoz képest, ahol Tamás éppen azt mondja, hogy nem tudják, hova megy Jézus, és ő ehhez kapcsolódva nevezi magát útnak, igazságnak és életnek. Textusunknak ez a meglepő megállapítása a tanítványok belső zűrzavarának hangsúlyozására és kifejezésére szolgál, amely nyilvánvalóan egyfajta krisztológiai problémát foglal magában. A tanítványok csak azt látják, hogy Jézust elvették tőlük. Jézus távozása miatti szomorúságuk és bánatuk elnyomja Jézus útjának, azaz a krisztológiáról szóló teológiai tanításnak az értelmét és lényegét. Ebben a helyzetben az üdvösség perspektívája, amelyet Jézus Atyához való visszatérése nyit meg, zárva marad előttük (KLAIBER 2018, 139. o.). Jézus ebben a helyzetben ígéri a Pártfogót (παράκλητος), akinek mint szószólónak, közbenjárónak és vigasztalónak (HEYMEL 2020, 128. o.) a munkája nem csupán a múltra koncentrálódik, tehát nemcsak a múltat idézi fel, hanem azt is megmutatja, hogy ma és holnap mi az, ami tanítása lényegét képezi abban az aktuális helyzetben, amelyben az egyház él (STEIGER 1978, 239. o.).

Igehirdetési vázlat

Ezekben a hetekben, a húsvét ünnepe utáni vasárnapokon érdekes módon sorra János evangéliumából vett alapigék kerülnek elénk. A negyedik evangélium stílusára az ellentétek gyakori használata jellemző: élet és halál, világosság és sötétség, igazság és hazugság és hasonlók. A most elhangzott szakasz is, amely Jézus búcsúbeszédének egy része, ilyen ellentétpárokból áll. Ezek első tagja mindig egy történet befejezettségére utal, a második elem által viszont új távlatok nyílnak.

„Én (Jézus) elmegyek – Ő (a Szentlélek) eljön”

Az elmúlt vasárnap alapigéje szerint Jézus ezt mondta tanítványainak: „...én elmegyek az Atyához” (Jn 16,17). Mai igénkben lényegében ugyanezt mondja: „...elmegyek ahhoz, aki elküldött engem” (Jn 16,5). A tanítványoknak és a későbbi nemzedékeknek fáj a történeti Jézus távolléte. Sokak számára vele maga Isten is elment ebből a világból. A 20. századi francia szociológus, Robert Escarpit Voltaire és Diderot hagyományait folytatva vetette papírra *Nyílt levél Istenhez* című művét. Ebben így ír: „Ön egyelőre hallgat, s nagyon nem lepődnek meg, ha levelem visszajönne, ezzel a felirattal: Címzett ismeretlen helyre távozott...” Ugyanígy idézhetjük a másik francia író és filozófust, Sartre-ot, aki Istenről ezt mondja: „...egy darabig tengődött bennem, majd elhalt” (*A szavak*). Ennél is erősebben fogalmaz J. Arden: „...és az Isten, hahó, az Isten lefeküdt aludni.” A magyar irodalomban Adyra jellemző ilyen, a távozó Isten fölötti fájdalom. Hiába érzi ő az „Isten-szagot”, ez a vágyott lény „Borzolt, fehér Isten-szakállal, / Tépetten, fázva fújt, szaladt”. Ennek az Istennek „minden lépése zsoltár-ütem / halotti zsoltár”. Jézus „elmegyek” szava azonban korántsem ilyen cserbenhagyás, hanem önmaga helyett ígér Valakit, aki eljön. A Vigasztaló, a Pártfogó. A mai politikai szóhasználatban az ombudsman, aki az emberek érdekeit képviseli a nyilvánosság előtt.

„Én megyek, Ő jön.” A német *Fotobibel* illusztrációi mindig eszméltetőek. Jn 16,7-hez egy olyan képet választottak, amelyen egy drótkötélpálya szinkronban közlekedő két fülkéje szerepel: az egyik távolodik, a másik közeledik.

Ez a Lélek győzi meg a világot. A bűn tekintetében úgy, hogy rámutat az emberek hitetlenségére, vagyis a bűn ellentéte ebben a logikában nem a büntelenség, hanem a hit. Az igazság tekintetében úgy győzedelmeskedik a Lélek, hogy Jézus az Atyához megy, vagyis nem kudarcos az ő küldetése. Az ítélet lényege pedig az, hogy a világ fejedelme megítéltetett. A „bűn, igazság, ítélet” három kifejezése a korabeli peres eljárásokat, tárgyalásokat idézi meg.

János evangéliumának teológiájában nemcsak Jézus pere folyik majd a főpap és a nagytanács előtt, hanem a Sátánnak, a világ fejedelmének a pere is Isten színe előtt! Ezt a pert pedig a Gonosz elbukta, a világ fejedelme megítéltetett.

„Mindent tudtul adtam – még sok mindent kellene mondanom”

Jézus harminchárom évig élt a földön, ami a teljességgént is felfogható. Ebből három év intenzív tanítással telt, amikor semmit nem rejtett el övéi előtt, mindent tudtukra adott. Ez a kinyilatkoztatás csodája. Az egyház azóta abból él, amit Jézus elmondott a tanítványainak, és amit aztán a gyülekezetek továbbhagyományoztak, majd az evangélisták leírtak. Ez az életmű teljes. Nincs szükség pótkötetre vagy javított kiadásra. Jézus most mégis arról beszél, hogy sok mindent el kellene még mondania. Mert Isten titka több annál, mint amit mi a magunk földi világában felfoghatunk. Vannak még olyan titkok, amelyeket „szem nem látott, fül nem hallott, és ember szíve meg sem sejtett” (1Kor 2,9). Isten ezt készítette el az őt szeretőknél.

Halála előtt Bartók Béla ezt mondta: „Tele bőrrönddel megyek el.” Jézussal nem így volt. Ő mindent átadott, teljesen kiüresítette magát. A kereszten még az Istentől való elhagyatottságot is vállalta. Nagypénteket azonban húsvét, a mennybemenetelt pedig pünkösd követte. A Szentlélekkel kezdődik majd az üdvösségtörténet új fejezete. A Paraklétosz lesz az, aki „meggyőzi a világot” (Jn 16,8). Ő lesz az, aki „elvezet a teljes igazságra” (Jn 16,13).

Szomorúságból dicsőítés

Az ige harmadik ellentétpárját a Jézus távozásával kapcsolatos „szomorúság tölti el szíveteket” (Jn 16,6) és a Szentlélekre utaló „ő engem fog dicsőíteni” (Jn 16,14) mondatrészek alkotják. Ma ezért nem egy polgári temetés búcsúbeszédét tartjuk egy Jézus nevű nagyszerű tanítóra emlékezve, ha-

nem a Lélek által Istent dicsőítjük. Javaslom ezért, hogy az istentiszteleten énekeljük a 246. éneket. Ennek első verse („Csüggedt, alélt vagyok”) belehelyez minket a tanítványok helyzetébe („szomorúság tölti el a szíveteket”). A 2. versszakban aztán már a Paraklétoszról mint „új élet lelkéről” tanúskodunk. A 3. versben pedig arról vallunk, hogy szívünkben dal fakad, vagyis Cantate vásárnapjához is kapcsolódóan tanúskodunk arról, hogy nem vagyunk árvák, hiszen Jézus ígérete nyomán elérkezik hozzánk a „Szentlélek, drága hű Vigasztaló”.

Felhasznált irodalom

- BIERITZ, Karl-Heinrich 1986. *Das Kirchenjahr. Feste, Gedenk- und Feiertage in Geschichte und Gegenwart*. Union Verlag, Berlin.
- BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommen-tár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyháztörténeti Tanszéke, Budapest.
- HEYMEL, Michael 2020. *Das Johannesevangelium heute lesen*. Theologischer Verlag, Zürich.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas, Veszprém.
- KLAIBER, Walter 2018. *Das Johannesevangelium*. 2. köt. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- PAP Ferenc 2016. *Az egyházi év*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- SCHNEIDER, Johannes 1976. *Das Evangelium nach Johannes*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- SCHNELLE, Udo 1998. *Das Evangelium nach Johannes*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- STEIGER, Lothar 1978. *Erzählter Glaube. Die Evangelien*. Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, Gütersloh.
- WENGST, Klaus 2001. *Das Johannesevangelium*. 2. köt. Kohlhammer Verlag, Stuttgart–Berlin–Köln.
- WILCKENS, Ulrich 1998. *Das Evangelium nach Johannes*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.

■ FABINY TAMÁS

Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate)

► Jn 16,23b–27

Jézus Krisztus nevében kérünk...

*Rogate vasárnapjának helye és üzenete
a húsvét utáni vasárnapok között*

Az egyházi esztendő ünnepi naptárában a húsvétot követő időszakot is Jézus Krisztus bűn és halál feletti győzelmének öröme járja át. Az oltárterítő fehér színe, és az egymást követő vasárnapok témái, illetve ajándékai is erre utalnak. A Krisztus általi újjászületéstől a pásztori gondoskodáson, a lelkünket betöltő örömről, az ajkunkon felcsendülő éneken át jutunk el az 5. vasárnapon az imádságig, az Úrral való kommunikáció nagy ajándékáig. Izgalmas, hogy az ünnepi naptárban Rogate vasárnapját követően ünnepeljük a mennybemenetelt, ami az első tanítványok Krisztussal való kapcsolatát és kommunikációját, imádságát is új dimenzióba helyezte. Jánossy Lajos is hangsúlyozza Rogate vasárnapjának és a mennybemenetel ünnepének tartalmi összetartozását: „Egyébként már minden előre, a mennybeszállás ünnepe és a vele kapcsolatos nagy változás felé irányítja figyelmünket. – Méltán szól ezen a napon az Úr búcsúbeszédeiből való evangélium (Jn 16,23–30) is és az epistola (Jak 1,22–27) is az imádságról.” (JÁNOSY 1944, 37. o.)

Exegetikai adalékok a készüléshez

Jól tudjuk, hogy a különböző szövegek, így a bibliai textusok esetében is mennyire fontos a kontextus ismerete. Az adott mondatok egészen mást jelenthetnek különböző helyzetekben. Készüléskor ezért fontos a bibliai szövegkörnyezetre kitekinteni, mert néha – mint jelen esetben is – a kontextusra utaló információk a kiírt alapigén kívül találhatók. Az óegyházi perikópának a húsvét utáni vasárnapokon kínált sorozata azt a könnyebbé

és nehézséget jelenti egyszerre az igehirdetőknek, hogy Jubilate és Cantate vasárnapja után harmadszor is Jn 16-ból kiírt textus alapján prédikálunk. Karner Károly János evangéliumáról írt kommentárjában (1950) Jézusnak az evangéliumban található búcsúbeszédeit két csokorba kötötte. Az ő csoportosítása szerint az első kosárba került Jn 13,31–14,30, míg a másodikba Jn 15,1–16,33. Textusunk a második búcsúbeszéd-gyűjtemény végéből való (a Jubilate vasárnapján elénekelt textus folytatása). Azon a helyen találjuk, ahol retorikailag általában a legfontosabb mondanivalót szokták elhelyezni. A búcsúbeszéd-sorozat végéhez közeledve Jézus is a lényeg felé irányítja övéi figyelmét. Az ekkor a tanítványai számára még nem látható, de döntő jelentőségű helyzetre, közeli halálára és feltámadására igyekszik felkészíteni őket: „Egy kis idő még, és nem láttok engem, de ismét egy kis idő, és megláttok engem.” (Jn 16,16) Ebből a háttérből mindenekelőtt arra figyelhetünk fel, hogy az Istennel való kapcsolattartásban Jézus milyen fontos lehetőségnek tartja az imádságot.

BOLYKI János (2001, 410. o.) Bultmannra hivatkozva említi: „Az utóbbi időmegjelölés a húsvét és a felmagasztaltatás utáni korszakra vonatkozik”, melyről kicsit később azt írja, hogy ebben a szituációban már „jelen van az eszkatologikus öröm. Ebben az eszkatologikus szituációban már elhalkulnak az aggódó kérdések.”

Igeszakaszunk a Jézusnál többször ismétlődő formulával indul: „Bizony, bizony, mondom nektek” – görögül: ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν –, ami itt az imameghallgatás ígéretét nyomatékosítja.

Kijelölt textusunkban nem általános tanítást kapunk az imádságról, hanem speciálisat. Ennek fókuszpontját a szövegben háromszor is előkerülő „az én nevemben” kifejezésben találjuk meg. Az egy-

házban ebből idővel jól ismert liturgikus mondat született, amelyet például ilyen formájában használunk rendszeresen: „Jézus Krisztus nevében kérünk.” Fontos viszont megértenünk, hogy itt nem valamilyen liturgiai formaságról van szó, hanem egy nagyon fontos teológiai üzenetről. Jézus küldetésének, megkerülhetetlen közbenjáró szerepének mély igazságáról. Az persze zavarba ejtő, hogy a tanítványait imádságra buzdító Jézus milyen erős felhatalmazást adott az övéinek. Imádságukban hivatkozhatnak rá, amit mi úgy értünk, hogy mai tanítványokként mi is megtehetjük ugyanezt.

Az imádság meghallgatásának ígérete természetesen nem a Jézusra való formális vagy liturgikus hivatkozáshoz kapcsolódik, hanem arra utal, hogy „a neki tetsző, vele egyező, rá joggal hivatkozó imádságok találnak meghallgatásra az Atyánál” (BOLYKI 2001, 411. o.).

Jézus azonban még tovább megy. Nemcsak arra bátorítja tanítványait, hogy rá hivatkozva kérhetik az Atyát, hanem elmondja azt, hogy nekik igazán már kérniük sem kell az égi Atyát. Az Atya külön kérés nélkül is szereti, meghallgatja és segíti azokat, akik szeretettel, bizalommal és hittel fordulnak felé (Jézushoz).

Egy lehetséges igehirdetési vázlat

Új helyzetben is élő kapcsolatban

Mindennapi mobilhasználóként mindannyian átértük már, hogy valamiért elfogyott a térerő, és emiatt kényszerűen megszakadt a beszélgetésünk valakivel. Bosszantó tud lenni.

Pedig ez semmi ahhoz a fájdalmas tapasztalathoz képest, amikor nem a térerő hiánya szakít meg időszakosan egy beszélgetést, hanem az emberi élet végeessége. Ki ne élte volna már át azt a nyomasztó érzést, hogy valamit hirtelen szeretett volna megkérdezni egy hozzá nagyon közel álló személytől, egy szeretett nagyszülőtől, szülőtől vagy házastárstól, akit időközben elragadt a kérlelhetetlen halál, de még fel sem tud-

tuk fogni, és aztán a következő pillanatban rádöbbenünk, hogy sajnos erre a kérdésünkre tőle már soha nem kaphatunk választ...

Mai igénk Jézus búcsúbeszédének fontos részlete, amelyben tanítványait új helyzetre készíti fel, amikor már nem lesz velük. Az elbeszélés azonban nem egy drámai búcsúzkodásról szól. Jézus nem a szép közös emlékeket felidézve borult zokogva övéi nyakába, mert nem végleg búcsúzott. Igénk az imádságról szól, és az a jó hír is átsugárzik rajta, hogy a Jézus és a tanítványok közötti kapcsolat egy új dimenzióban folytatódni fog. Ha a fizikai kapcsolat ebben a világban meg is szakad, a tényleges, a lelki kapcsolat nemcsak tovább él, hanem még el is mélyül. Erre utal Jézus azzal, hogy itt még példázatokban beszél, akkor viszont már nyíltan fog beszélni az Atyáról.

Jézus nevében

Valamikor szinte csak a katonai és szigorúan titkos területekre való bejutáshoz használtak titkos jelszavakat, manapság azonban belépési kódok és jelszavak egész erdeje vesz bennünket körül. Ezek ismerete nélkül a saját telefonunkat, számítógépünket sem tudjuk megnyitni, nem tudunk bejutni a levelezőprogramunkba, de még a lépcsőházunkba sem. Jelszó nélkül nem férünk hozzá az internethez, nem tudjuk elintézni a banki és adóügyeinket, hogy csak néhány területet említsek.

Amiről azonban igénkben szó van, mindegyiknél fontosabb. Igénkben Jézus a mennyei Atyával való kapcsolathoz szükséges legfontosabb belépési jelszót adta meg, ami így hangzik: Jézus nevében.

Háromszor is elmondta tanítványainak, hogy el ne felejtsek. Az ő nevében fordulhatnak a mindenkori tanítványok az Atyához. Persze ez nem egy betűkombináció, hanem olyan lényegi üzenet, amely Jézus Urunknak az Atyjával fennálló mély egységét és kapcsolatát, valamint az értünk szeretetből vállalt és meghozott áldozatának jelentőségét is egyszerre fejezi ki.

A „Jézus nevében” belépési jelszó nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy az az ajtó, amely a

bűneink miatt nem nyílhatna ki előttünk, Jézusért kinyílhat. Vele, érte és általa számunkra is kinyílhat az atyai ház ajtaja!

Az Atya szeret titeket

A nem ígérésben rejlő jó hír. Különleges retorikai fordulatot rejt az igeszakaszban az, ahogyan Jézus elmondja tanítványainak, hogy nem fog közbenjárni értük az Atyánál. Azért nem, mert erre nincs szükség. Itt is egy titkot tár fel, tudniillik azt, amit János evangéliumában pár fejezettel korábban már olvashattunk, és amit Jézus az Atyával való egyedülálló és bensőséges kapcsolatára utalva mondott: „*Én és az Atya egy vagyunk.*” (Jn 10,30)

Azért nincs szükség külön közbenjárásra, mert aki Jézussal szoros kapcsolatba került, aki Jézusban bíz, és nem saját magában, nem a saját hitében vagy vallásos teljesítményében, az Jézus által egyben az Atya szeretetének oltalmába is került. „*Maga az Atya szeret titeket, mivel ti szeretek engem, és hiszitek, hogy én az Istentől jöttem.*”

További javaslatok az istentisztelethez

A vasárnapra kiírt lekciónk közül az ószövetségi 2Móz 32,7–14 egészen különleges. Ebben az aranyborjú esete után az Úr és Mózes beszélgetésébe pillanthatunk bele. Meglepő beszélgetés ez, amelyben a szakasz első felében az Úr mintegy tájékoztatja hűséges szolgáját, hogy a hűtlenné vált nép felett ítéletet tart, és eltörli őket a föld színéről, ellenben Mózesnek ad egy hízelt ígéretet. Belőle támaszt nagy népet az Úr. Mózes azonban nem lelkesül fel ettől a megtisztelő ajánlattól, hanem a hűtlenné vált honfitársaiért esedezik. Az Úr pedig nemcsak meghallgatja őt, de szóval is indul hűtlenné vált népe iránt, és nem hozza rájuk a bajt. Az Ószövetségben itt is kirajzolódik a kegyelemre nyitott és a kegyelemre elköteleződő Isten képe, akit Jézus Krisztuson keresztül ismerhetünk meg igazán.

Az imádság témájához kapcsolódó énekekből

énekeskönyvünk bőséges kínálattal rendelkezik. A *Könyörgések* cím alatt a 72–90. számú énekek között biztosan találunk megfelelőt.

További elérhető igehirdetési előkészítők: OROSZ 2006; ARADI 2017; Igefalat (igefalat.lutheran.hu).

Illusztrációk

GONDOLAT

„Isten nem teljesíti minden kívánságunkat, de teljesíti minden ígétét.”

Dietrich Bonhoeffer (1901–1945) német evangélikus lelkész, teológus: *Börtönlevelek*

IMÁDSÁG

Dag Hammarskjöld imáiból

Szenteltessék meg a te neved,

ne az enyém;

jöjjön el a te országod,

ne az enyém;

legyen meg a te akaratod,

ne az enyém.

Adj nekünk békét veled,

békét az emberekkel,

békét önmagunkkal,

és szabadíts meg a félelemtől.

Te, aki fölöttünk vagy;

Te, aki egyikünk vagy;

Te, aki vagy

– mibennünk is,

hadd láthassanak mindnyájan téged – énben-nem is;

hadd készíthessem elő a te utadat,

hadd köszönjem meg neked mindazt,

ami történik velem;

hadd figyelhessek mindig mások szükségére.

Tarts meg szeretettedben,

ahogy kívánságod szerint én is megtartok

mindenkit az enyémben.

Hadd irányuljon bennem minden

a te dicsőségedre.

Ne essem sohasem kétségbe.

Mivel kezéd oltalmában vagyok,

s tiéd minden hatalom és jószág.

Mindenható...

bocsásd meg

kételyeim,

haragom,

büszkeségem.

Irgalmad

alázzon meg,

szigorod emeljen fel. (Lukács László fordítása)

Felhasznált irodalom

ARADI András 2017. Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate). In 16,23b–27. *Lelkipásztor*, 92. évf. 5. sz. 186–188. o.

BOLYKI János 2001. „Igaz tanúvallomás”. *Kommentár János evangéliumához*. Osiris, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Sopron.

KARNER Károly 1950. *Az Ige testté lett*. Magyar Luther Társaság, Budapest.

OROSZ Gábor Viktor 2006. Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate). In 16,23b–27. *Lelkipásztor*, 81. évf. 5. sz. 186–188. o.

■ SZEMEREI JÁNOS

Mennybemenetel ünnepe

► Mk 16,14–20

A nagy űr helyett a mennyei Urat látni

Az ünnep jellege

A hétköznapi rejtekében sok helyen el-eltűnő ünnep mennybemenetel, melynek a témáját sem mindig értik a hívek pontosan. A Márk evangéliumából származó alapige csak egyetlen tételmondatot (19. vers) említ az ünnep központi tartalmáról, ugyanakkor szépen megmutatkozik, hogy Jézus mennybemenetele már az egyház korai századaiban is szorosan összekapcsolódott a húsvéti ünnepkörrel, valamint, hogy a 4. századig együtt ünnepelték pünkösdde. A megértés segítésére további hidakat is építhetünk, a – húsvét előtti és húsvét utáni – negyven nappal így is bemutatva Isten kegyelmi akaratának megvalósulását. De ugyanígy rámutathatunk a világba jövetel és mennybemenetel kapcsolatára is.

Az ünnep tartalmát Jánossy Lajos így foglalja össze: „Jézus Krisztus, aki önmagát megalázva testbe jött, és a váltságmű elvégzésére engedelmes volt mindhalálig, bűnön, halálon, poklon diadalt aratva és húsvétkor diadalmasan feltámadva,

most visszatér isteni dicsőségének teljességébe.” (JÁNOSSY 2008, 38. o.) A *Liturgikus könyv* a nap témájaként az „Isten jobbjára ült: közbenjár egyházáért” gondolatot határozza meg, míg a Pröhl-féle *Agendában* „Az Űrra néző gyülekezet” címet találjuk. Ezek alapján eltérő fókuszot érezhetünk, azonban elsősorban az ígére koncentrálván lehetőségünk van akár mindkettő kiéleítésére is az igehallgató számára, hogy minél teljesebben ragadhassa meg Isten dicsőségét.

A textustól a perikópa megértéséig

Alapigénk annak az anyagnak a része, amelyet csak az 1–2. század fordulóján csatoltak az eredetileg a 16,8-ig tartó evangéliumhoz. Ebben több minden is megerősít minket. A legrégebbi kéziratokban egységesen a 8. verssel ér véget az evangélium. Márk evangéliumát az asszonyok sírtól való távozásáig alapvetően követi a többi evangélium, majd innentől kivehetően

eltérnek a leírások. Illetve innentől úgy tűnik, mintha Márk evangéliuma foglalná össze röviden a Máté, Lukács, János evangéliumában és az Apostolok cselekedeteiben olvasható saját anyagokat (Magdalai Mária, emmausi tanítványok, Júdás sorsa, missziói parancs; vö. DÉR–JORSITS 2011, 373–374. o.)

Textusunk a 14. verssel indít, amely már a tizenegynek való megjelenésről tudósít. Érdekes lehet, hogy kiemelésre kerül az „asztalnál ültek” (ἀνακειμένοις) kifejezés, amely nemcsak az időpont meghatározására szolgálhat, hanem sokkal inkább a közösségvállalásról szól. Ez a kifejezés szerepel például Mt 9,10-ben, mikor Máté elhívása után Jézus asztalközösséget vállal sok vámszedővel és más bűnösökkel, vagy Jn 6,11-ben az ötezer ember megvendéglésekor is.

Szintén érdemes átgondolni a 14. versből a „megjelent” kifejezést, mely passzív alakban szerepel (MOUNCE–MOUNCE 2008): *megjelentetett* (ἐφανέρωθη) – így megerősítve, hogy ez a találkozás nem emberi akarat vagy a gyámoltalan tanítványok megszánásának eredménye, hanem az örök üdvterv része. Ugyanezen szónak jelentése a „nyilvánvalóvá tétetett”, mely szintén rámutat arra, hogy milyen fontos, valóban életet és hitet formáló pillanat ez a tanítványok számára. Nemcsak a szemükre veti a mulasztásukat, bűneiket, ὡς εἶδισεν – megróttá őket hitetlenségük és szívük keménysége miatt, hanem „kinyilvánítatik” számukra, hogy ki az, aki előttük áll, és elküldi őket hirdetni az evangéliumot, kereszteni és Krisztusba kapaszkodó, végre valóban bízó hittel járni, melynek nyomában jelek mutatkoznak majd meg. Ez pedig így nemcsak jövőbe mutató ígéret, hanem beteljesedett valóság, melynek abban a pillanatban és a mennybemenetellel igaz, megerősített tanúivá válnak. Textusunk itt valóban rögtön át is vezet a mennybemenetelre, amely mondatban a „felemeltetett” kifejezéssel ismét Isten akaratának beteljesedése kerül a tanítványok elé, és lesz nyilvánvalóvá számunkra is.

Mind textusunk sokrétűségéhez, mind az *Agenda* és a *Liturgikus könyv* témamegjelölésénél tárgyalt fókuszokkal való munkához jó támpontot adnak Fekete Károly gondolatai: „Útjaink, igazságunk, szeretetünk legyen mennyhorizontú! Józan keresztyénekre vár ez a világ, akiket nem az »apostolok álmodozásai« kötnek le, hanem az »apostolok cselekedetei« jellemeznek. Legyünk olyanok, akiknek a lába nem gyökerezik földbe, de akik nem is a föld felett lebegnek, hanem keresztyén józansággal járnak e világban, és Krisztus követésében haladnak a mennyi cél felé.” (FEKETE é. n.)

Igehirdetési vázlat

Nagy úr van

Alapigénk Krisztusnak a feltámadás utáni, a tizenegy előtti első megjelenésével indít. Még kemény a szívük, hitetlenkedve fogalmazzák belső szobáik legmélyén a kérdéseiket, a mélységes és érthetetlennek tűnő úrt látják maguk előtt. De együtt vannak! A békességet, a vigaszt, az utat mutató hangot a Krisztus által életre hívott közösségben, az igében, talán az úrvacsora közösségében keresik. A világ hangjai és a saját értelmük és szorongásaik miatt nem tudták meghallani az első tanúk hangját. Egyelőre csak konganak ezek a hangok a nagy ürességben, a remény nélkülinek tűnő keserűségben. De valamilyen erő, akarat mégis ott munkál közöttük és értük, hogy ez a kis asztalközösség ne széledjen szét, hogy ezt a maréknyi csapatot ne ragadják el végleg a megtagadás és a vizály kísértései.

„Mert ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.” (Mt 18,20)

Zűr van a hitemben

Asztalközösségük van, liturgia van, de mégis inkább úgy tűnik, hogy letargia van a közösségben. Vágyakoznak a közösségre, vágyakoznak Krisztusra, de valahogy mégsem rá néznek, mégsem

öt keresik. Zavarodottság, zűrzavar van a szívekben, a hitben. Mintha csak néznék az üres asztalfőt, és azt kérdezgetnék maguktól: „Így miért nem megy?” De sokszor nem is oly távoli ez a kép, a mai gyülekezetek is hányszor ülnek ugyanígy a templomban, előremeredve az oltáron lévő feszületre: „Miért fogyatkozunk? Ma miért nem megy?” Vágyunk Krisztusra, de nem hagyjuk, hogy a hitünket, hogy a lábunkat, hogy az oda-szánásunkat valóban megszólítsa. Érezzük, hogy zűr van, de csak értetlenül és keményszívűen belefészkeljük magunkat ebbe a szorongatóan kényelmetlen helyzetbe.

De el kell jöjjön az a pont, ahogy a tanítványok számára is eljött, amikor Krisztus, az élő Ige kikökönt ebből, és a szemünkre veti, félreérthetetlenül felrója nekünk a hitetlenséget, világossá teszi a helyzetet, és választás elé állít. Indulsz az Úr útján, vagy belesüppedsz a kárhozat ürébe?

„Vizsgálg meg, Istenem, ismerd meg szívemet! Próbálg meg, és ismerd meg gondolataimat! Nézd meg, nem járok-e téves úton, és vezess az örökkévalóság útján!” (Zsolt 139,23–24)

Hitem van az Úrban

Ebből a letargikus csapatból, mondhatni a semmiből – *creatio ex nihilo* – teremti meg az Úr a bizonyágtevő tanúk csapatát (MAGASSY 1997, 300. o.). Az élő Ige nélkül mozdulni sem tudtak, kemény szívvvel, dermedten merengtek az emlékeken és a félelmetes jövő képein, majd szinte váratlanul Krisztus újra arról beszél nekik a bűnbánat után, hogy mi minden vár a hit által élő emberre. Eléjük tárja a missziói parancsban és a hitet követő jelekben, hogy a Krisztusba vetett hit nem reménykedés a reménytelenben – csalfa, vak vagy mindentől elrugaskodott álmodozás –, hanem a hit az Isten dicsőségét és kegyelmét megtapasztaló ember hűséges válasza. Ez Istentől van, és általa olyan dolgokat lát, hall és tapasztal meg az ember, amelyek a mindenható Úr üdvakaratának valós világi és mennyei pillanatai.

Így lépünk a tanítványokkal együtt a mennybemenetel, pontosabban mennybe emeltetés valóságához, ahol az Úr minden értelmet és akaratot meghaladó terve nyilvánvalóvá, valósággá lehet a hívó közösség előtt, mikor megláthatják, hogyan koronázza meg dicsőséggel az Atya a Fiút, és történik meg, amit Krisztus a főpapi imádságban kért: *„Én megdicsőítettelek téged a földön azzal, hogy elvégeztem azt a munkát, amelyet rám bízál, hogy elvégezzem: és most te dicsőíts meg, Atyám, önmagadnál azzal a dicsőséggel, amely már akkor az enyém volt tenálad, mielőtt még a világ lett.”* (Jn 17,4–5) Mintha mindaz, ami mind- eddig mozaikos, töredezett volt, most rendeződne egésszé, simulna össze a kép, lélegezne fel a hit, és válna érthetővé a mennyei Atya szándéka szerint, amikor a Fiú *„az Isten jobbára ült”*.

„Ha tehát feltámadtatok Krisztussal, azokat keressétek, amik odafent vannak, ahol Krisztus van, aki Isten jobbán ül.” (Kol 3,1)

Az Úré az üdvösség, a hatalom és a dicsőség

Most nem úr marad az Úr helyén, hanem felelős, Isten akaratába simuló utakra indító hit. Hit, amely tudja: az Úr velem van. Élhetek, munkálkodhatok a vele való közösségben – *„az Úr pedig együtt munkálkodott velük”*. Nem vesznek erőt rajtam a félelmek, nem kérdezgetem bizonytalanul, hogy hol van, hogy hogyan lesz ezután, mert tudom, vallom, hogy ő uralkodik – „harmadnapon feltámadt a halottak közül, fölment a mennybe, ott ül a mindenható Atya Isten jobbán, onnan jön el ítélni élőket és holtakat”.

Nem a tanítványok lettek kiválóbbak, nem ők emelkedtek egy magasabb szintre! Krisztus, a hit szerzője, a szabadítás ára felvételét és érte kegyelem, út adatott, amelyen már járhat a tanítvány, amelyen már az élő reménység mozgatja, amelyen a rajta járó nem felejt el, hogy kié az üdvösség, a hatalom és a dicsőség mindörökké.

„Boldogok, akik nem látnak, és hisznek.” (Jn 20,29b)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

1Kir 8,22–28; ApCsel 1,1–11

Énekek

EÉ 226, 228, 278. ZÉ – Zarándokének

Imádság

EÉ 711. o. – Mennybemenetel

Illusztráció

GONDOLATOK

„Végül is mi a boldogság? Lábadozásféle, valószínűleg. Egy kis világosság a ködök és homály tömkelege után. Egy kis tisztaság a zűrzavar után.”

Füst Milán (1888–1867) Kossuth- és Baumgarten-díjas magyar író, költő, drámaíró, esztéta

„A zűrzavar lehet bennünk, rajtunk kívül vagy mindkét helyen. Sok hang, sok akarat, sokféle vág, késztetés, érzés, gondolat – kell egy karmester, aki kellő eréllyel renddé szervezi a diszharmóniát.”

Müller Péter (1936–) Kossuth- és József Attila-díjas magyar író, dramaturg, forgatókönyvíró

VERS

Sík Sándor: *Galileai férfiak*

Galileai férfiak,
mért néztek az égbe?
Mért, hogy forró könny fakad
férfiak szemébe? –
Jézus Krisztus visszajön,
Jézus Krisztus él!

Galileai férfiak,
mért, hogy tétlen álltok?
Vár a Kelet és Nyugat,
Krisztus bízta rátok.
Hirdessétek mindenütt:
Jézus Krisztus él!

Galileai férfiak,
milyen jelre vártok?
Várjatok még tíz napig,
Lelkét küldi rátok.
Nem hagy árván, nem hagy el:
Jézus Krisztus él!

Galileai férfiak,
ha majd jön az óra,
élőket és holtakat
hív majd számadóra:
a nagy Bíró visszajön,
Jézus Krisztus él.

Felhasznált irodalom

DÉR Katalin – JORSITS Attila 2011. *Beavatus. Márk evangéliuma*. Kairosz Kiadó, Budapest.

Evangélikus istentisztelet. Liturgikus könyv. Luther Kiadó, Budapest, 2007.

FEKETE Károly é. n. *Ünnepek homiletikuma*. (<http://diaksag.drhe.hu/wp-content/uploads/2018/05/Fekete-Károly-Ünnepek-homiletikuma.pdf>).

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Köössége, Veszprém.

MAGASSY Sándor 1997. *Ógyházi perikópák*. 1. köt. Magánkiadás, Budapest.

MOUNCE, William D. – MOUNCE, Robert H. (szerk.) 2008. *The Zondervan Greek and English Interlinear New Testament*. Zondervan, Grand Rapids. (NASB/NIV)

■ SZTYÉHLIK CSABA

Húsvét ünnepe után 6. vasárnap (Exaudi)

► Jn 15,26–16,4

Az igazság Lelke

A vasárnap jellege

Mennybemenetel és pünkösöd ünnepe közt járunk, „amikor az Úr mennybeszállása feletti öröm átmegy a megígért Szentlélek várásának örömébe” – írja Jánossy Lajos Exaudi vasárnapjáról. Míg Magassy Sándor vitatkozik vele: „Nem látom a vasárnap igéiben, illetve a névadó zsoltárban Isten népének túlradó örömét, vagy éppen parúziavárását. [...] Jobbnak látszik, ha megmaradunk a Lélek várásának s az Érte való könyörgésnek keretei között, amire egyébként az alapigék is indítanak.” (MAGASSY 2005)

„A mennyei királyról bizonytságot tevő, vigasztaló Szentlélek a dicsőség Urának királyságát munkálja és realizálja az egyházra szakadó minden próbatétel és nyomorúság között, amelyben Krisztus gyülekezete egyedül az ő erejében állhat meg.” (JÁNOSY 2008, 38–39. o.)

„Halld meg, Uram, hangomat, hozzád kiáltok!” (Zsolt 27,7) – kérhetjük a zsoltárossal együtt gyülekezeteinkben, Isten Lelkének jövetelére vágyva.

Amit a textusról tudni kell

Az evangélium végkifejlet felé tartó részében, a búcsúbeszédekben (13,31–16,33) szólal meg alapigénk. A Szentlélek eljövetelének ígérete már 14,16–17-ben és 14,26-ban is elhangzik. Jézus a tanítványok és a világ viszonyáról, a tanítványok később bekövetkező sorsáról és a veszélyben melléjük adott Pártfogóról beszél. A „Pártfogó” elnevezés János evangélistánál a Szentlélek bennünk teljesített szolgálatára utal (CSERHÁTI 2012, 218. o.).

A világ, amely nem fogadta be Jézust, nem fogadja be a tanítványokat sem. Ugyanakkor Jézus a világ üdvösségeért küldetett, ő a világ Megváltója. János evangélistánál a „világ” kifejezetten a Jézussal szembeszegülő zsidókat, illetve vezetőiket jelenti. A világ és tanítványaival való szembenállása csak saját környezetükben, az adott történelmi viszonyok között, tehát csak zsidók között nyilvánulhatott meg. Viszont éppen ebből az ószövetségi háttérből következett, hogy az evangélium nem utasította el teljesen a világot, hanem nyitva hagyta a világba induló misszió lehetőségét a tanítványok bizonygatójával.

A 15,26–27 versekben a Paraklétosz eljövetelének ígéretéről olvassuk: Jézus küldi majd övéihez; az Atyától jön; és ő az igazság Lelke. Bizonytságot tesz majd Jézusról – ez az ígéret párhuzamban áll Mt 10,19–20-szal –, és a tanítványok is bizonygatók tesznek majd róla.

A 16,1–4a a tanítványok zsinagógákból való kiközösítését írja le, ami Jézus egyéni sorsában már megjelent, az evangélium keletkezésének idején pedig már Jézus követői számára is megtapasztalt valóság lehetett. Nem maradhattak a zsinagógai közösség tagjai, a kiközösítés után kivégzések is következhetnek. A várható üldözések még szörnyűbbek attól, hogy üldözőik meg lesznek győződve róla: Istennek tetsző dolgot cselekszenek. Saul is így indult Damaszkuszba! – És milyen szörnyű belegondolni, hogy az idők folyamán a keresztény egyház is üldözött embereket, meg is ölt embereket, inkvizícióval, erőszakos misszióval, azt gondolva, hogy tetszésére van Istennek, amit tesz...

Jézus azért akarja, hogy emlékezzenek szavaira, hogy a bekövetkező megpróbáltatások ne érjék őket váratlanul és felkészületlenül. Búcsú-

beszéde ezért nem a múltba néz, hanem a jövőre készíti fel övét.

Ezek a szavak egyébként az egyháztörténet későbbi korszakaiban nemegyszer a hivatalos egyház által üldözött keresztény csoportok vigasztalását és önazonosságuk erősítését szolgálták (BOLYKI 2001, 396. o.).

A perikópa megértése

Jézus a küszöbön álló üldöztetésről szól a tanítványainak. Az „eljön az óra” tipikusan jánosi kifejezés, amely minden más esetben a krisztológiára és az üdvtörténetre vonatkozik, itt viszont a tanítványok és a gyülekezet jövőjére.

Hiszik, hogy Jézus az Isten Fia. Ezt a hitet tovább akarják adni. Ha megteszik, üldözni fogják őket. Mégis megtették. És tényleg üldözték őket. Mégis, ebben a helyzetben is vállalták a hitüket. Nem üldözötté válni akartak, mert az olyan jól hangzik, nem meghalni akartak, mert az olyan hősiessé, nem akartak mártírrá válni – hanem a feláldozott Jézusba vetett hittel akartak élni.

Igehirdetési vázlat

Az igazság Lelke Isten igazságáról szól

Mindenkiben van igazságérzet, ami sokszor már gyermekkorban is megmutatkozik. Biztosan hallottunk már gyermeket dacosan kiáltani: „Ez nem igazság!” Emögött ott van a meggyőződés, hogy az igazság létezik, és helyre kell állítani. Kérdés, hogy az ember hol keresi az igazságot. Jézus a tanítványainak az igazság Lelkéről, a Pártfogó eljövételéről beszél. Hamarosan Pilátus fogja megkérdezni őt: „*Mi az igazság?*” (Jn 18,38) – de a választ már nem várja meg. Mindenki keresi az igazságot. Általában. Elméletileg. De néha fotelből keressük, mert onnan kényelmesebb. Képernyők és monitorok mögül könnyen lép fel az ember az igazság bajnokaként. De a képernyőkön és a monitorokon

sokszor csak felületes igazságok jelennek meg és terjednek szélesebben. Isten igazsága – bár szintén megjeleníthető a közösségi médiában is, és néha nem bánnánk, ha a gyülekezeti tagjaink, akik annyi mindent felvállalnak magukról ezeken a platformokon, a hitüket is felvállalnák ott – az életünk legmeghatározóbb igazsága. „Mert amit teszünk, ahogy az életünket éljük, az a minket megszólító igazság igazi értelmezése. Az igazság ugyanis mindig egy adott pillanatban jut el hozzánk, és mindig ott és akkor kell válaszolnunk rá, függetlenül a magunkkal hozott vélekedésektől, hittételektől és dogmáktól.” (ZINK 2005, 125. o.)

Isten igazsága értünk: Jézus

Mi az igazság rólam? Isten akaratának, szeretetének, kegyelmének megismerése és elfogadása nélkül elveszett ember lennék. Mennék a magam útján, érvényesíteném a magam igazságát, és elvesztegetném az életemet. Jézus mondja magáról: én vagyok az út, az igazság és az élet. A Szentlélek ajándékeként járhatok az utamon úgy, hogy a vargabetűim után rátérhetek Jézus követésének útjára. Megláthatom a magam igazsága mellett mások igazságát is – hogy minden embernek csak részigazsága van –, de ott van felettem és a Lélek által bennem Isten igazsága, amely iránytű a számomra. Odaszánhatom az életemet arra, hogy ott és ahol vagyok, abban a helyzetben, abban a családban, azon a munkahelyen, abban a gyülekezetben – engedjem érvényesülni Isten igazságát azáltal, hogy cselekszem Isten akaratát.

Kívülállók számára néha úgy tűnik, aki hívó, és templomba jár, az a Tízparancsolat megtartásával lemond az élet örömteli részéről. Belülről, gyülekezetünk közösségében tudjuk, hogy valóban nem könnyű így az élet, főleg, mivel Jézus magasabbra tette a lécet a Tízparancsolatnál. Mégis mindannyian, akik megpróbáljuk és nekifutunk, átéljük, hogy Isten igazsága segít átlendülni. Nem azzal, hogy magasugróbajnokká tesz minket, hanem azzal, hogy megmutatja, mennyire szükségünk van ismerni ezt az igazságot, elfogadni, hogy Jézus ér-

tünk is adta az életét. Ha megtartotta volna magának, akkor lennénk elveszettek.

Ha az élet örömeit senki mással nem megosztva csak magunknak tartogatnánk; ha a jó hírt, az evangéliumot tovább nem adnánk; ha a magunkéból – erőnkéből, javainkból, segítségünkéből –, amikor módunk lenne, másoknak nem adnánk, akkor vesztegetnénk el az életünket (Lk 17,33).

Jézusnak szenvednie kellett. Tudta, hogy követőire is ez a sors vár, szükségszerűen bekövetkezik majd. A világ nem akarja befogadni Isten igazságát, ezért azok, akik befogadják, szenvedni fognak. Jézus követőit kiközösítették a zsinagógákból. Elveszítették ismerős közegüket, azt mondták róluk, Isten nem hallgatja meg imáikat, és többé nem dolgoztak velük. Így egzisztenciális kérdéssé vált számukra, felvállalják-e mindezt, vagy megtagadják Jézusba vetett hitüket, hogy visszakaphassák a megszokott életüket. Vagy egyáltalán életben maradnak-e.

Jézus nem véletlenül beszélt nekik arról, mi vár rájuk, hogy tudjanak róla, ez fog történni. Hogy tartsanak ki, amikor ez fog történni. Jézus szavai megóvják a benne bízót, megtartják a kritikus helyzetekben – nem az addigi világi pozíciójában, hanem az Isten igazsága iránti hűségben.

Ma Magyarországon elég összetett helyzet, mit jelent kereszténynek lenni, és változatos módokon néznek ránk a hit nélkül élők. De ne a többi ember véleménye, hanem Isten igazsága vezessen bennünket. Mert Isten igazsága örök és változatlan.

Tegyünk bizonyosságot Isten igazságáról!

Az igazság Lelke bizonyosságot tesz majd énrólam, de ti is bizonyosságot tesztek – mondja Jézus. Nem kéri, nem is követeli tanítványaitól, hogy tanúskodjanak róla, hanem egyszerűen kijelenti, hogy így lesz. Mert tudja, hogy aki felismerte az igazságot, abban ott lesz a vágy is arra, hogy továbbadja.

Ez nemcsak a tizenkettőre vonatkozik, akik akkor és kezdettől ott voltak Jézussal, hanem az azóta elhívott és a mai tanítványokra, ránk is. Ha pedig mi is tanúskodunk Jézusról, utunkról,

igazságunkról és életünkéről, akkor utánunk is lesznek, akik elindulnak majd Jézus követésére.

Az igaz Istenben, és Isten igazságában, Jézusban való hitünk a Lélek munkája. Isten Lelke megérint és mozgásba hoz bennünket. „Isten Lelke érkezik a mi lelkünkhez, és megmutatja nekünk az igazságot. Gondolatokat ébreszt bennünk, végül pedig kilép belőlünk abban, amit mondunk, és megjelenik abban, ahogy élünk. [...] Emberi hivatásunk és képességünk az, hogy keressük az igazságot. Mert ami igaz, az az Isten igazsága. Mert ami szép, az az ő szépsége. Ami szenved, abban az Isten szenved. Ami meghal, öbelé tér vissza [...]. A Lélek valami olyat ad a szívünkbe, ami bizonyosságot ad, kitartást, bizalmat, félelemtől szabad bátorságot a hitvallásra és alkalomadtán akár az ellenállásra is.” (ZINK 2005, 77., 79. o.)

Isten Lelke vezérel minket, Krisztust követjük. Megtaláljuk a módját, hogy minden körülmények között róla tegyünk bizonyosságot. Ő mondta, hogy így lesz. És ő velünk lesz.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Jer 31,31–34; 1Pt 4,7–11

Énekek

EÉ 321; 366

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Aki ma keresztény, az nem a halál fia. De aki valóban tanítvány, akit valóban elhívott és kiválasztott Jézus, az ma is más, mint a többi ember. És a többség sose szereti, ha valaki »más«. [...] Nos, e nélkül a másság nélkül ma sincs tanítványság. [...] A jézusi »másság« ma is irritálja a világot. Micsoda hallatlan feladat, micsoda felelősség! Itt meg-

találni a Lélek által is jóváhagyott és megmutatott utat, noha mások vagyunk és másoknak is kell lennünk, mégis valami módon vonzó erőt gyakorolhassunk azok felé, akiket irritál másságunk, hogy Jézus barátaiként, ha vándorai is vagyunk ennek a világnak, valamiképpen szívesen látott vándorai lehessünk. Ha bizonyos fokig idegenek is vagyunk, ne legyünk taszító módon idegenek. Ez a tanítványság dialektikája és egyben dilemmája, amelyet minden egyháznak és gyülekezetnek, sőt minden tanítványnak egyenként, úgyszólván naponként kell megharcolnia és megoldania.”

Grökössy Endre (1913–1997) református lelkész, pszichológus, egyházi író (1999, 203. o.)

Felhasznált irodalom

- BOLYKI János 2001. „*Igaz tanúvallomás*”. *Kommen-tár János evangéliumához*. Osiris Kiadó, Budapest.
- CSERHÁTI Sándor 2012. *Az Újszövetség teológiája*. Luther Kiadó, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.
- MAGASSY Sándor (id.) 2005. *Perikópák*. Magánkiadás, Budapest.
- ZINK, Jörg 2005. *Szent erőforrás*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- GYÖKÖSSY Endre 1999. *János evangéliuma*. Örökségünk Kiadó, Budapest.

■ SZÜCS ESZTER

Pünkösd ünnepe

► 4Móz 11,11–17.24–29

A Lélek erejével

Az ünnep jellege

A pünkösd a görög ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ (*pentékoszté*), azaz 'ötvenedik' szóból ered. Az őskeresztények a húsvét utáni 50. napon a Szentlélek eljövetelét és az egyház megalakulását ünnepelték. Az Ószövetségben hálaadó aratási ünnepnek és a hetek ünnepének is nevezték (2Móz 34,22). Később a zsidóságban a pászah utáni hetedik hét a Sínai-hegyen kötött szövetség, a törvényadás emléknapja és az új kenyér ünnepe volt.

Pünkösd „teológiailag a húsvéti ünnepkör koronája [...] A 4. évszázad végén már egyedül a Szentlélek eljövetelének – önálló – ünnepe.” (HAFENSCHER 2010, 328. o.)

Az ünnep liturgikus színe a piros, amely a Szentlélek tüzét jelzi. „A Szentlélek tüze és ereje teszi képessé az egyházat a bizonyágtevésre, aztán a kereszthordozásra és a boldog vértanúságra. Ezért piros a pünkösd színe!” (JÁNOSSY 2008, 41.

o.) A Szentlélek kiárasztásával a megdicsőült Úr Jézus elindítja evangéliumát a föld minden népe felé. A Lélek pedig *megtanít mindenre, és eszünkbe juttatja a legfontosabbat, amit hirdetnünk kell*: Isten és ember megbékélését Krisztusban, kegyelmes és irgalmas mindennapi jelenlétet a Szentlélek különféle ajándékaiban.

Amit a textusról tudni kell

A Sínai-hegyi szövetségekötés után Izrael népe folytatta útját a pusztában. Már három napja úton van, és újra megkeseredett. „A gyülevész nép *telhetetlen volt kívánságában*” (11,4). Mózes meghaltotta a siránkozás hangját, amit az Úr is rossznak tartott. Az Úr előtt fakad ki.

11. vers. „Miért nem találtam kegyet a te szemedben?” (HERTZ 1984, 113. o.) Mózes meginog a felelősség terhe alatt. Nem bírja egyedül hor-

dozni a terhet. Kétségbeesik, segítséget vár az Istentől. Nem a zúgolódás és nem a hitetlenség kiáltása ez.

15. vers. „*Ne kelljen látnom nyomorúságomat*” – balsorsomat! Egykor az Úr megbízta őt azzal a feladattal, hogy vezesse ki az ő népét a szolgaság földjéről az ígéret földjére, de nem tudja beteljesíteni küldetését. Nem háríthatja el a feladatot, mert az Istentől ered, de csak szolgálatának nyomorúságát látja. „Ez olyan fájdalmas érzés, mely mindig akkor lép fel, ha egy szellemi vezető hiába fáradozik és küszködik az érzéketlen tömegekkel, amelyekhez a szeretet és a kötelesség szálai fűzik.” (HOLZINGER, in: HERTZ 1984, 114. o.)

16. vers. „...*akikről tudod, hogy a nép vénei és előljárói.*” Akik az úton sokat láttak és tapasztaltak, akik bölcsek abban, hogy osztozzanak Mózesrel a vezetés fáradtságos szolgálatában.

17. vers. „*Elveszek abból a szellemből, amely rajtad van...*” A Mózesben lévő Lélek ereje nem fog csökkenni. „Miként a gyertya fénye sem csökken, amelynek tűzénél más gyertyákat is megújtanak” (Szifré).

25. vers. „...*akkor prófétáltak, de többé nem.*” A hetven kiválasztottnak nem az volt a feladata, hogy állandóan osztozzanak Mózesrel a vezetői szerepben. Azért történt, hogy ebben a jelben felismerje a lázongó nép Isten cselekvését. Egyszeri extatikus, elragadtatott állapotot jelentett.

27. vers. „...*tiltsd meg nekik!*” Szó szerint: „tartsd vissza” vagy „zárd el őket”. Józsue attól tart, hogy Mózes tekintélye csökken. Féltékennyé lesz.

29. vers. „*Bárcsak az Úr egész népe próféta volna [...]*!” Mózes püünkösdi imádsága ez, amelyet Jóel prófétál majd meg (3,1), és amely Péter püünkösdi beszédének alapja lesz (ApCsel 2,17–18).

A perikópa megértése

Izrael népe Isten nagy kegyelmét élte át, amikor megszabadult Egyiptomból. Az egész szabadulás

útját azonban a nép részéről az értetlenség, a kétkedés, a zúgolódás fogja át. A szabadítás csodálatos története a húsfoszazekak körüli siránkozássá silányul. Nem éheznek most sem, csak megunták a „mennyei kenyeret”.

Mózes lelkileg mélypontra kerül, vezetői krízist él át. Nem bírja tovább hordozni a nép terhet. Isten előtt kiált: „Miért, Uram?” Imádsága keserű és kétségbeesett, de jó helyen elmondott imádság. Illés próféta is hasonlóan el volt keseredve, és a rekettyebokor árnyékában halni készült: „*Elég most már, Uram!*” (1Kir 19,4b) Ugyanakkor mind a ketten ott vannak Jézussal a megdicsőülés hegyén. „Ő sokkal jobbat tartogat Mózes és Illés számára, semmint ők maguk elgondolhatták.” (MACKINTOSH é. n., 85. o.)

Isten azonban megoldja a helyzetet. Ahogyan egykor Mózes apósa, Jetró által érkezett a segítség a bíraskodás ügyében (2Móz 18,13–26), most is megvan Isten terve. A kiválasztottak püünkösdi csodában részesülnek. Isten Lelke kiárad rájuk, és egy kis időre „munkatársi közösség” jön létre közöttük.

Józsue felháborodása szűkkeblűvé teszi őt. De nem Mózes, aki örül Isten ajándékának, amelyel népét megajándékozta.

Igehirdetési vázlat

„Szentlélek, öröm Lelke...” (EÉ 238,1)

Püünkösöd az öröm és a szabadság ünnepe. Befogadása annak a jó hírnék, hogy többé már nem muszáj önmagunk és körülményeink „rabszolgájává” lenni, hanem Isten gyermekeinek szabadságával élhetünk: szabadon a szeretetre, a jóra, a békeszerzésre, az áldozathozatalra. Ő maga mutatta meg ezt a különleges utat ebben a világban, keresztye és a húsvéti üres sír bizonyíték minderre. Lelke pedig az ő nagyszerű ajándéka, aki által megerősíti bizalmunkat az Atyában, aki a Fiát adta értünk, hogy életünk legyen öbenne. Ő konfirmál meg minket. Ő szerez igazi ünnepet nekünk.

„Hős erő töled árad / Megállni győztesen. . .” (EÉ 238,2)
Mózes Isten és Izrael népének a „hőse” volt. Elhívásától kezdve szoros kapcsolata volt az Úrral és szíve ügye volt népének hazavezetése Kánaánba. Azonban azt látjuk ebben a történetben, hogy a „pusztai lét” az ő szívét is eléri. Amikor elfogy az ereje, a bizalma, a hite. Amikor a felősség már elhordozhatatlan teher, és óriási a csalódás a rábízottak miatt. Mózesnek Istenre van szüksége. Tudja, csak ő állíthatja helyre, ami ebben a szoros kapcsolatban megrendült benne is.

Mire kell Isten a népnek? Mire kell nekünk az Isten? Hogy jóllakasson minket? Hogy gondoskodjon körülményeinkről? Sima utat adjon lábunk alá? Legyen szolgálkánk talán?

Az ünnep evangéliumában Jézus egy egészen másféle kapcsolódásról beszél tanítványainak: a hozzá való ragaszkodásról, a szeretetről, amely utat nyit az Atyához. A békességről, amely az ő békessége, az üdvösség ajándéka lesz övéi életében. Ahogyan ő megújítja ezt a kapcsolatot feltámadásával, és ahogy ebben az életközösségekben megtartja szeretteit. A Pártfogó Lélek pedig elűzi a félelmet és a rémületet, hogy tehessék végre azt, amire elhívtak. Többet és nagyobbat tervezett velünk Urunk annál, ameddig a szemünk ellát!

És Mózes meglátja a csodát. Tanúja lesz Isten bölcsességének, aki kezébe veszi az eseményeket. Embereket rendel mellé, és a benne lévő lélekből ad nekik, hogy egyfelé húzzanak, ugyanaz a Lélek legyen bennük. Beiktatja őket, megkonfirmálja a népet is Lelke erejével, hogy tanúi legyenek Isten cselekvésének.

„Az egész kerek földet / Te tartod kezében. . .” (EÉ 238,3)
A tanítványok *egy szívvel és egy lélekkel* kitaróan imádkoztak a felső szobában. Hitték mennybe tért Uruk szavait: „...erőt kaptok, amikor eljön hozzátok a Szentlélek, és tanúim lesztek [...] a föld végső határáig” (ApCsel 1,8). És Jeruzsá-

lemben jelen volt „az egész kerek föld”, és álmélkodtak mindazon, amit láttak és hallottak. Akik hittek Péter beszédének, azok megkeresztelkedtek. Közösség alakult, szolgáló közösség, amelyen áldás volt, ezért vonzó közösség volt. Istenre figyelő közösség.

„Jöjj, tölts be szívet-házat / Hit tiszta fényével!” (EÉ 238,4)
„Minden szolgálat igazi titka a Lélek ereje. Nem az emberi képesség, erő és értelem, hanem egyszerűen Isten Lelkének ereje. Mózes napjaiban éppúgy igaz volt ez, mint ma.” (MACKINTOSH é. n., 86–87. o.)

Mózes alázattal tudomásul veszi, hogy Isten az ajándékozó. A Lélek Istené, nem mi irányítjuk, nem mi rendelkezünk vele. Sem az egyház.

„Isten népének ma is szüksége van alkalmas, Istentől elhívott vezetőkre. De ennél is fontosabb, hogy az egyház népe rá merje bízni magát a Lélek vezetésére, hogy ne tévedjen el a vándorúton.” (LABORCZI 2017, 3. o.)

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

ApCsel 2,1–13; Jn 14,23–31

Énekek

EÉ 229, 239, 243

Imádság

Befejezted, Uram, megváltásunk egész művét. Megadtad apostolaidnak Szentlelkedet. Elküldted őt, hogy az igazságot megerősítse a szeretet által. Ez ideig nádszálak voltak tanítványaid. A szeretet által oszlopokká erősödtek. Ezt a Lelket kérem tőled. Tekintsd hát egyszerűségemet, növeld szeretetemet, hogy neked tetsző módon teljesíthessem akaratodat, s mindazt, amire rendeltél. Ámen. (II. Rákóczi Ferenc imádságából, in: EÉ 712. o. Pünkösöd)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„A Biblia szerint kezdetben a Lélek lebegett a káosz felett, így válhatott az rendezett, megszépült kozmoszá. A »csontmező« a lélek érintésére elevedett meg. A »hallgató egyház« pünkösdkor váltott tettekre. Az Igazság »helyzeti energiája« ekkor lendült át »mozgási energiába«, az elmélet életté vált, felpattantak a zárt ajtók és szájak, azóta büntetlenül senki se butíthatja a világot. Elkezdődött Isten országa, amely béke és öröm a Szentlélekben.”

BALÁS Béla: *Ünnepek* (2005, 84. o.)

„Gyógyítani, vezetni, vigasztalni (Ézsaiás 57,18) – ezek Isten cselekedetei pünkösdkor. Isten figyelemmel kíséri útjainkat; kegyelem, ha ezt megteszi, mert engedhetné, hogy a saját utunkat járjuk, anélkül, hogy ránk tekintene. Ő azonban látta útjainkat – látott bennünket megsebzetten, tévelyegve, megfélemlítve. Most eljött, hogy meggyógyítson bennünket [...] Hogyan gyógyít, vezet és vigasztal Isten? Kizárólag azáltal, hogy egy hangot ad bensőnkbe, mely szól, imádkozik, hív, kiált: »szeretett Atyánk« (Gal 4,6). Ez a Szentlélek, ez a pünkösöd.”

Dietrich Bonhoeffer (1906–1945)
német evangélikus lelkész, teológus

VERS

Pünkösöd (részlet)

Ha szívünket a Lélek át nem hatja,
hervadt virág csak minden ünnepünk,
Hiába volt a szent karácsony napja,
a húsvét fénye föllángolt – s letűnt.
Az Úr csak egyszer járt itt lenn a földön,
értünk csak egyszer halt kereszthalált,
De kell, hogy pünkösöd újra s újra jöjjön,
mert életet csak Isten Lelke ad.
(Ismeretlen szerző)

Felhasznált irodalom

- BALÁS Béla 2005. *Ünnepek*. Szent István Társulat, Budapest.
Biblia magyarázó jegyzetekkel. Kálvin Kiadó, Budapest, 1996.
BONHOEFFER, Dietrich 2020. *Jöjj velem!* Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
HERTZ J. H. 1984. *Mózes öt könyve és a Haftárak. IV. Numeri*. Budapest.
JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása. Fraternitás, Veszprém*.
LABORCZI Géza 2017. *A feladatok megosztására segítő Lélek. Evangélikus Élet*, 82. évf. 22. sz. 3. o.
MACKINTOSH C. H. é. n. *Elmélkedések Mózes negyedik könyve felett*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.

■ MENYESNÉ URAM ZSUZSANNA

TARTALOM

Mécses a te igéd

CSERHÁTINÉ SZABÓ IZABELLA: <i>Az élő reménység forrásvidékén</i>	181
--	-----

Tanulmányok

REUSS ANDRÁS: <i>A végső remény. Néhány gondolat Luther vigaszíratáról</i>	183
TÓTH SÁRA: <i>Isten ráadás? A szent és a világi Paul Tillich teológiájában – 2. rész</i>	193

Figyelő

Könyvrecenzió

KINYIK ANITA: <i>Garantált hitvédelem. Alvin Plantinga analitikus, keresztény filozófiája magyarul</i>	205
--	-----

PÁNGYÁNSZKY ÁGNES: <i>Részesedés Isten képzelőerejében</i> <i>Barbara Brown Taylor igehirdetés-kötete</i>	210
--	-----

Igehirdetés

BARBARA BROWN TAYLOR: <i>A Szentlélek evangéliuma (ApCsel 2,1–11)</i>	214
---	-----

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

ARADI ANDRÁS: <i>Emlékezés Krähling Dániel evangélikus lelkész szolgálatára (1946–2024)</i>	217
---	-----

ARADI ANDRÁS: <i>Elbocsátott szolga. Igehirdetés Krähling Dániel temetésén (Lk 2,29–31)</i>	218
---	-----

Az igehirdető műhelye

VERES JÓZSEF: <i>Húsvét ünnepe után 3. vasárnap (Jubilate) (Jn 16,16–23a)</i>	220
FABINY TAMÁS: <i>Húsvét ünnepe után 4. vasárnap (Cantate) (Jn 16,5–15)</i>	223
SZEMEREI JÁNOS: <i>Húsvét ünnepe után 5. vasárnap (Rogate) (Jn 16,23b–27)</i>	227
SZTYÉHLIK CSABA: <i>Mennybemenetel ünnepe (Mk 16,14–20)</i>	230
SZÜCS ESZTER: <i>Húsvét ünnepe után 6. vasárnap (Exaudi) (Jn 15,26–16,4)</i>	234
MENYESNÉ URAM ZSUZSANNA: <i>Pünkösöd ünnepe (4Móz 11,11–17,24–29)</i>	237

